

Ufuk Özdağ

Edebiyat ve Toprak Etiği

**Amerikan Doğa Yazınında
Leopold'cu Düşünce**

ürün yayınları

2. Baskı

EDEBİYAT VE TOPRAK ETİĞİ

Prof. Dr. Ufuk Özdağ Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü’nde öğretim üyesidir. Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olan Özdağ 1995 yılında Amerikan Kültürü ve Edebiyatı alanında doktora derecesini, 2006 yılında doçentlik, 2015 yılında profesörlük unvanını almıştır. Özdağ’ın başlıca araştırma alanları doğa yazını ve çevreci eleştiri ile edebiyatta çevre üzerine disiplinlerarası ve karşılaştırmalı çalışmalardır. Özdağ’ın

Hacettepe Üniversitesi’nde vermekte olduğu “Edebiyat ve Çevre” başlıklı ders Türkiye’de bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Özdağ, *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold’cu Düşünce* (2005, 2017) ve *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür, Edebiyat* (2014, 2017) başlıklı kitapların yazarıdır. Özdağ, *The Future of Ecocriticism: New Horizons* [Çevreci Eleştirinin Geleceği: Yeni Ufuklar] (2011) ve *Environmental Crisis and Human Costs* [Çevre Krizi ve İnsanın Ödediği Bedel] (2015) başlıklı kitapların eş-editörüdür. Özdağ, modern çevre hareketinin temel kitabı *A Sand County Almanac*’ın çevirmenidir (*Bir Kum Yöresi Almanağı*, 2013). Özdağ merkezi ABD Wisconsin’de bulunan Aldo Leopold Vakfı’nın eğitim programına katılarak 2010 senesinde “toprak etiği lideri” unvanını almıştır. 2006–2009 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dekan yardımcılığı ile 2012-2015 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölüm başkanlığı görevlerinde bulunan Özdağ Hacettepe Üniversitesi Toprak Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin kurucu üyesi olup halen bu merkezin müdürüdür.

EDEBİYAT VE TOPRAK ETİĞİ

*Amerikan Doğa Yazınında
Leopold’cu Düşünce*

UFUK ÖZDAĞ

ürün yayınları

Ankara - 2017

Edebiyat ve Toprak Etiği:
Amerikan Doğa Yazınında Leopold’cu Düşünce
Ufuk Özdağ

İlk Basım: 2005
İkinci Basım: 2017

ISBN 978-605-2117-18-7

© Ufuk Özdağ
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Aldo Leopold, *A Sand County Almanac*’dan “The Land Ethic” (“Toprak Etiği”) bölümü
(© 1949 Oxford University Press, Inc.) Ufuk Özdağ tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve Oxford
University Press, Inc.’in izni ile basılmıştır.

Thomas Cole, *The Course of Empire* çalışmasında yer alan tablolar 1833-36 (© NYHS)
The New-York Historical Society’nin izni ile basılmıştır.

Ürün Yayınları

Yöneten: Metin Turan

Yönetim ve Yazışma:

Konur Sokak 36/13, Kızılay Ankara

Tel: (312) 4253920 Fax: (312) 4175723

e-posta: urunyayinlari@gmail.com - www.urunyayinlari.com

Kapak Tasarımı: Necip Erol Olcay

Kapak Resmi: Thomas Cole, *The Oxbow*

Sayfa Düzeni ve Baskı Hazırlık: Uluslararası Ltd. Şti.

Baskı & Cilt: Başkent Klişe ve Matbaacılık, Ankara

® Ürün Yayınları bir Uluslararası Eğitim, Öğretim Ltd. Şti. kuruluşudur.

Canım Annem ve Babam
Leman Özcan ve Muammer Özcan'a

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	ix
Kısaltmalar	xiv
Giriş.....	1
1. Aldo Leopold ve Toprak Etiği	31
Toprak Topluluğunun Sade Bir Üyesi ve Vatandaşı Olmak	
2. Toprak Etiğinin Kökleri	49
2.1 Henry David Thoreau	53
Toprakları Bozulmuş Bir Ülkenin Vay Haline	
2.2 John Muir	63
Toprağın Hakları Var	
3. Toprak Etiğine Yeni Yaklaşımlar: Edward Abbey	73
Endüstriyel Megamakineye Karşı Eko-Savunma	
4. Toprak Etiği Bir Zorunluluktur: Terry Tempest Williams	97
Sağlıklı Topraklar İçin Sivil İtaatsizlik	
Sonuç	113
“Toprak Etiği” Aldo Leopold	125
Kaynakça	147
Aldo Leopold Bibliyografyası	155
Dizin	157

ÖNSÖZ

Anglo-Amerikan düzyazı geleneğinin içinde özel bir yeri olan doğa yazını [nature writing], her ülkenin edebiyatında sıkça rastladığımız doğa temaları içeren eserlerle pek örtüşmez. Doğa yazını doğanın işleyişine, doğadaki biyolojik çeşitliliğe, doğanın tüm unsurlarının birbirleriyle ilişkisine ve insanla doğa arasındaki sürekliliğe duyulan olağanüstü ilgi ve meraktan doğar. Doğa yazarı, doğadaki süreçleri bir bilim insanının dikkatiyle inceler ve gözlemlerini estetik bir dil aracılığıyla yorumlar. Doğa yazarının doğaya karşı yeni bir farkındalık yaratabilmesi, doğrulanabilir gerçeklerin sanatsal bir anlatımla birleşmesinden kaynaklanır. Amerika’da 1960’lı yıllarda başlayan çevre hareketiyle birlikte, geçmişten günümüze doğa yazarlarının yapıtları gittikçe büyüyen bir ilgi odağı olmuştur ve doğa yazını üzerine eleştirel yayın ve eserlerde her geçen gün büyük bir artış gözlenmektedir.

Edebiyat ve Toprak Etiği, Amerika’da doğa yazını üzerine bugüne kadar yazılmış olan kitaplardan önemli bir noktada ayrılıyor. Bu çalışma, doğaya ekolojik bakışlarıyla doğa ve insan arasında etik bir ilişki yaratmayı hedeflemiş olan doğa yazarlarını ön plana alıyor. Bu amaçla, bu kitap doğaya karşı yükümlülüklerimiz olduğunu söyleyerek doğa yazarları içinde çok farklı bir konumda bulunan Aldo Leopold’u ve onun ortaya attığı “toprak etiği” düşüncesini merkezine alıyor. Bu çalışma daha sonra, “toprak etiği” düşüncesinin köklerini doğa yazarları Henry David Thoreau ve John Muir’de tespit ediyor, Leopold’dan sonra gelen doğa yazarları Edward Abbey ve Terry Tempest Williams’da da “toprak etiği”nin gelişip zenginleştiğini gösteriyor. Bu kitapta ele alınan doğa yazarları eserlerini salt doğaya duydukları derin ilgi, sevgi ve meraktan kaleme almamışlardır; insanla toprak arasındaki ilişkinin etik bir mesele haline gelmesi her zaman eserlerinin merkezinde olmuştur.

Amerikalı doğa korumacı, eğitimci ve yazar Aldo Leopold (1887-1948) yirminci yüzyılın en etkili düşünürlerinden biridir. Doğal alanların korunmasına, doğadaki tüm türlerin koruma altına alınmasına, bo-

zulmuş toprakların restorasyonuna yönelik önemli çalışmaları olmuştur. Her ne kadar kapsamlı çalışmalarını yazdığı üç kitap ve yüzlerce makaleyle okurlarına ulaştırmışsa da, Leopold ülkesinde ve dünyada doğa koruma klasiği *Bir Kum Yöresi Almanacağı*'nin (*A Sand County Almanac*) yazarı olarak ünlenmiştir. *Almanak*, Leopold'un doğa koruma tarihini derinden etkilemiş olan kırk yıllık kariyerinin en önemli ürünüdür. Derin ve çok katmanlı yazılardan oluşan bu kitabın en sonunda yer alan "Toprak Etiği" başlıklı yazı, modern çevre felsefesinde bir mihenk taşıdır.

Günümüzün en önemli doğa yazarlarından Terry Tempest Williams, Aldo Leopold'un *Bir Kum Yöresi Almanacağı* adlı kitabının hayatını değiştirdiğini söyleyip bu kitabın, "nerede ve ne zaman ilk kez okuduğunu hatırladığı yegâne kitap olduğunu" ifade etmiştir. Williams, seneler önce, kitabın "Yabanıl Doğa" (Wilderness) ve "Toprak Etiği" (The Land Ethic) başlıklı son iki bölümünü okuyup kitabı kapattığı zaman buradaki fikirleri büyük bir hevesle birisiyle paylaşmak istediğini ifade etmiştir. Williams, "Yirmi beş sene sonra, yabanıl olan adına ne zaman birşeyler yazacak olsam, samimiyetle söylüyorum ki, Aldo Leopold'un sesini duymaya devam ediyorum" demiştir. Aldo Leopold'un *Bir Kum Yöresi Almanacağı* adlı kitabı ve on dört senelik bir çalışmanın ürünü olan "Toprak Etiği" yazısı, gerçekten de okurda derin bir etki yaratmaktadır. Ben de Leopold'un düşüncesinden etkilenip, bu önemli yazarın ve onun gibi toprağa karşı ahlaki yükümlülük duyulmasını ön plana alan diğer Amerikalı doğa yazarlarının düşüncelerini Türk okuruyla paylaşmak istedim. Ve galiba bir de bu çalışmanın, Türk edebiyatında toprak etiği araştırmalarına yol açmasını arzu ettim. Böylesine geniş bir konuyu ele alırken, korkarım, adından söz etmem gereken bazı yazar ve düşünürleri atladım; eksik bıraktıklarım için okurların anlayışına sığınıyorum.

Bu kitabın ortaya çıkmasında birkaç kişinin çok önemli etkisi oldu. Öncelikle Dr. Mark Schlenz'e teşekkür etmek isterim. Dr. Schlenz, Kaliforniya Üniversitesi Santa Barbara'da eğitim gördüğüm 1998 yazında beni Amerikan doğa yazınıyla tanıştıran kişidir. Kendisi Yosemite'ye giderken elime John Muir'un *My First Summer in the Sierra* (Sierra'da İlk Yazım) adlı kitabını tutuşturdu ve yol boyunca

okumamı tavsiye etti. Sayesinde Yosemite’yi gözleri yeni açılmış bir insan gibi dolaştım. Daha sonraki yıllarda da, doğa yazarlarının eserlerine gittikçe artan bir ilgi duydum. Teşekkür etmek istediğim diğer kişiler ele aldığım doğa yazarları; onlar gerçekten seçilmiş insanlar ve bana yabancı doğanın yok olduğu bir dünyada yaşanamayacağını en güzel şekilde öğrettiler. Bir de değerli hocam Prof. Dr. Gönül Uçele’ye teşekkür etmek isterim. Kendisi akademik kariyerime başlamamı teşvik etmeseydi ve gerek öğrencilik yıllarımda gerekse kariyerimin her aşamasında bana güven ve cesaret vermeseydi bugün bu kitap yazılmış olmayacaktı. Bu kitabın yazılma aşamasında bana büyük destek veren Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam’a, Doç. Dr. Nur Akkerman’a ve yazdıklarını özenle gözden geçirerek çok kıymetli önerilerde bulunan Doç. Dr. Gonca Gökalp Alpaslan’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Yoğun çalışmaları arasında bana da zaman ayırarak kitabın kapak tasarımını yapan Dr. N. Erol Olcay’a, Aldo Leopold’un “ Toprak Etiği” yazısını Türkçeye çevirip bu kitapta (bkz. sayfa 125-146) yayımlamama izin veren Oxford University Press’e, ünlü ressam Thomas Cole’un *The Course of Empire* serisindeki tabloları kullanmama izin veren The New-York Historical Society’ye ve *Edebiyat ve Toprak Etiği*’nin özenle ikinci basımını yapan Ürün Yayınları’na da teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Kitabımın birinci ve ikinci basımları arasında geçen süre zarfında, Aldo Leopold’un “Toprak Etiği” yazısının yer aldığı *Bir Kum Yöresi Almanagi*’nı Türkçeye çevirdim ve yayımladım. Şimdi *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold’cu Düşünce*’nin daha çok okurla buluşmasını diliyorum.

Ufuk Özdağ
Ankara, 2017

Toprak Etiği, topluluğun sınırlarını karaları, suları, bitki ve hayvanları, yani tüm toprağı kucaklayacak şekilde genişletir.

Aldo Leopold

Kısaltmalar

- DS*** : *Desert Solitaire* (Edward Abbey)
- FHL*** : *For the Health of the Land* (Aldo Leopold)
- J*** : *Journals* (Henry David Thoreau)
- KYA*** : *Bir Kum Yöresi Almanağı* (Aldo Leopold)
- MC*** : *The Mountains of California* (John Muir)
- MFS*** : *My First Summer in the Sierra* (John Muir)
- MW*** : *The Maine Woods* (Henry David Thoreau)
- Ref*** : *Refuge: An Unnatural History of Family and Place*
(Terry Tempest Williams)
- RMG*** : *The River of the Mother of God* (Aldo Leopold)
- W*** : *Walden or, Life in the Woods* (Henry David Thoreau)

GİRİŞ

Amerika’da Hudson River School’un (Hudson Nehri Ekolü) önde gelen manzara ressamlarından Thomas Cole daha 1830’lu yıllarda ülkesinin liberal politikalar uğruna doğayı tahrip etmesine şahit olup geleceğe ait bir saptamada bulundu. *The Course of Empire* (İmparatorluğun Hayatı) adlı beş resimden oluşan alegorik çalışmasında, Amerika’nın ilerleme ideolojisinin, toprağa karşı sorumluluklar göz ardı edildiğinde, ülkeye fayda değil zarar getireceğini betimledi. Temelde “tarihin bir tekerrürden ibaret olduğunu” anlatan bu çalışma, Roma İmparatorluğu’nun gerilemesine ve çöküşüne gönderme yaparak günün politik atmosferine ışık tutuyor, bu şekilde kişilere sınırsız hak ve özgürlükler tanıyan politikaların engellenemez hırslara yol açacağını ve bir gün bu medeniyetin yozlaşarak çökeceğini söylüyordu.¹ Cole’un bu çalışmasına, doğaya saygısız endüstri devriminin ressamın üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler yön vermişti, kuşkusuz.

The Course of Empire (1833-1836), beş resimde de aynı coğrafyanın tarihsel sürecini gözler önüne seriyordu.² Thomas Cole, bunu belirtmek için tabloların her birine deniz kenarından yükselen sivri uçlu bir kayalık tepe yerleştirmişti. Cole, 1833’te belirttiği gibi, bir medeniyetin ortaya çıkışının, yükselişinin, sonra da gerilemesinin ve yok oluşunun, doğal yaşam alanlarının ilerleme adına uğratıldığı değişikliklerle bağlantısını gösteriyordu (Powell 64). Serinin *The Savage State* (İlkel Dönem) adlı birinci tablosunda Cole, el değmemiş topraklarda yaşamın avcı-toplayıcı aşamasını betimliyordu (Resim 1). Resmin ön planında ok ve yayıyla bir geyiğin izini süren bir avcı, arka planda dalgalı bir

1 Robert Hughes, *The Course of Empire*’a ilişkin açıklamasında, “Eğer Amerika, Federalistlerin ümit ettiği gibi, yeni bir Roma idiyse, o halde Cole’un serisi Edward Gibbon’un *Decline and Fall of the Roman Empire*’ına (Roma İmparatorluğu’nun Gerilemesi ve Yıkılışı) görsel bir benzetme niteliğindeydi” der. Bkz. Hughes, *American Visions: The Epic History of Art in America*, 147.

Edebiyat ve Toprak Etiği’ndeki İngilizce kaynaklardan tüm alıntılar Ufuk Özdağ tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

2 *The Course of Empire* serisine ilişkin kapsamlı bilgi için, bkz. Angela Miller, *The Empire of the Eye: Landscape Representation and American Cultural Politics, 1825-1875*, 22-39.

RESİM GÖRÜNTÜLENEMİYOR

Resim 1: Thomas Cole. The Course of Empire: The Savage State. Oil on canvas, 1834, 39 ½ x 63 ½ in. Collection of The New-York Historical Society, 1858.1.

deniz, küçük koyda kanolar ve koyun biraz ilerisinde yerlilerin çadırlarından oluşan ilkel bir yerleşim bulunuyordu. Serinin bu ilk tablosunda Cole, doğayı olanca güzelliği ve tanrısallığıyla gözler önüne seriyordu.

Serinin *The Arcadian or Pastoral State* (Pastoral Dönem) adlı ikinci tablosunda Cole, bir önceki döneme göre, doğanın terbiye edildiğini gösteriyordu (Resim 2). Cole, bu pastoral ortama, “insanla doğa arasındaki uyum”a işaret eden bir pagan tapınağı yerleştirmişti. Deniz kenarındaki uzun bir kayığın yapımıyla bu yerleşim bölgesine teknolojinin ve ticaretin gelmekte olduğunu, resmin ön planında da, doğanın terbiyesiyle beraber, yörede güzel sanatların, müziğin ve dansların başladığını gösteriyordu. Ancak resmin sağ tarafında bulunan ağaç kökü doğanın düşüncesizce katlinin bir göstergesiydi. Cole’un resmin sol tarafına yerleştirdiği yaşlı adam toprağa geometrik bir şekil çizmişti. Bu ayrıntı, insanın yavaş yavaş doğadan kopmaya başladığını simgeliyordu (A. Miller 27).

RESİM GÖRÜNTÜLENEMİYOR

Resim 2: Thomas Cole. The Course of Empire: The Arcadian or Pastoral State. Oil on canvas, 1834, 39 ½ x 63 ½ in. Collection of The New-York Historical Society, 1858.2.

Serinin en önemli çalışması *The Consummation of Empire* (İmparatorluğun Doruğu) adlı üçüncü tabloda Cole, doğadan tamamen kopmuş bir toplumun içinde bulunduğu durumu anlatıyordu (Resim 3). Cole alegorik bir yaklaşımla, sürekli büyüyen ekonomisiyle zenginlik ve ihtişama ulaşmış bir şehrin ve yabanıl alanlardan tamamen koparak lüks tüketim içine girmiş olan halkının ahlaki bir sorgulamasını yapıyor, ekonomik büyümeye hiç bir kısıtlamanın getirilmediği bu düzende kişilerin önüne geçilemez bir para hırsına kapıldığını anlatıyordu. Doğal yaşam alanlarını arka plana iten görkemli Yunan ve Roma mimarisi bütün şehre yayılıyor, aşırı üretim ve tüketim uğruna, doğanın hunharca katledilmiş olması eleştiriliyordu. Tablonun ortasında yükselen kültür ve erdem tanrıçası Minerva'nın heykeli, ticaretin egemen olduğu genç imparatorluğu kutsuyordu (A. Miller 30). Bir önceki pastoral dönemin doğaya saygılı dinî inançları da yok olmuş, yerini güce ve zenginliğe

RESİM GÖRÜNTÜLENEMİYOR

Resim 3: Thomas Cole. The Course of Empire: The Consummation of Empire. 1836. Oil on canvas, 51 x 76 in. Collection of The New-York Historical Society, 1858.3.

tapınılan bir yaşam biçimi almıştı. Gerçekten de liman, şehrin aşırı üretimini başka bölgelere taşıyan ticaret gemileriyle doluydu. Resmin ön planında da yeni fetihlerden dönen imparatorlarını karşılayan gösterişli bir tören alayı vardı. Resmin ön planındaki asılı bayrakta Roma'nın gücünün simgesi bir kartal bulunuyordu. Cole bayraktaki kartalla, ele aldığı toplumun Amerikan toplumu olduğunu ima ediyordu (A. Miller 30). Cole, bu tabloda, tüketime esir düşmüş, lükse boğulmuş bir toplumun betimlemesini yapmıştı. Ancak Cole resmin hemen sağ ön planına mermer havuz kenarında savaş oyunları oynayan çocukları koymayı ihmal etmemişti; onlar “saldırmayı öğrenmişlerdi” (Hughes 150). Bir sonraki tabloda, lüks içinde büyümüş bu “kavgacı” çocuklar büyüyecek ve barbar bir savaşın içinde yer alacaklardı.

RESİM GÖRÜNTÜLENEMİYOR

Resim 4: Thomas Cole. The Course of Empire: Destruction. 1836. Oil on canvas, 39 ½ x 63 ½ in. Collection of The New-York Historical Society, 1858.4.

Serinin *Destruction* (Çöküş) adlı dördüncü resminde artık savaş başlamıştı (Resim 4). Bir önceki tablodaki dingin hava yerini dalgalı bir denize ve toza dumana bulanmış bir gökyüzüne bırakmıştı. Şehir alevler içinde yanıyor her yerde büyük bir katliam ve yağma yaşıyordu. Resmin ön planında bir ağaç kütüğünü adımlayan devasa bir savaşçı heykeli yükseliyor, heykelin kopmuş başı da “aklın kibrinden tarihin intikam alışı” anlatıyordu (A. Miller 31).

Serinin *Desolation* (Yok oluş) adını taşıyan beşinci ve son resminde ise şiddetin yerini durgun bir doğanın aldığı görülür (Resim 5). Bölge tamamen ıssızlaşmıştır. Resmin sağ tarafında yükselen kayalık tepenin etrafındaki yapılar doğal süreçte yok olmuş, kayalık tekrar eski haline dönmüştür. Tablodaki tek yaşam izi yıkıntıların arasından yükselen sütunun tepesinde yuva yapmış bir kuştur. Bir başka deyişle, bir zamanların “kültürel kibrinin sembolü” olan bu sütun artık bir kuşun

RESİM GÖRÜNTÜLENEMİYOR

Resim 5: Thomas Cole. The Course of Empire: Desolation. 1836. Oil on canvas, 39 ½ x 63 ½ in. Collection of The New-York Historical Society, 1858.5.

yuvasından başka birşey değildir (A. Miller 32). Güneşin batmasıyla birlikte gökyüzünde yükselen ay, ilk tabloda güneşin doğuşu göz önünde bulundurulduğunda, imparatorluğun hayatının sona erdiğini göstermektedir.

Thomas Cole *The Course of Empire* adlı çalışmasıyla, ülkesinin geleceği için endişe duyarak Amerika'nın Roma uygarlığının akıbetine uğrayabileceğini göstermek istemişti. Bu eski medeniyet doğal yaşam alanlarının sınırsızca kullanımı nedeniyle yıkılmıştı.³ 1829'da başkan olan Andrew Jackson da, bireylerin maddi çıkar peşinde doğayı istediği gibi tahrip edeceği ve onlara hiçbir kısıtlama getirmeyen kapitalist düzenin yollarını açmıştı.⁴ Cole'a göre maddiyatla yürüyen

³ George Perkins Marsh da 1864 yılında yayımladığı *Man and Nature* adlı kitabında Roma İmparatorluğu'nun yıkılışını imparatorluğun ormanlarının tahrip edilmesine bağlamıştı. Marsh, eğer doğal kaynaklar sınırsızca tahrip edilirse, Amerika'nın da aynı akıbeti uğrayacağını söylemişti.

⁴ Robert Hughes'a göre Cole, Andrew Jackson iktidarına tepki duyuyordu; Hughes, "Andrew Jackson 1829'da Beyaz Saray'a yerleşir yerleşmez populist demokrasiyi teşvik ederek muhafazakâr Whigleri korkutmuştu" der (147).

bu sözde demokratik düzende toprağa karşı hiç bir ahlaki yükümlülük bulunmuyordu. Sınırsız hak ve özgürlüklere sahip bireyler, kişisel çıkar için doğayı yağmalıyorlardı; oysa medeniyetlerin yaşaması için toprağa saygı vazgeçilmez unsur olmalıydı. Cole’a göre insanoğlu toprağın bir parçası olduğunu ancak toprakla iç içe yaşayarak anlayabilirdi; doğal olandan kopuk bir medeniyetin yaşaması olası değildi.

Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold’cu Düşünce’ye on dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir ressam, Thomas Cole ile başlıyoruz. Zira Cole’un *The Course of Empire* adlı çalışmasında anlatmaya çalıştığı gibi, medeniyetlerin ancak toprağa saygıyla yaşayabileceği düşüncesi bu çalışmanın ana konusunu oluşturuyor. Amerika’nın önemli filozof, bilim insanı ve doğa yazarlarından olan Aldo Leopold, Thomas Cole’dan yaklaşık bir asır sonra, “İmparatorluğun yürüyüşünün dört nala koşsun diye kırbaçlanmasının trajik gülünçlüğü” dile getirdi (RMG 127). “Toprak Etiği” düşüncesini, kişisel çıkarlar için doğayı tahrip etmenin ve sınırsız ekonomik büyümenin kınama değil saygınlık gördüğü bir ülkeye uyarı olsun diye kaleme aldı. Ekolojik olarak etik, Leopold’un deyimiyile, “var olma mücadelesinde hareket özgürlüğüne getirilen bir kısıtlama”ydı (KYA 212). Leopold, toprak etiğinin “Homo sapiens’in rolünü toprak topluluğunun fatihliğinden onun sade bir üyesine ve vatandaşına çevireceğini” söyledi (KYA 214), bunun için de mutlak olanın topluluk kavramının sınırlarını toprağa doğru genişletmek olarak özetledi.

Bir Zamanlar Amerika

Doğayı tanımak istiyorum, halini tavrını öğrenmek için. İlkel doğa benim çok ilgimi çekiyor. Örneğin, baharın bütün fenomenlerini anlamak için sonsuz çaba harcıyorum, tüm şiirsellik doğada diye. Sonra da, onunla ilgili okuduklarıma bakınca, gördüklerimin kusurlu bir kopya olduğunu, atalarımın o ilk yaprakları ve o en büyük geçitleri mahvettiklerini, ve yer yer tarumar ettiklerini büyük bir hayal kırıklığıyla öğreniyorum. Benden önce birtakım yarı insan yarı tanrısal

varlıkların gelip buradaki yıldızların en güzellerini koparıp gittiklerini düşünmek bile istemiyorum. Cenneti ve dünyayı bütünüyle öğrenmek istiyorum.

Thoreau, *Journals*, 23 Mart 1856

Bir zamanlar Amerika, dünyanın en büyük ağaçlarını içeren uçsuz bucaksız ormanlarla kaplıydı. Yabanıl hayatın çeşitliliği ve bitki örtüsünün zenginliği koloni döneminde göç edip gelen Avrupalı'nın ilk dikkatini çeken şey oluyordu. 17. yüzyılın başlarında, Kaptan John Smith yazılarında, bu yeni dünyanın bitip tükenmez doğal kaynaklarını anlatarak propagandasını yapıyor, 1616'da Londra'da yayımlanan *A Description of New England* (New England'ın Bir Betimlemesi) adlı eseriyle kişileri, doğayı istedikleri gibi kullanarak ekonomik çıkar elde edebilecekleri bu dünyaya çekmek amacını güdüyordu (193). Gerçekten de o zamanlar gökyüzünde milyonlarca gezgin güvercin [passenger pigeon] sonu gelmeyen sürüler halinde uçardı. Clive Ponting'in *A Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilizations* (1993) (*Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*) adlı kitabında belirttiği gibi, Kuzey Amerika'ya Avrupalılar geldiğinde, gezgin güvercin sayısının beş milyar civarında olduğu tahmin edilmekteydi.⁵ Ponting'in belgelere dayanarak yaptığı açıklamalara göre, "Sürüler öylesine kalabalıktı ki tek bir kurşun otuz ya da kırk kuşu yere indirebilirdi." Sürülerin geceleri tünediği ormanlık alanların uzunluğu "8 kilometreyi" buluyordu ve "kuşların ağırlığından dallar kırılıyor, hatta ağaçlar devriliyordu" (148-149). Branch'in, William Wood'un *New England's Prospect* (1634) (New England'ın Görünüşü) adlı eserine dayanarak açıkladığı gibi, nehirlerde o kadar çok balık vardı ki "iki erkek iki saatte kayalardan yapılma basit bir su bendiyle on bin tane balık avlayabilirdi, istiridyelerin boyu 1 foot'a [30 cm] yaklaşıyordu ... istakozlar 20 pound [9 kg] ağırlığındaydı" (Branch 97). Geniş düzlüklerde yüzbinlerce bizon, antilop ve geyik sürüler halinde dolaşıyordu. Bu topraklarda yerliler binlerce yıldır doğayla uyum içinde yaşamış, doğal kaynakları israf etmemişlerdi.

⁵ Bkz. Ponting, *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*. Çev. Başçı Sander, 149.

Doğal yaşamın ve bitki örtüsünün zenginliği 1600 ve 1700’lü yıllarda Amerika’nın doğu sahillerine, çoğunluğu İngilizler olmak üzere, Alman, İsveçli, Hollandalı, Fransız, İspanyol ve İsviçreli yüzbinlerce göçmeni çekmeye başladı. Bu toprakların yeni sahipleri yerleştikleri yörelerdeki doğal kaynakların hiçbir zaman tükenmeyeceğini sandılar ve bu eşsiz doğayı bozmaya başladılar.⁶ Bu toprakların Avrupalı yerleşimcileri yabanıl hayata tamamen faydacı bir gözle bakıyorlardı. Onlara göre, bu el değmemiş topraklar sömürülebilir, sınırsız doğal kaynaklar maddi zenginlik uğruna özgürce kullanılabilirdi. Bu topraklar yeni gelenlerin gözünde insanın kullanımına bir mülk, doğal kaynaklar da hem kişisel çıkar için hem de toplumun ilerlemesi için yararlanılacak unsurlardı. Doğal yaşam alanlarının yerleşimcilerin kullanımına açılmasından yana olan ziraî görüşle birlikte, bir zamanların bakir toprakları on dokuzuncu yüzyılda irili ufaklı yerleşim merkezleriyle dolmaya başladı. Bu yerleşim alanları yollar ve tren yollarıyla birbirine bağlandı. 1821’de Missouri’yi New Mexico’ya bağlayan Santa Fe Trail açıldı. 1825’te Erie Kanalı açılarak ülkede büyük toplumsal ve ekonomik değişimlere sebep oldu. Kanalin açılmasıyla batının zengin “kaynaklarına” ulaşım kolaylaştı ve New York Amerika’nın en büyük ticaret şehri oldu. Oregon Trail’le birlikte batıda en uzak topraklara ulaşım sağlandı. Kaliforniya’da altın bulunmasından sonra da, batıya hızlı bir göç başladı. Bu dönemde Avrupa’dan Amerika’ya göç edenlerin sayısında büyük bir artış oldu. Sadece 1840-1860 yılları arasında 10 milyon göçmen geldi.⁷ Bu yıllarda İrlanda’da yaşanan kuraklık sebebiyle yeni gelenlerin yüz binlercesi İrlandalı göçmenler oldu. Yeni yerleşimcilerin, daha önceden gelenler gibi, doğal kaynakları ticari mallar olarak görmeleri ekonomide hızlı bir büyüme yarattı. Bu erken dönem sanayi toplumunda hızlı nüfus artışı, yabanıl hayatın hızla ve geniş çapta yok edilmesine sebep oldu. Ancak yerleşim bölgelerinde doğal hayatın azalmaya yüz tutması hiç problem yaratmıyordu çünkü batıya gidildikçe “kullanı-

⁶ Amerika’da doğal çevrenin tahribatı üzerine ayrıntılı bilgi için, bkz. Cronon, *Changes in the Land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England*.

⁷ Amerika’da 1800’lü yılların sonlarında yeni bir göç dalgasıyla nüfus daha da süratli artmaya başlamıştır; bu dönemde, sadece kuzey ve batı Avrupa’dan değil güney ve doğu Avrupa’dan da büyük bir göçmen akını olmuş, İtalyanlar, Macarlar, Polonyalılar, Ruslar, Romenler, Yunanlar da ülkeye yerleşmişlerdir.

labilecek” çok zenginlik olduğu görülüyordu. Doğa bu sınırsız tahrip ve yağmalama karşısında zenginliğini yitirmeye başladı. Bir zamanlar milyarlarca olduğu sanılan gezgin güvercinlerin, 1850’lerden itibaren eti için büyük çapta avlanmasıyla, 1914 yılında soyları tükendi.⁸ Balıkçıl kuşlarının sayısı yok denecek kadar azaldı. Kunduzlar hunharca katledildi çünkü “Kunduz avcıları Mississippi’den batıdaki Colorado ağzına, kuzeyin buzlu bölgelerinden ... Meksika’ya kadar her dereye ve her nehre tuzak kurmuşlardı” (Ponting 160). Kuzey Amerika’da bir zamanlar 40-60 milyon olarak tahmin edilen bizon sayısı on dokuzuncu yüzyılda gerçekleştirilen katliamlarla yok olma noktasına geldi.⁹ Boz ayı, dağ aslanı ve kurt gibi yırtıcı hayvanlar büyük ölçüde yok edildi. Yaşam alanları yok edildiği ve kontrolsüz avlandıkları için geyik sayısı önemli ölçüde azaldı. Batıdaki nehirlerde yaşayan sayısız türde balık, barajlarla, fabrika atıklarıyla ya da kontrolsüz avlanmalarla yok oldu. Bu dönemde yaban hayatındaki hızlı azalma, erken dönem endüstri toplumlarının doğaya bakışları göz önünde bulundurulursa, hiç de şaşırtıcı değildi; onlar için doğa pazarda satılacak malların kaynağından başka birşey değildi. Zirai açıdan da yırtıcı hayvanlar ve yaban yerler ürkütücüydü; doğanın terbiye edilmesi ve kontrol altına alınmasında hiç bir sakınca yoktu. Bu süreçte milyonlarca hektar orman alanı düzleştirildi,¹⁰ nehirler üzerinde barajlar kuruldu, sulak alanlar kurutulularak tarım alanları açıldı, ormanlık bölgelerden yollar geçirildi. Cronon’un *Changes in the Land* (2003) (Toprağın Değişimi) adlı kitabında açıkladığı gibi, ormanların yok edilmesi iklimi de etkiledi; yazlar daha kurak, kışlar daha soğuk geçmeye başladı. Yaşam alanlarını kaybeden çok sayıda canlının nesli tükendi, yırtıcı hayvanlar soyu tükeninceye kadar hunharca katledildi. Kısacası bu kaynakları meydana getiren ekosistemlerin doğal dengesi hiçe sayıldı.

⁸ Bkz. Ponting, *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*. Çev. Başçı Sander, 149-150.

⁹ Ponting, *Dünyanın Yeşil Tarihi*’nde, bu bilginin yanı sıra, 1871’de bizon derilerinin deri ticaretinde ilk kez kullanılmaya başlamasıyla bir yılda üç milyon bizon avlandığını yazmıştır (148).

¹⁰ Lyon, yeni gelişen Philadelphia bölgesinde, geleceğe ilişkin hiç bir kaygı duyulmadan, sedir ağaçlarının tahta kiremit yapımında kullanılarak, yerine yeni ağaçların dikilmediğinden bahseder. Bkz. Lyon. Ed., *This Incomperable Land: A Book of American Nature Writing*, 32

Amerika’da doğaya istilacı bakış açısının arkasında bir de “Kader Bildirisi”nin [Manifest Destiny] rolü vardı. Amerikalılar Avrupa’nın geleneklerini yaşatan insanlar olarak doğanın Hristiyanlık ve ilerleme adına medenileştirilmesi gerektiğini ve bütün Kuzey Amerika’nın haki-mi olmalarının Tanrı’nın dileği olduğunu düşünüyorlardı. Hiç de yeni bir görüş olmayan Tanrı buyruğu yayılmacılık anlayışını, *Democratic Review* ve *New York Morning News* adlı dergilerin etkili editörü John O’Sullivan “manifest destiny” olarak ilk kez 1845’te kavramlaştırıyor ve aynı yıl *New York Morning News*’daki “The True Title” adlı yazısın-da şöyle diyordu:

[Amerika’nın iddiası], aşikâr kaderimizin bize verdiği hak-la, yayılmanız ve özgürlüğün büyük deneyini ve kendi ken-dimizi yönetmeyi geliştirmemiz için Tanrı’nın bize verdiği bütün bu kıtaya sahip olmamızdır.

Batıya gidildikçe doğal alanların sınırsızca kullanımı öylesine nor-mal karşılanıyordu ki, 1893’te tarihçi Frederick Jackson Turner, “The Significance of the Frontier in American History” (Amerikan Tarih-inde Sınırın Önemi) adlı tezinde,¹¹ Avrupa medeniyetinin ulaştığı yerle-şim bölgelerini geride bırakarak, yeni fırsatlar yakalamak için batıda el değmemiş topraklara gitmeyi ve bu yeni yerlerin kaynaklarının kul-lanımını, pozitif bir Amerikan kimliği yarattığı için meşrulaştırıyordu. Turner’a göre el değmemiş topraklar kişiyi özgürleştirerek Amerikalı-laştırıyordu ve böylece yeni bir ırk ortaya çıkıyordu. Bu yeni ırk cesa-ret, özgüven, bireycilik, yaratıcılık, neşe ve daha birçok olumlu özellik taşıyordu. Turner’a göre ilkel şartlara geri dönüş ve sınırda [frontier] yaşamın sadeliği demokrasiyi doğuruyordu, zira bu şartlarda medeni-yetin karmaşık kurumları işe yaramıyor, bireycilik kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Bütün bu görüşlerdeki ortak amaç “vahşi doğanın” terbiye edilmesi, bu yörelere Avrupa medeniyetinin getirilmesi idi.

¹¹ Bkz. Frederick Jackson Turner. *The Frontier in American History*. New York: Dover Publications, 1996.

Amerika’da Doğa Yazını

Amerika’da bir taraftan topraklar tahrip edilip üzerinde yaşayan canlılar düşüncesizce yok edilirken diğer taraftan toprağın ve üzerinde yaşayan tüm canlıların insana faydasından bağımsız olarak değerli olduğunu düşünen yazarlar ortaya çıktı. Bu yazarlar doğaya ve doğadaki tüm topluluklara insan topluluklarına duyduklarından belki de daha fazla ilgi duyuyorlardı. Genel kanının aksine, doğa ve üzerinde yaşayan canlıların ekonomik değer açısından değil, içsel değerleri olduğu için ilgi gösterilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Belki de bunun en güzel örneği, *A Sand County Almanac (Bir Kum Yöresi Almanası)* adlı kitabında, insanın rolünün “toprak topluluğunun fatihliğinden onun sade bir üyesi ve vatandaşına” değişmesini isteyen Aldo Leopold’un sözleridir. Edward Abbey de, *Desert Solitaire (Çölde Tek Başına)* adlı kitabında, hicivle karışık, “Hayvanları öldürmeyi tercih etmiyorum. Ben bir hümanistim; yılanı öldüreceğime insanı öldürürüm daha iyi” der (20). Abbey bu şekilde modern çağın doğadan kopuk insanına duyduğu tepkiyi dile getirir. John Muir da, Badé’in derlediği *The Life and Letters of John Muir* (John Muir’un Yaşamı ve Mektupları) adlı kitapta görüldüğü gibi, Kanada’nın sulak alanlarında yaptığı doğa yürüyüşlerinden birinde rastladığı Calypso Borealis’i [ender görülen orkide] görünce şöyle demiştir:

Bu kadar kırılgan ve güzel bir çiçeğin insan kalbini böylesine etkilemesi ne muhteşem. Calypso’yla bu buluşmam aşağı yukarı kırk beş sene önce oldu, ama Emerson ve bir iki kişi dışında, insanlarla olan bütün buluşmalarımdan daha da unutulmaz ve etkileyiciydi. (“Calypso Borealis”)¹²

Thoreau’nun da doğadaki canlılara büyük bir değer atfettiğini biliyoruz. Hatta, Philippon, “Thoreau’s Notes on the Journey West” (Thoreau’nun Batıya Seyahatinin Notları) adlı yazısında, Thoreau’nun insanın dışındaki dünyaya insanın dünyasından daha fazla önem vermiş olmasına değinir. Philippon şöyle der:

¹² John Muir’un bütün eserleri ve Muir üzerine bazı eleştirel yazılar, çevrim içi (online) kaynak olarak <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/> adresinde bulunmaktadır. John Muir’un bu adresteki eserlerinden alıntılar ile aynı adresteki eleştirel yazılardan alıntılar, bundan böyle kitabın içinde eserin kısaltılmış başlığıyla belirtilmiş, sayfa numarası verilememiştir.

[Thoreau'nun] bazı okurları onun doğa tarihine verdiği önemin insan tarihine verdiği önemden daha fazla olduğunu görüp tedirginliklerini dile getirmişlerdir. Örneğin, John T. Flanagan, Thoreau'nun 'yabani güvercine, ve bazı ıtırılı bitkilere [basswood ve hyssop] çevresini saran ilkel medeniyetin yabanıl yaşamından daha çok ilgi gösterdiğini' gözlemiştir ve Thoreau'yu 'yaşadığı bölgedeki tüccarları, askerleri, öncü yerleşimcileri ve kızılderilileri göz ardı etmekten dolayı' suçlamıştır. (111)

Bu bahsettiğimiz yazarlar Amerikan doğa yazınının önde gelen isimlerindendir. Peki, doğa yazını tam olarak nedir? Doğa yazını her ülkenin yazılı kültüründe rastladığımız doğa temaları içeren eserlerinden farklı kılan nedir? Finch ve Elder'a göre doğa yazını, Anglo-Amerikan düzyazı geleneğinin bir parçası olarak ancak düzyazı geleneğindeki diğer eserlerden belirgin farklılıklar göstererek iki yüz yıldır süregelenmektedir. Finch ve Elder, doğa yazarlarının ünlü İsveçli bilim adamı Carolus Linnaeus'nin çocukları olduklarını söyler; Linnaeus, *Systema Naturae* (1735) (Doğa Sistemi) ve bu kitaptaki genel sistemi tartıştığı *Species Plantarum* (1753) (Bitki Türleri) gibi yapıtlarında, tüm yaşayan varlıkların, flora ve faunanın, sınıflandırılıp tespit edilebileceği bir sistem ortaya atmıştır.¹³ Linnaeus'nin yakın takipçilerinden, İngiltere'nin ilk ekoloğu ve önde gelen doğa tarihçisi Gilbert White, Linnaeus'nin kurduğu sistemden büyük ölçüde etkilenecek, *A Natural History of Selborne* (1789) (Selborne'un Doğa Tarihi) adlı eseri yazmıştır.¹⁴ White, yaşadığı yörenin yaban hayatına, canlıların birbiriyle ilişkilerine, taksonomiye, etolojiye olağanüstü bir ilgi duymuş, doğada yaptığı dikkatli gözlemlerin ve analizlerin sistematik bir biçimde notlarını tutmuştur;

¹³ Linnaeus'nin *Systema Naturae* adlı kitabını yayımlamasından bu yana geçen sürede, iki milyona yakın [1,7 milyon] canlı türü bilimsel olarak isimlendirilmiş ve tanımlanmıştır. Bu sayı, dünya üzerindeki toplam biyolojik çeşitliliğin küçük bir bölümüdür.

¹⁴ Donald Worster, *Nature's Economy: A History of Ecological Ideas* (Doğanın Ekonomisi: Ekolojik Görüşler Tarihi) adlı kitabında, 18. yüzyılda ekolojide belli başlı iki geleneğin ortaya çıktığını belirtir; Linnaeus'nin, insan aklının önderliğinde doğaya hükmedilmesi anlamına gelen emperyal geleneğin, Gilbert White'in da insanın doğayla uyum içinde yaşaması anlamına gelen pastoral [arcadian] geleneğin temsilcisi olduğunu belirtir (2).

doğaya ve canlılara ilişkin bilgilere, laboratuvar ortamında değil de, doğal ortamlarda gözlemler yaparak ulaşmayı hedeflemiştir. White, *A Natural History of Selborne*’da gördüğümüz gibi, doğada bire bir gözlemlerini hem bilimsel hem de şiirsel bir dili kaynaştırarak anlatınca da doğa yazınının doğmasına zemin hazırlamıştır. O halde, doğa gözlemlerinin birinci tekil şahıs tarafından yapılan anlatımıyla doğa yazını, temellerini bilimden alır ve doğa ile doğadaki canlılara ilişkin doğrulanabilir gerçeklerin lirik bir ifadesidir. Amerika’da doğa yazınının babası olarak bilinen Henry David Thoreau’nun Gilbert White’dan etkilendiği bilinmektedir. Finch ve Elder, Thoreau’nun Walden’daki kitaplığında Gilbert White’ın *A Natural History of Selborne* adlı kitabının bulunduğu dikkat çekerler (19). White’dan sonra dünya çapında biyolojik keşifler olmuş, biyoloji ve jeoloji bilimlerinin sayesinde Linnaeus’nin canlılar dünyasına dair kurduğu sabit sistem, yerini dinamik bir yapıya bırakmış, Darwin’in eserleriyle de daha kapsamlı doğa araştırmalarının yolu açılmıştır. Darwin’in doğal seçilimle evrim teorisi, doğaya bakışı temelden değiştirmiş, doğadaki evrimsel süreçlere dikkatleri çektiği için doğanın unsurlarına tarihsel bağlamda bakılmasını sağlamıştır (Scheese 21).¹⁵ Böylelikle, doğa yazını her geçen gün artan bilgilerin ışığında çeşitlenerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Doğa yazını endüstri çağının bir yan ürünü olarak da değerlendirilmektedir. Kimilerine göre doğa yazını, makineleşmeyle birlikte doğanın uğradığı zararın önlenememesi ve topraktan kopan insanın tekrar toprağa bağlanabilmesi çabalarıdır. Bir başka deyişle, makineleşmenin ağır sonuçları bazı yazarları edebiyatta yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu yazarlar toprağa gelen yıkımın hem duygulara hem de akla seslenerek önlenebileceğini düşünmüşlerdir. Frank Stewart, *A Natural History of Nature Writing* (Doğa Yazınının Doğal Tarihi) adlı kitabında, doğa yazınına geniş bir perspektiften bakarak şu yerinde açıklamayı yapar: “İster bilim insanı olsunlar isterlerse de şair, doğa yazarları ne biyolojinin ne de hayal gücünün, kendi başına, son Amerikan ağaç kurdunun seslenişini, fırtınalı bir dağda kır çimenlerinin savrulmasını, derin okyanuslarda gezinen parıldayan organizmaları, ya da bir ardıç kuşunun

¹⁵ Darwin, belli bir yöredeki türlerin evrimini çalışarak, ekolojinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır (Scheese 21).

tatlı nağmelerini aydınlatamayacağı konusunda bir farkındalık yaratır.” Stewart, her iki disiplinin [fen bilimleri ve insani bilimler], işbirliği yaptıkları takdirde, bize yeni ve güçlü bir bakış açısı kazandırabileceğini söyler (xix). O halde, doğa yazınına disiplinlerarası bir yazın geleneği de denilebilir. Doğa yazarı, insan faaliyetleriyle eşsiz doğanın bozulmuş olmasını, yabanıl doğanın şehirleşmeden ve endüstrileşmeden bunalan modern insana sığınak olmasını, modern insanın doğadan kopukluğunu, bakir kalmış topraklara duyulan tutkuyu ve daha nice konuları sanat ve teknik bilimi birleştirerek anlatır. Ortaya çıkan eser, gözlemsel bilginin şiirsellikle yüklü imgeler aracılığıyla anlatımıdır.

Doğa yazınında doğaya ve doğanın tüm unsurlarına duyulan derin ilgi ve merakın rolü büyüktür. Bu merakın oluşmasında en büyük etken toprağın kendisidir. Thomas J. Lyon, *This Incomperable Lande* (Bu Eşsiz Topraklar) adlı kitabında, Amerika’da doğa yazınının ortaya çıkışında buradaki doğanın büyüleyici güzelliğine dikkat çekerek Cape Cod, Yosemite ve Grand Canyon gibi bölgelerin en güzel doğa yazınına ilham kaynağı olduğunu söyler (16). Doğa yazarlarının doğaya ve doğa tarihine olan ilgileri insan ve doğa arasında bir bağ, bir yakınlık keşfetmiş olmalarından da kaynaklanır. Thoreau’nun söylediği gibi, “bazen en tatlı ve cana yakın, en masum ve cesaret verici toplumu doğal nesnelerde bulmak olası”dır (W 92). O halde, doğa yazarları doğanın kalemi olup, konuşamayan doğaya ses verirler. Bu amaçla doğa yazarları doğayı, flora ve faunayı uzun süre ve derinliğine inceler, gözlemlerini de ayrıntılı olarak not ederler. Bunlar, bakılanın değil gerçekten görülenin notlarıdır ve eserlerin konularını oluşturur. Bu konular içinde, kuşkusuz en önemlisi, doğa ve üzerinde yaşayan tüm canlıların, hayvan ve bitkilerin, insana faydasından çok, var olma haklarının olmasıdır. Yazarın kişisel gözlemlerine ümitleri, duyguları ve inançları da eklenir. Ortaya çıkan güçlü lirik anlatım yazarın gözlemlerinin kişiliğiyle ve duygularıyla buluşmasından kaynaklanır. Bu lirik anlatım ister istemez okurun doğaya bakışını değiştirir.

Amerikan doğa yazınına öncülük eden yazar, genel bir kaniya göre, Ralph Waldo Emerson’un çağdaşı, Henry David Thoreau’dur.

Ancak Amerika'da insanın doğal çevresiyle ilişkisinin ele alındığı edebiyat eserleri William Wood'un New England bölgesinin yaban hayatını ele aldığı *New England's Prospect*'e (1634) (New England'ın Görünüşü) kadar uzanır. Hector St. John de Crèvecoeur'un *Letters From an American Farmer* (1782) (Bir Amerikalı Çiftçiden Mektuplar), William Bartram'ın *Travels Through North and South Carolina, Georgia, East and West Florida* (1791) (Kuzey ve Güney Carolina, Georgia, Doğu ve Batı Florida'da Seyahat), ve Alexander Wilson'ın *American Ornithology; or, The Natural History of the Birds of the United States* (1808-1814) (Amerikan Kuşbilimi; ya da Birleşik Devletler'deki Kuşların Doğa Tarihi) doğanın derinine çalışıldığı ilk eserler arasındadır. Thoreau'dan günümüze ise çok önemli doğa yazarları ortaya çıkmış ve doğa yazını ele alınan konular açısından çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Bunlardan John Burroughs New York eyaletinin Catskill bölgesini ele almış, John Muir de Amerika'nın batısında, özellikle Kaliforniya'da ve daha sonra Alaska'da, doğal yaşam alanları üzerine birçok eser yazmıştır. Günümüzde Mary Austin'ın Kaliforniya'nın güneydoğusunu ele alan *The Land of Little Rain* (1903) (Az Yağış Alan Topraklar) yirminci yüzyılın ilk yıllarına ait bir doğa klasiği kabul edilir. Henry Beston'ın *The Outermost House: A Year of Life on the Great Beach of Cape Cod* (1928) (Dışarıdaki Ev: Cape Cod'un Büyük Sahilinde Yaşamın Bir Yılı), şiirsel diliyle doğa yazınının sevilen eserleri arasına girmiştir. 1949 yılında, Leopold'un ölümünden bir yıl sonra yayımlanan *A Sand County Almanac (Bir Kum Yöresi Almanağı)* adlı eserin ise gerek ekoloji biliminin bulgularını kullanması gerekse toprağa karşı ahlaki yükümlülüğü şart koşması açısından diğer eserler arasında ayrı bir yeri bulunmaktadır. Loren Eiseley'in *The Immense Journey* (1957) (Büyük Yolculuk), Rachel Carson'ın *The Edge of the Sea* (1955) (Denizin Kıyısı) ve modern çevre hareketinin başlamasını sağlayan *Silent Spring* (1962) (Sessiz Bahar),¹⁶ Edward Abbey'nin *Desert Solitaire* (1968) (Çölde Tek Başına), Wallace Stegner'in *The Sound of Mountain Water* (1969) (Dağ Sularının

¹⁶ Deniz biyoloğu Rachel Carson, *Silent Spring* (Sessiz Bahar) adlı ses getiren eserinde, tarım ilaçları ve özellikle DDT'nin doğadaki canlılara ve insana verdiği zararları bilimsel bilgiler ışığında anlatmıştır. Pestisit kullanımının çevrede oluşturduğu riskleri gösteren bu kitap, kamuoyunda geniş bir ilgi uyandırmıştır. Kitap öyle büyük bir etki yaratmıştır ki, dönemin Amerikan başkanı Kennedy bu konunun araştırılmasını istemiş ve Amerika'da 1972'de DDT kullanımı yasaklanmıştır.

Sesi), Wendell Berry'nin *The Long-Legged House* (1969) (Uzun Bacaklı Ev), Annie Dillard'ın *Pilgrim at Tinker Creek* (1974) (Tinker Creek'te bir Hacı), Barry Lopez'in *Of Wolves and Man* (1978) (Kurtlar ve İnsan Üzerine) ve *Arctic Dreams* (1986) (Kuzey Kutbu Rüyalari), Peter Matthiessen'in *The Snow Leopard* (1978) (Kar Leoparı), Terry Tempest Williams'in *Refuge: An Unnatural History of Family and Place* (1991) (Sığınmak: Aile ve Çevrenin Doğal Olmayan Tarihi) adlı eserleri ve daha nicesi¹⁷ günümüzde doğa yazını klasikleri olarak kabul edilen eserlerdir.

Doğa yazını tek bir kategoride ele almak mümkün değildir. Lyon'un *This Incomperable Lande* adlı kitabında belirttiği gibi, eserlerde kimi zaman doğa tarihi bilgisinin, kimi zaman doğaya kişisel yaklaşımların, kimi zaman da doğaya felsefi yorumların ağırlık kazandığı görülür.¹⁸ Ancak her eserde esas olan, doğada -yazarın yaşadığı bölge ya da başka yörelerde- uzun yürüyüşlere çıkarak ve bir bilim insanı dikkatiyle araştırmalar yaparak doğanın derinine incelenmesidir. Lyon'a göre, yirminci yüzyılda doğa yazarları, doğa tarihi bilgisinde olağanüstü artış olması nedeniyle ve çeşitli disiplinlerdeki ilerlemeler nedeniyle, çok daha kapsamlı araştırmalar yapmak durumunda kalmıştır; örneğin John McPhee'nin *-Basin and Range* (1980) ve *Rising from the Plains* (1986) adlı eserlerinde gördüğümüz gibi- John Muir'a göre çok daha fazla jeoloji bilgisine ihtiyacı olmuştur (74). Lyon'a göre, Rachel Carson günümüzde yaşıyor olsaydı ve *The Sea Around Us* (Bizi Saran Deniz) adlı eserini güncellemek isteseydi büyük bir araştırma içerisine girmesi gerekcekti çünkü deniz biyolojisi alanında büyük ilerlemeler gerçekleşmiştir (74-75). Carson'ın ekolojik uyanış sağlayan *Silent Spring* adlı eserini günümüzde hâlâ unutulmaz kılan yazarın kitabı derin bir ekoloji bilgisiyle yazmış olmasıdır. Günümüzde bazı doğa yazarları esasen "profesyonel bilim insanlarıdır" ve edebi eserlerini deniz biyolojisi, antropoloji, hücre biyolojisi, astronomi, sosyobiyojoloji gibi alan bilgileriyle kaleme almaktadır (Finch ve Elder 24).

¹⁷ Robert Finch ve John Elder'in editörlüğünü yaptığı *The Norton Book of Nature Writing* (New York: W.W. Norton & Company, 1990), 1700'lü yıllardan günümüze kadar olan doğa yazını içeren değerli bir antolojidir.

¹⁸ Lyon, *This Incomperable Lande* adlı kitabında, tüm doğa edebiyatını bu üç ana kısımda toplar; ayrıca her başlık altında farklı türde eserlere değinerek yedi alt başlık tespit eder. Bkz. Lyon, 3-7.

Bütün bu eserlerde doğanın unsurları onlara ses verildiği için yeniden var olmaya başlar; endüstrileşme, şehirleşme, modern bilim, din ve felsefenin insanın gözünde uzun zaman önce değersizleştirdiği doğa yeniden değer kazanır. Doğa yazarları için doğadaki canlılar hiç de mekanik varlıklar değildir. Gilbert White'ın daha 1789'da, *A Natural History of Selborne*'da belirttiği gibi, onlar isteklerini ve duygularını “ifade edebilen” varlıklardır. White “kanatlı kabilelerin bir çoğu, kızgınlık, korku, aşk, nefret, açlık, ve bunun gibi birçok arzuları, istekleri, duyguları ifade etmeye yarayan çeşitli sesler çıkarırlar. Her türün ifade yeteneği aynı derecede değildir. Bazıları akıcı konuşur, bazıları da bir kaç önemli sesi çıkarmaktan öteye gidemez ... Kuşların dili çok eskilere gider, ve eski zamanların dilleri gibi eliptiktir: az şey söylenir, ama çok şey anlaşılır” der (49). Doğa yazarlarına göre insanoğlu doğayı diğer hisli varlıklarla paylaşmaktadır. O halde, bu doğanın korunması ihtiyacı vardır.

Yukarıda adı geçen doğa yazarlarından Henry David Thoreau ve John Muir'un eserlerinde, her ne kadar ilk olarak Aldo Leopold tarafından “Toprak Etiği”yle bir kavram haline getirildiyse de, insan faaliyetleriyle toprağa ve tüm varlıklara gelen zararı önlemek için toprakla etik bir ilişki anlamına gelecek düşünceler filizlenmiştir. Leopold günümüzde her geçen gün daha da önem kazanmakta olan kitabı *Bir Kum Yöresi Almanagi*'nda toprak etiği için güçlü bir çağrıda bulunmaktadır. Leopold'a göre etik sistemler evrim geçirmektedir. Son üç bin yıldır etikte çok önemli aşamalar kaydedilmiştir. Ancak insanın toprağa karşı ahlaki sorumluluk duymasını sağlayacak bir etik henüz bulunmamaktadır.

Doğaya İnsan Merkezli Bakış

Doğa koruma hiçbir fayda sağlamıyor çünkü bu bizim Hz. İbrahim'den gelen toprak anlayışımızla bağdaşmıyor. Toprağı tahrip ediyoruz çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz. Toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda ona sevgi ve saygıyla kullanmaya başlayabiliriz. Toprağın mekanikleşmiş insanın yıkıcı faali-

yetlerine tahammül etmesinin başka yolu yok... Bizlerin de, bilimin dahilinde, toprağın kültüre kazandırabileceği estetik ürünlerden faydalanmamızın başka yolu yok.

Aldo Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanagi*

Doğa yazarı, yaban hayatı ekoloğu, çevre filozofu ve eğitimci Aldo Leopold'un, doğaya insan merkezli bakışın terkedilip yaşam merkezli bakışa geçilmesini önerdiği *Bir Kum Yöresi Almanagi* adlı kitabının yayımlanmasından neredeyse yetmiş yıl sonra, batı geleneği hâlâ geniş kapsamlı bir çevre etiğinden yoksundur.¹⁹ Bu durum, insanoğlunun gittikçe büyüyen çevre krizine duyarsız olmasından kaynaklanmamaktadır; aksine, çevrenin korunmasının gerekliliğine gittikçe artan bir ilgi vardır. Güçlü bir çevre etiğinin oluşmasının önündeki en büyük engel, Batı düşüncesinin insan merkezli eğilimleridir. Leopold'cu düşüncenin yakın takipçisi J. Baird Callicott, *In Defense of the Land Ethic* (Toprak Etiğinin Savunması) adlı kitabında bu durumu şöyle açıklar:

Batının ahlak felsefesi tamamen olmasa bile çok büyük ölçüde insan merkezli olduğu için, yani sadece insan refahına ve insanın (ve deneyimlerinin) içsel olarak değerli oluşuna odaklandığı için, çevrenin etik alandaki rolü, yalnızca üzerinde insanların etkileşimde bulunduğu bir arenadır. (2)

Çevre etiğinde içsel [intrinsic] ve faydacı [instrumental] olmak üzere başlıca iki tür değer ortaya çıkar. Callicott, *In Defense of the Land Ethic*'de "On the Intrinsic Value of Nonhuman Species" (İnsan Olmayan Türlerin İçsel Değeri Üzerine) başlıklı yazısında, Batı geleneğinin, varoluşun insan olmayan unsurları için içsel değer vermekteki direnişine dikkat çeker. Ona göre, birçok modern etik sistem içsel değeri sadece insana atfeder. Bir başka deyişle insan, varoluşun diğer unsurlarından

¹⁹ İnsan merkezli bakış [anthropocentrism], insanoğlunun evrenin temel gerçeği ve nihai amacı olduğu, varoluşun bütün unsurlarının onun yararına olduğu ve insanın doğayı amaçları doğrultusunda kullanabileceği düşüncesidir.

bağımsız olarak kendi içinde değerlidir (131). Varoluşun diğer unsurları da insanın sağlığına, mutluluğuna ve refahına faydası açısından değerlidir. Günümüzde, modern etik sistemlerin içinde Leopold’cu etiğin önemi, onun geleneksel faydacı Batı etiğini reddederek, varoluşun insanın dışındaki unsurlarına da içsel değer atfetmiş olmasıdır.

Günümüzde insanoğlunun doğaya verdiği zararın şimdiye kadar görülmemiş boyutlarda olduğunu biliyoruz. İnsan faaliyetleriyle ormanların yok olduğunu, nehirlerin kurduğunu, su kaynaklarının kirlendiğini, doğadaki biyolojik zenginliğin her geçen gün kaybolduğunu görüyoruz; toprak erozyonu, zehirli atıklar, asit yağmurları ve iklim değişikliği gibi tehlikelerin dünyayı gittikçe daha fazla tehdit ettiğine şahit oluyoruz. Bu durumda, çevreye duyarlı kişilerin de artık doğa tarihine değil de, endişe içinde çevrenin doğal olmayan tarihine daha çok ilgi gösterdiklerini gözlüyoruz. Doğal yaşam alanlarının gittikçe azalması, her geçen gün daha fazla bitki ve hayvan türünün soyunun tükenmesi ve daha nice çevre problemi karşısında, bırakınız ortalama insanı, çevre etikçilerinin dahi doğaya ve üzerinde yaşayan canlılara içsel değer vermekteki isteksizliklerini şaşkınlıkla karşılıyoruz. Oysa sayıları az da olsa Leopold’un felsefesini savunan çevre etikçileri, doğaya ve üzerindeki tüm canlılara içsel değer verilmesi gerektiğini vurgular; faydacı etiğe alternatif sunan bu kişiler, dünyanın yalnızca insan için var olduğuna inanan çoğunluğa karşı biyotik toplulukların haklarını meşrulaştırmak gibi zor bir görevi üstlenmektedirler.

Batının entelektüel geleneğinde doğanın ve üzerindeki canlıların içsel değeri bulunmaz. Oysa batıda gelişen ekoloji bilimi tamamen farklı bir yönde ilerlemiş, fiziksel dünyayı, insan yaşamına ve refahına faydasından bağımsız olarak değerli bulmuştur. Bu durumda doğaya karşı ahlaki sorumluluk yaratabilmek ve insan ile doğa arasında uyum sağlayabilmek için ekoloji biliminin bulgularına ihtiyaç vardır. Nitekim Rueckert’e göre, Aldo Leopold, Ian McHarg, Barry Commoner ve Garret Hardin gibi ekologlar, “toplumsal, ekonomik, politik ve bireysel eylem programlarına dönüştürülebilecek ekolojik görüşler geliştirmeye çalışmışlar”dır (107). Rueckert’e göre, ekoloji “yıkıcı bir bilimdir çün-

kü ekolojik görüşler radikal görüşlerdir; bunlar gelişmiş ve gelişmekte olan endüstriyel toplumlara egemen olan ekonomide sürekli büyüme düşüncesini devirmeye çalışır” (107-108). Barry Commoner’in “her şey diğer her şeyle bağlantılıdır” diye belirttiği “Ekolojinin Birinci Yasası,” doğanın en küçük unsurunun bile bütünde önemli rol oynadığını ifade eder (108).²⁰ Her şeyin toprak, hava ve su kanallarıyla birbirine bağlı olduğu bu ekolojik bakışta, hiyerarşik bir sistemde yer alan tüm organizmaların insanın kullanımına yönelik olduğunu savunan Aristoteles’in doktrininin hükümlerine de sona erer. Bu durumda insanın, doğanın unsurlarını istediği gibi kullanmaya hiç bir hakkı yoktur; Leopold’un deyişiyle, onun yeni rolü biyotik topluluğun “sade bir üyesi” olmaktadır.

Ekoloji biliminin uzun bir süre önce ortaya koyduğu insan ve insan olmayan unsurlar arasındaki organik bağa rağmen, Batı entelektüel geleneğinin doğaya karşı insan merkezli duruşu insanın doğadaki gerçek rolünü anlamasını engellemektedir. Çeşitli bilimlerin saptamalarına göre evren on beş milyar, dünya dört milyar, insan ise sadece iki milyon yaşındadır. Ekoteolog Sally McFague’e göre, “evrenin saatinde insan, gece yarısından birkaç saniye önce var olmuştur” (92). Ancak doğadan kopuk etik gelenekleri nedeniyle insan, milyarlarca yılda oluşmuş dünyasını korumak için herhangi bir eylemde bulunmaz. O halde gittikçe büyüyen çevre krizi, insana varoluşta ayrıcalıklı bir konum verip doğayı da insanın hizmetine sunan Batı düşüncesinin bir ürünüdür. Yüzyıllardır çeşitli felsefi, dinî ve bilimsel yaklaşımlarla oluşturulan bu doğanın bir mülk olarak görülmesi fikri insanın içine o kadar derinlemesine işlemiştir ki bunun yanlış olduğunu hemen hemen hiç fark etmez.

Günümüzde bir çevre perspektifi oluşturma çabaları, Batılı insanın yüzyıllardır doğadan kopuk oluşunu ve doğayı sınırsızca sömürebilmesini meşrulaştıran gizli güçleri nihayet açığa çıkarmıştır. Çeşitli çevre filozoflarının, doğa etikçilerinin, ekoteologların ve çevre konu-

²⁰ Rueckert, aynı yazıda, doğanın da insanın yasalarıyla korunması gerektiği fikrinin; ağaçların (yunusbalığının, balinanın, atmacanın ve haykırın turnanın) onların haklarını dile getirecek ve savunacak avukatları olması gerektiğinin, ekolojik görüşün en mükemmel ve tipik yönü olduğunu belirtir (108).

larına duyarlı bilim insanlarının yaptığı çalışmalar, doğayı “öteki” yapan ve ekolojik bir bakış açısının oluşmasını engelleyen en temel nedenleri ortaya koymuştur. Bazı çalışmalar insan merkezli bakışı yaratan başlıca sebebin Yahudi-Hristiyan geleneği olduğunu belirtir; bazıları ise bu durumun köklerinin Yunan felsefesinde olduğunu ortaya koyar. Birçokları da doğayı insanın kullanımına sunan başlıca etmenin Bacon, Descartes ve Newton’un dualist ve mekanik dünya görüşleri olduğunu öne sürer.²¹ Bütün bunların birleşimi öylesine büyük bir etki yapmıştır ki, bugün Batı geleneğinin en temel düşüncelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yahudi-Hristiyan geleneğinin günümüzün ekolojik krizine neden olduğu tartışmalarını büyük ölçüde Lynn White, Jr.’ın klasikleşen makalesi “The Historical Roots of Our Ecologic Crisis” (1967) (Ekolojik Krizimizin Tarihsel Kökenleri) başlatmıştır. Bu makalede White, batıda doğanın değersizleştirilmesi sürecini Yahudi-Hristiyan geleneğin temel öğretilerine, özellikle de Tevrat’ın Yaradılış bölümünde, insana doğaya hükmetme yetkisi veren ayetlere dayandırmaktadır. White bu durumu şöyle açıklar:

Hristiyanlık insanlara çevreyle ilişkileri konusunda ne söyledi? ... Hristiyanlık Yahudilikten ... çarpıcı bir yaradılış hikâyesi miras aldı. İyi ve her şeye kadir bir Tanrı, aşamalı olarak, aydınlığı ve karanlığı, göksel varlıkları [the heavenly bodies], dünyayı ve üzerindeki tüm bitkileri, hayvanları, kuşları ve balıkları yarattı. En sonunda Tanrı, Âdem’i yarattı, ve yalnız kalmasın diye de, daha sonra Havva’yı yarattı. İnsan bütün canlılara isim vererek onların üzerinde hükümlanlık kurdu. Tanrı bütün bunları apaçık insanın yararı ve hükmetmesi için planladı: fiziksel âlemde hiçbir unsurun insanın amaçlarına hizmet etmekten başka bir amacı yoktu. Ve insanın bedeni çamurdan yapılmış olmasına rağmen doğanın bir parçası değildir: insan, Tanrı’nın suretinde yaratılmıştır. (9)

²¹ Bacon, Descartes ve Newton’ın çevreyle ilişkili kapsamlı eleştirisi için, bkz. Oelschlaeger, *The Idea of Wilderness: From Prehistory to the Age of Ecology*, 80-90; ve Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*, 164-190, 227-235, 275-289.

White makalesinde bu açıklamayı yaptıktan sonra, “Hristiyanlığın dünyada görülmüş en insan merkezli [anthropocentric] din olduğunu” söyler. Ona göre “Hristiyanlık, eskinin paganizminden ve Asya dinlerinden (belki Zoroastrianizm hariç olmak üzere) tamamen farklı olarak, sadece insan ve doğa arasında bir dualite yaratmayıp aynı zamanda insanın doğayı kendi amaçları doğrultusunda sömürmesinin Tanrı’nın buyruğu olduğu konusunda ısrarcıdır” (10). Hristiyanlık, animizmi yıkarak “doğal unsurların duygularına kayıtsız bir tutumla, doğanın sömürülmesini mümkün kılmış”tır (10). White’a göre Hristiyanlığın paganizme karşı kazandığı “zafer” kültür tarihindeki en büyük ruhsal devrimdir (9). Bu zafer doğanın kutsallığını yok etmiş ve insanın doğayı tahrip etmesini engelleyen kısıtlamaları ortadan kaldırmıştır. White makalesinde, insanın doğaya üstünlüğünün modern bilimin ve teknolojinin ortaya çıkmasına, bunun da doğanın yıkımına yol açtığını söylemiştir. Ona göre, ortaya çıkan ekolojik kriz, bilim ve teknoloji işe koşularak çözülemez çünkü bilim ve teknoloji insan ve doğa ilişkilerine Hristiyanlık çerçevesinden bakılarak türemişlerdir; daha çok bilim ve daha çok teknoloji günümüzün ekolojik krizine çare olamayacağına göre, ya yeni bir din bulunması ya da eskisinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir (12).²² White’a göre, içinde bulunduğumuz kriz, doğanın insana hizmet etmekten başka bir varoluş sebebi bulunmadığını söyleyen bu Hristiyan inanış terkedilmediği sürece, giderek büyüyecektir (14).

Lynn White, Jr.’ın “The Historical Roots of Our Ecologic Crisis” adlı yazısının etkileri gerçekten de büyük olmuştur. White’ın tartıştığı konular kimilerini gücendirmiş kimilerine ise çevrenin korunmasında ilham kaynağı olmuştur. Richard A. Young’a göre, günümüzde çevre

²² Lynn White, Jr. makalesinde, ekolojik krizin aşılabilmesi için Assisili Aziz Francis’in öğretisini önerir. White’a göre “Francis insanı, yaradılışa hükmettiği monarşide, tahtından indirip Tanrı’nın yarattığı tüm canlıların demokrasisini kurmuştur” (13). Richard A. Young, *Healing the Earth* adlı kitabında, Assisili Francis için şu açıklamayı yapar: “Batı kilisesinde, spiritüelliğin öteki dünyevi yönleri vurgulanıyor olsa da, dünyeviliği onaylayan motiflerin izlerine rastlanır. Assisili Francis, ünlü “Cantic of Brother Sun”da, Güneş, Rüzgâr ve Ateş (erkek) kardeşlerle Ay, Su ve Toprak Ana (kız) kardeşlere değinerek, bütün yaradılışı tek bir aile olarak kutlar. Onun yaradılışı bu saygılı ve ibadet eden tavrını birçokları, modern toplumlara ideal bir örnek olarak düşünür” (38).

ve din söz konusu olunca, tepkiler artık kiliseye değil de, daha çok, geleneksel inançlarından vazgeçmeyip çevre konusunda atılacak adımlara tehdit oluşturan muhafazakâr kesime yönelmiştir (10). Bugün batıda gittikçe önem kazanan ekoteoloji (ekolojik teoloji) disiplini²³ Hristiyanlığın temel öğretilerini, İncil'in tekrar yorumlanması suretiyle gözden geçirmekte ve Hristiyanlığın toprağa saygılı bir din olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bir başka deyişle, çevre söz konusu olunca, problemin İncil'den değil, kilisenin hatalı yorumlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu konuda çalışmalar çok yönlüdür ve kuşkusuz çevre etiğine önemli katkıda bulunacaktır.

Yine de, çevre etiği alanında bazı düşünürler, dine yöneltlen suçlamaları bir kenara bırakıp “çevreye saygısız” tutumların kökenini Hristiyanlık öncesi Yunan felsefesinde, ve özellikle de, doğal dünyayı insana yararı açısından tanımlayan ve Batı düşüncesini bu konuda önemli bir biçimde etkilemiş olan Aristoteles'in felsefesinde tespit ederler. Gerçekten de, Aristoteles'in *Politics I.8*'deki “eğer Doğa hiçbir şeyi kusurlu veya boşuna yapmıyorsa bütün bu varlıkları [hayvanları ve bitkileri] insanlar için yapmış olmalı” (28) gibi ifadeleri ekolojik bir bakış açısına geçit vermeyen bir dünya görüşüne neden olmuştur. Örneğin çevre etikçisi Eugene C. Hardgrove, çevreye olumsuz bakışta dinin önemli bir rolü olmadığını savunur. Hardgrove'a göre, “Batı'nın dinindeki çevreye saygısız düşüncelerin çoğu dinden değil Batı felsefesinden kaynaklanmaktadır ... din sürekli felsefeden beslendiği için felsefenin kurbanı olmuştur” (15). Hardgrove'a göre, Tevrat'ta Yaradılış bölümünü “çevresel açıdan sorunlu yapan” unsur, bunu Ortaçağ'ın sonlarına doğru kilise filozoflarının, dünyanın var olma amacının insana hizmet etmek olduğunu düşünen Aristoteles'in felsefesi ışığında yorumlamış olmalarıdır (16). Christopher Manes de “Nature and Silence”

²³ Ekoteoloji batıda yeni bir disiplindir. Bu disiplin, Tanrı, insan ve doğa arasında derin bir bağlılık olduğuna dikkat çeker. Hristiyanlıkta ekolojik öğeler yeni değildir, ancak seküler çevre hareketine paralel olarak, Hristiyanlığın doğa karşıtı olduğu düşüncelerine bir cevap verebilmek amacıyla, bu öğeler yeni ortaya çıkarılmıştır. Ekoteolojiye göre, madde dünyası kendi içinde değerlidir; bu düşünce, madde yerine ruha önem veren [böylece dünyanın değersizleşmesine yol açmış olan] ortodoks Hristiyan düşüncesine bir alternatif getirmektedir.

(Doğa ve Sessizlik) adlı makalesinde, insanın doğaya egemenliğinin oluşmasında dikkatleri Ortaçağlardaki bu “yorumlama” konusuna çekmektedir. Manes “doğaya animist bakışın yıpranmasının, Ortaçağ Hristiyanlığı’nın İncil’deki ayetleri belli bir şekilde yorumlama tarzından, tefsirden [exegesis] kaynaklandığını” anlatır (19); İncil’i yorumlamaya ayrılmış din çalışmalarının bir dalı olan tefsire göre, İncil’deki pasajların yalın anlamlarının [littera] arkasında bir de Tanrı tarafından belirlenmiş manevi anlam [moralis] yatar. Bunun da arkasında, insan zekâsının kavrayamayacağı ilahi bir amaç [anagogue] gizlidir. Manes’e göre, “tefsir uygulamaları İncil’den öteye giderek diğer metinlere, oradan da fenomenler dünyasına ulaşmıştır” (19). Manes’in açıklamasına göre, Hristiyan tefsiri her şeyi “kutsal mana ağında” toplayarak, doğal unsurların değerlerinin ve otonom yapılarının kaybolmasına neden olmuştur.²⁴

İster insana doğaya hükmetme yetkisi veren dinden kaynaklanmış olsun, ister dünyayı hiyerarşik bir düzen içinde yorumlayıp insanı en üst seviyeye yerleştiren Batı felsefesinden gelmiş olsun, bu görüşler on yedinci yüzyılda bilimsel yöntemlerin ve mekanik bir dünya görüşünün ortaya çıkmasına uygun bir zemin hazırlamıştır. İnsanın, ayrıcalıklı konumuyla canlıları ve doğal dünyayı kendi amaçları doğrultusunda “kullanabileceği” bu yapısal model, on yedinci yüzyılda Francis Bacon, René Descartes ve Isaac Newton’ın düşüncesinde şekillenmiştir.

Pek çok düşünür tarafından modern bilimin babası olarak kabul edilen İngiliz filozof Bacon, bilimsel deneyciliğin kurucusuydu. Felsefi çalışmalarıyla da bir ilerlemeci olan Bacon’ın, ütöpik bir çalışma olan *New Atlantis*’i (1624) (Yeni Atlantis) yazmaktaki amacı, bilim yoluyla doğaya hakimiyet kurulmasını sağlamaktı. Bacon, fiziksel dünyanın tümünün [toprak, hayvanlar, bitkiler] insanın yararına kullanılabileceğini düşünüyordu. Bacon’ın önerisi tümevarım yöntemi idi; ona göre doğa, deneyler aracılığıyla gözlemlenmeli, veriler toplanıp, sonuçlara ulaşı-

²⁴ Manes, bu konuya açıklık getirmek için bir örnek verir: “Ortaçağ yorumcularına göre kartallar diğer bütün kuşlardan çok daha yükseklerde uçup gözleri kamaşmadan güneşi gözleyebiliyorlardı, çünkü Dünya’ya St. John’un ve geleceği görebilen bakışının bir sembolü olarak yerleştirilmişlerdi. Bu hermenötik perspektiften bakılınca, kartalların otonom, kendi istekleri olan ve kendi amaçları için yükseğe uçan varlıklar ... olmasına imkan yoktu” der (19).

malıydı. Deneylerle doğaya müdahale etmenin amacı, insanın yaşantısına fayda sağlayacak buluşların yapılabilmesiydi. Bacon'un yeni mantığıyla insanın dışındaki bütün varlıklar, kendileri için var olma konumlarını kaybedip bilimsel incelemeye açık birer nesne haline geldiler.²⁵ Bu nedenle Bacon, Oelschlaeger'in deyiimiyle, “modern çağa özgü olan yoğun insan merkezli yönelimin tam ortasında yer alır” (84). Descartes'ın *Discours de la Méthode* (1636) (Yöntem Üzerine Konuşma) adlı eserinin yayımlanmasıyla Bacon'ın öngördüğü mekanik dünya görüşü geçerlilik kazandı. Descartes'ın dünyanın bilimle anlaşılabilirliğine, bilimde ilerlemenin analitik metotla sağlanabileceğine, hayvanların akıldan yoksun ruhsuz birer makine olduklarına dair inancı doğanın sömürülmesi için uygun ortamı hazırladı. Ponting'in deyiimiyle, “Bilimsel araştırmalarda bu küçültme yaklaşımının benimsenmesi, genel anlamda Avrupa düşüncesinin biçimlenmesinde büyük rol oynadı. Bu yaklaşım kaçınılmaz olarak, parçalanmış bir dünya görüşüne, bir sistemin yapısal bütünündense tek tek parçaları üzerinde yoğunlaşılmasına ve bütünü oluşturan parçaların rekabet ya da işbirliği yoluyla nasıl birbiriyle etkileşime girdiğinin değil de ayrı ayrı nasıl işlediklerinin incelenmesine yol açtı. Bu yönelim, doğal olaylara mekanik bir yaklaşım getirilmesiyle daha da güçlendi” (130). Newton'un *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (1687) (Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri) adlı kitabı, doğal dünyaya hakimiyet düşüncesini daha da ileri safhalara taşıdı. Merchant'ın açıklamasına göre, “*Principia*'da anlatılan maddenin edilgenliği ve kuvvetin dışsallığı dualitesine dayanan matematiksel dünya tanımı, doğanın mekanik analizinin başarılmasının dayanağını oluşturdu” (277). On yedinci yüzyılda doğanın bir makine olarak tasarlandığı bu insan merkezli bakış açısı, insanın doğaya egemenliğini meşrulaştırarak sonraki dönemlerin doğa yıkımına kavramsal temel oluşturdu.

Günümüzde bazı çevreciler, doğanın sömürülmesinin son bulması için, Bacon, Descartes ve Newton'un dualist ve mekanik dünya görüşlerinin yok edilmesinin gerekliliğine dikkat çeker ve

²⁵ Bacon *New Atlantis*'de, hayvanlar, balıklar ve kuşlar üzerinde deneylerin yapıldığı havuzlardan, “yapay metallerin” elde edildiği mağaralardan, yapay olarak “mevsiminden önce ya da sonra” ürün aldıkları bağ ve bahçelerden, ve günümüz araştırma enstitülerinde yürütülen çalışmaları çağrıştıran daha birçok konudan söz eder. Bkz. Bacon, *New Atlantis*, 1224-1232.

bunun ekosistemde geriye dönüşü olmayan bir hasar oluşmadan önce yapılması gerektiğini belirtirler. Bu bilim adamları, uzun zamandır süregelen mekanik bakışa alternatif oluşturan bazı bilimsel önerileri savunurlar. Callicott'un *In Defense of the Land Ethic*'de açıkladığı gibi, "kuantum teorisinin, izafiyet teorisinin ve postmodern bilimin diğer devrim niteliğindeki gelişmelerinin, öznel ve nesnel alanlar arasındaki Kartezyen ayrımı geçersiz kıldığı söylenir" (132). Bu bağlamda, bir bilim adamı olarak Aldo Leopold'un, postmodern bilimdeki gelişmelerden çok önce, toprağa ilişkin saptamaları önemlidir. Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanacağı*'nın "Toprak Etiği" bölümünde, "toprağın karmaşık yapısıyla bir enerji birimi olarak onun düzgün işleyişi arasındaki karşılıklı bağımlılık durumu"na dikkat çeker (226). Toprağı cansız bir madde olarak ele alan mekanik görüşlerin aksine Leopold, toprağı "toprak, bitki ve hayvanların oluşturduğu bir devrenin içinden akan bir enerji kaynağı" olarak görür (225).

Leopold eserlerinde, yüzyıllardır bir toprak etiğinin oluşmasını engelleyen gizli güçlerin hepsine [din, felsefe ve modern bilim] işaret eder. *Bir Kum Yöresi Almanacağı*'nın "Önsöz"ünde, Yahudi-Hristiyan geleneğine değinerek, "doğa korumanın hiçbir fayda sağlamadığını" çünkü bunun "bizim Hz. İbrahim'den gelen toprak anlayışımızla bağdaşmadığını" söyler; "toprağı tahrip ediyoruz çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz" der (xvi).

"Güvercine Anıt" adlı yazısında da Leopold, insana ayrıcalıklı bir statü veren Aristotelesçi görüşü reddederek insanın kendi dışındaki dünyayla "akrabalığını" tanıyan Darwinci ve yaşam merkezli bir görüşe kucak açar:

Darwin'in bize türlerin kökenine dair ilk işareti vermesinin üzerinden bir yüzyıl geçti. Şimdi bizler, bizden önceki nesiller kervanının hiç bilmediği bir şeyi biliyoruz: İnsan, upuzun evrim süresinde diğer canlılarla hep birlikte yolculuk yapan bir yolcudur. Bu yeni bilgi bugüne kadar bize, diğer canlılarla bir akrabalık hissi vermiş olmalıydı; yaşamaya ve yaşatmaya dair bir istek vermiş olmalıydı; biyotik teşebbüsün büyüklüğü ve sürekliliği üzerine bir merak hissi uyandırmış olmalıydı. (KYA 113)

Leopold 1923 yılında yazdığı “Some Fundamentals of Conservation in the Southwest” (Güneybatıda Doğa Korumanın Bazı Esasları) adlı yazısında ise, mekanik dünya görüşüne tepkisini dile getirir: “Dünyada birçok insan, ‘cansız’ diye bilinen doğayı ‘canlı’ olarak tür ve belki de bir çoğumuz ... sezgisel olarak, dünyaya mekanik bakışın tersine ..., insanla doğa arasında daha yakın ve derin bir ilişki olduğunu hissetmişizdir” der (RMG 94). *Bir Kum Yöresi Almanacağı*’nda da Leopold, toprağı cansız bir maddeye çevirmiş olan Bacon’cu ve Kartezyen görüşleri eleştirir. Leopold 1930’lu yıllarda Meksika’da Sierra Madre’ye seyahat ederek Rio Gavilan’da ekosistemin sağlıklı işleyişini görmüştür. Ancak böyle yöreler bütünü değil sadece parçaları görebilen “mekanize olmuş insan” yüzünden yitip gitmektedir. Bu nedenle Leopold, “Gavilan’ın Şarkısı” adlı yazısında, “bilimin henüz Gavilan’a ulaşmamış” olmasını kutlar:

Bitkilerin, hayvanların ve toprakların-yani büyük bir orkestranın çalgılarının-yapısını incelemekle görevlendirilmiş insanlar vardır. Bu insanlara profesör denir. Onların her biri bir çalgı seçer ve yaşamını onu parçalarına ayırıp, tellerini ve ses çıkaran bölümlerini incelemekle geçirir. Çalgıyı parçalara ayırma işlemine araştırma denir. Çalgının parçalara ayrıldığı yere üniversite adı verilir... Profesörler bilime, bilim de ilerlemeye hizmet eder. Bilim ilerlemeye öyle iyi hizmet eder ki, bütün geri kalmış topraklara ilerlemeyi yayma telaşında birçok karmaşık çalgının üzerine basılır ve bunlar kırılır. ...Eğer profesör her bir aleti daha kırılmadan sınıflandırabilirse çok mutlu olur. (KYA 159-160)

Leopold’un Darwinci görüşleri benimseyip modern bilimin doğa ve tüm canlılara dair yarattığı mekanik teorileri sorgulamasını Wes Jackson şöyle ifade eder: “Leopold 1887 yılında doğduğunda Darwin’in görüşleri ortaya çıkmalı daha otuz sene bile olmamıştı. Leopold, *On the Origin of Species*’in (*Türlerin Kökeni*) yayımlanmasından seksen dokuz sene sonra, 1948’de öldü. Bu kısa süre içinde doğa koruma hareketi içinde hiç kimse, belki de hiçbir yerde hiç kimse, Darwinci evrimsel ekolojik dünya görüşünü Aldo Leopold kadar iyi anlamamıştı ve ondan

önce hiç kimse ekolojiyi Bacon ve Descartes'ın ürettiği dünya görüşüne meydan okuyacak yönde bir disipline doğru taşımamıştı” (88). Leopold, bu şekilde Batı düşüncesinin çevreye ilişkin en temel görüşlerine karşı çıkarak, yani dinden, felsefeden ve modern bilimden gelen insan merkezli tüm görüşleri redderek, insanın biyotik topluluğun “sade bir üyesi” olduğu yeni bir etik yaklaşım tasarlar. “Evrimin eğiliminin biyotayı çeşitlendirmek” olduğunu söyleyerek doğanın her üyesinin yaşam hakkı olduğunu ilan eder. Onun felsefesinde türler ve türlerin tüm bireyleri, insana yararları dikkate alınmaksızın haklara sahiptir, çünkü onların her birinin doğanın planında bir görevi vardır. Leopold'un bu bütüncü bakış açısı belki de en güzel ifadesini “The Round River” (Dönen Nehir) adlı yazısında bulur. Leopold bu yazısında, “yirminci yüzyılın en gözde keşfinin, televizyon ya da radyo değil, toprak organizmasının karmaşıklığı” olduğunu söyler. Ona göre, “Eğer toprak mekanizması bir bütün olarak iyiye, her bir parça da iyidir ... Eğer biyota çağlardan beridir bizim hoşumuza giden ama anlamadığımız bir şey oluşturduysa, sadece bir aptal bunu yararsız zannedip atmaya kalkar” (“The Round River” 190). O halde, insanoğlunun, doğanın kendi hizmetine sunulduğunu sanıp, “biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini” kendi ekonomik çıkarları için bozmaya hakkı yoktur.

Amerikan doğa yazınında, bu yaşam merkezli dünya görüşüyle, toprağa karşı ahlaki yükümlülük duyulması gerektiğini en güzel şekilde Aldo Leopold ifade eder. *Bir Kum Yöresi Almanagi*'nda ortaya attığı “toprak etiği” düşüncesine her geçen gün ilginin artması bunun en güzel örneğidir. Ancak insanla toprak arasında etik bir ilişki söz konusu olunca, Leopold'dan önceki dönemlerde toprak etiğine yol açan ve daha sonraki dönemlerde toprak etiğinin gelişip zenginleşmesini sağlayan doğa yazarları da göz ardı edilemez. Kuşkusuz, toprak etiğine Leopold'dan önce ve sonra birçok doğa yazarı katkı sağlamıştır. Ancak Aldo Leopold'un “Toprak Etiği” adlı yazısında önerdiği genişletilmiş “topluluk” anlayışı dört Amerikalı doğa yazarında -Henry David Thoreau, John Muir, Edward Abbey ve Terry Tempest Williams- çarpıcı olarak ortaya çıktığı için *Edebiyat ve Toprak Etiği* 'nde, Aldo Leopold'dan sonra, özellikle bu dört yazara değinilmiştir. Ele alınan doğa yazarlarının eserleri bir bütün olarak düşünüldüğünde, doğaya

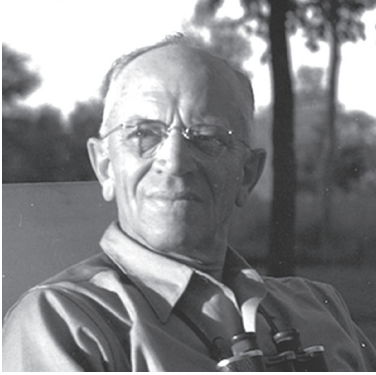
karşı sorumluluklarımız olduğu anlaşılır; doğal yaşam alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin korunması, biyotik topluluğun içsel olarak değerli bireylerinin yaşam haklarına saygı duyulması, toprağın ve üzerinde barındırdığı canlıların sağlığı için mevcut yaşantılarımızda fedakârlıklar yapılması gerektiği açıkça ortaya çıkar. Okurun bu ekolojik bilince ulaşmasında yazarların ekolojik okur yazarlıkları ve lirik anlatımları başrolü oynar.

Edebiyat ve Toprak Etiği’nin birinci bölümünde, bir bilim insanı ve doğa yazarı olarak Aldo Leopold’un felsefesi ve toprak etiğinin anlamı üzerinde durulmaktadır. Leopold’un doğanın korunmasında doğaya faydacı bakışı reddedip insanın biyotik topluluğun bir parçası olduğuna dair düşünceleri üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde, Aldo Leopold’un toprak etiği düşüncesinin kökenleri araştırılmaktadır; doğa yazarları, Thoreau ve Muir’un eserlerinin toprak etiğine zemin hazırlayan yönleri incelenmektedir. Üçüncü bölümde, toprak etiğine gereksinimin arttığı 60’lı yıllarda, doğa yazarı Edward Abbey’nin, radikal çevreciliğiyle toprak etiğine katkıları tartışılmaktadır. Bu bölümde, ayrıca, toprak etiğini zenginleştirmesi bağlamında, bilişsel etolojinin önemine değinilmektedir. Dördüncü bölümde de “Eğer toprak etiği olmazsa ne olur?” sorusu üzerinde durulmaktadır. Ekosistemin dengesinin ciddi bir tehdit altında olduğu günümüzde, Amerika’nın en önemli doğa yazarlarından biri olarak kabul edilen Terry Tempest Williams’ın toprak etiği için verdiği cesur savaşım anlatılmaktadır.

Ele alınan beş doğa yazarında da, insan ve toprak arasındaki etik ilişkinin anahtarı insanın toprağın hakimi değil toprağın sade bir üyesi olmasından geçmektedir. Onların ekolojik bir farkındalıkla yazılmış eserleri, yirmi birinci yüzyılın mekanize olmuş insanına, toprağa bakışını değiştirdiği için paha biçilmez bir hediye.

1. ALDO LEOPOLD VE TOPRAK ETİĞİ

Toprak Topluluğunun Sade Bir Üyesi ve Vatandaşı Olmak

Toprağın bir topluluk oluşu ekolojinin temel kavramıdır ancak toprağın sevilmesi ve sayılması etiğin bir uzantısıdır.

Aldo Leopold

Aldo Leopold (1887-1948), hiç kuşku yok ki, yirminci yüzyılda çevre etiği ve felsefesi alanlarında en etkili düşünürlerden biridir. Doğal alanların korunmasına ve doğadaki tüm türlerin koruma altına alınmasına yönelik önemli çalışmaları olmuştur. Bu çalışmaları, yazdığı üç kitap ve yüzlerce makaleyle okurlarına ulaştırmıştır.²⁶ Doğa üzerine ve yaban hayatının içsel değeri üzerine lirik yazıları Amerikalılar üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Aynı zamanda bir bilim insanı olan Leopold, doğa yazını ekoloji bilimi ve etikle birleştiren ilk filozoftur. Yale Üniversitesi'nde ormancılık eğitimi alan Leopold, yaban hayatı yönetiminin [wildlife management] bir meslek dalı olarak kurulmasında baş rolü oynamış, Wisconsin Üniversitesi, Madison'da bu alanda Amerika'nın ilk profesörü olarak uzun yıllar görev yapmıştır.

²⁶ Flader ve Callicott, Leopold'un yazdığı üç kitabının yanı sıra, beş yüze yakın yayımlanmış makale, rapor, elkitabı, bülten ve inceleme yazısı, ve beş yüzün üzerinde yayımlanmamış deneme yazıları ve konuşma metinleri olduğuna dikkat çekerler. Bkz. Flader ve Callicott, "Önsöz," *The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold*, x.

Bir Kum Yöresi Almanagi,²⁷ 1949 yılında Leopold'un ölümünden bir yıl sonra yayımlandığında, *New York Times Book Review* Leopold'u "filozof ve kalbiyle yazan bir şair" olarak tanımlamıştır. Önceleri doğa korumacı çevrelerin ilgi alanında olan kitap, 1960'lı yıllarda başlayan çevre hareketiyle gittikçe önem kazanmıştır.

Bir Kum Yöresi Almanagi üç ana bölümden oluşur. Aynı başlıklı birinci bölümde, Leopold'un Wisconsin'de 120 hektarlık bir alanı kaplayan ve "shack" adını verdiği çiftliği civarında bir sene boyunca yaptığı doğa incelemelerini anlattığı, her biri "ekoloji ve evrim teorisinin bilgisiyle yazılmış" (Finch xvii) yirmi iki yazı bulunur. Leopold *Almanak*'a yazdığı "Önsöz"de bu bölüm için, "kitabın birinci bölümü, ailemle birlikte boğucu moderniteden kaçarak sığındığımız haftasonu kır evimizdeki, yani shack dediğimiz yerdeki gözlemlerimiz ve yaptıklarımız hakkındadır. Üstünleşmiş toplumumuzun önce tahrip edip sonra da terk ettiği Wisconsin'deki bu kumlu arazide, başka yerlerde kaybettiklerimizi kazma kürekle yeniden geri kazanmaya çalışıyoruz" der (xxv-xxvi).²⁸ "Oradan Buradan Eskizler" başlıklı ikinci bölüm, Leopold'un ortabatı, güneybatı ve Kanada'da seyahatlerini anlattığı on beş yazıdan oluşur. Leopold, insan faaliyetleriyle doğaya gelen çeşitli zararları anlattığı bu bölüm için de, "hayatımın insanlığın raydan çıktığını acı da olsa öğrendiğim bazı bölümleri" diye açıklama yapar (xxvi). "Sonuç" başlıklı üçüncü bölüm Leopold'un toprak etiği felsefesini açıklayan dört yazıdan oluşur. Bu bölüm için de Leopold, "biraz daha mantık çerçevesinde, farklı düşünen bizlerin neden farklı düşündüğünü akla uygun açıklayan bazı görüşleri ortaya koyar... Öyle sanıyorum ki bu bölümün yazıları insanlığa nasıl tekrar rayına girebileceğini anlatıyor" der (xxvi).

²⁷ *A Sand County Almanac* başlığını Türkçeye çevirirken, *Bir Kum Yöresi Almanagi* başlığını uygun gördüm. Wisconsin'de Sand ilçesi diye bir yöre yoktur. Leopold, Wisconsin'de Sauk ilçesindeki "shack" adını verdiği arazisinden, yörenin daha önceki yıllarda tahrip edilmiş olmasını ima etmek amacıyla, *Bir Kum Yöresi Almanagi* 'nda "kumlu arazi" (xvi) diye bahseder.

²⁸ Leopold 1935 yılında, Wisconsin Nehri kıyılarında, Baraboo civarındaki kum bölgede, terk edilmiş bir çiftlik arazisi satın almıştır. Leopold, bu araziye eşi ve çocuklarıyla, yıllarca emek vererek, tekrar sağlıklı topraklara dönüştürmüştür. Leopold'un "shack" adını verdiği bu arazi, günümüzde ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Günümüzde “modern çevre hareketinin temel kitabı” ve bir “doğa koruma klasiği” olarak kabul edilen *Bir Kum Yöresi Almanagi*’nı çok önemli kılan, kitabın son bölümünde yer alan “Toprak Etiği” başlıklı yazıdır. Leopold’un toprak etiği kavramını ortaya atmasındaki en büyük etken insan faaliyetleri nedeniyle toprağa gelen zarardan ve özellikle de Amerika’nın güneybatısında çevrenin hızla bozulmasından duyduğu büyük rahatsızlıktır.

Nasıl Bir Doğa Koruma?

Leopold doğaya insan faaliyetleriyle gelen zararı, “insan ve doğa arasında uyum” olarak tanımladığı doğa korumayla [conservation] ve özellikle de doğa koruma eğitiminin “içeriğini” değiştirmek suretiyle karşılamaya çalışır. Leopold’dan önce gelen Amerikalı doğa korumacılar çevre konusundaki görüşlerinde insan merkezli bir tutum almışlardı. Doğa koruma alanında, doğaya insana faydası açısından bakan Gifford Pinchot’ın fikirleri benimsenmişti.²⁹ Leopold da, kariyerinin ilk yıllarında, eğitimi “insan ırkının ilk görevinin, üzerinde yaşadığı dünyayı kontrol etmesi” olduğuna inanan ve “doğayı korumanın en çok insana en uzun vadede en çok fayda anlamına geldiğini” söyleyen Pinchot’tan almıştır (Pinchot 188). Daha sonra Leopold, böyle bir eğitimin yetersizliğini fark etmiştir. Çünkü ona göre, Pinchot’ın modeli sadece ekonomik değeri olan bölgelerin ve canlıların korunmasını sağlamakta, ekosistemlerin sağlığını ise göz ardı etmektedir; daha doğrusu, bu yaklaşım, doğanın yağmalanmasını engelleyememektedir. Leopold, toprağın saygı görmediği bu tutumu problemin ana kaynağı olarak görüp, biyotik çevrenin içsel değeri olduğunu savunur. Leopold’a göre, insanlar doğaya hükmetmek ve doğayı sömürmek yerine, kendilerini biyotik topluluğun sade bir üyesi olarak görmelidir.

²⁹ Pinchot, ormancılık eğitimi almıştı. Onun liderliğinde, Amerika’da Orman Hizmetleri kurulmuştu. Theodore Roosevelt’le tanışıklığı sayesinde de batıda geniş doğal alanlar koruma altına alınmıştı. Ancak Pinchot, bu arazilerin muhafazasını değil de halkın “yararına” “akıllı kullanımı”nı öneriyordu. Bir başka deyişle, Pinchot’a göre doğal alanlar, ekonomik çıkarlar için kullanılabilir bir kaynaktı.

Leopold, bu bütüncü bakış açısına ekoloji bilgisini Rus yazar P. D. Ouspensky'nin felsefesiyle birleştirerek ulaşmıştır; bu şekilde, insanın, içsel olarak değerli biyotik topluluğun “sade bir üyesi” olduğu yeni bir etik anlayış edinmiştir. Frank Stewart, *A Natural History of Nature Writing* adlı kitabında, Leopold'un Ouspensky'den etkilenişini şöyle anlatır: “Leopold, Frederick Clements ve Henry Cowles gibi erken dönem bitki ekologlarının yazılarını okumuştı, ama makalesi [“Some Fundamentals of Conservation in the Southwest” (Güneybatıda Doğa Korumanın Bazı Esasları)] için araştırma yaparken, yaşayan, bütüncü bir çevre fikrini destekleyici çok az bilimsel veri buldu. Bu bakımdan, tartışmasına destek bulmak için felsefeye, ve özellikle de Rus yazar P. D. Ouspensky'ye döndü. *Tertium Organum* adlı kitabında Ouspensky, ölü madde olarak görünen bir çok unsurun, derin anlamda canlı olduğunu ve bilince sahip olduğunu söylemişti (147). Leopold, 1923 tarihli “Some Fundamentals of Conservation in the Southwest” adlı yazısında Ouspensky'nin bu bütüncü bakışını yazarın kendi sözleriyle anlatır; Ouspensky şöyle demiştir: “İnsan vücudunun tamamından ve insanın kendisinden haberimiz olmayıp bu vücudun içinden bir santimetreka-reyi incelemeye kalksak, o zaman bu küçük kübik et parçasında olup bitenler, insana, cansız bir doğada olup biten doğa fenomenleri gibi görünür” (RMG 94). Leopold, Ouspensky'nin dünyanın bütün bölümlerini –toprağı, dağları, nehirleri, atmosferi- bir bütünün birbiriyle koordinasyon içindeki organlarına benzetmesine, bu organların her birinin bütünde bir fonksiyonu olduğuna dair inancına ve bu yaşayan organizmaya bir ruh ve bilinç atfedilebileceğine dair düşüncelerine değinir. Kısacası, Ouspensky, “kendi içinde parçalara ayrılmaz her şeyin yaşayan bir varlık olduğunu” söylemiştir (RMG 95).

Bir bilim insanı olarak Aldo Leopold, biyotik toplulukların “hakları” olduğu konusunda ısrarcıdır. “Toprak Etiği”nde Leopold toprağın onu oluşturan bütün öğeleriyle –insanları, kara ve su parçaları, bitki ve hayvanlarıyla- tek bir topluluk olarak düşünülmesini ister. Leopold'a göre, insan topluluklarının birbirlerine gösterdikleri ilginin toprağa da gösterilmesi gerekir. Leopold, “Toprağı tahrip ediyoruz çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz” der. Ona göre, “toprağa sevgi ve saygı ancak “toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda” gerçekleşecektir (KYA xvi).

Leopold'un faydacılığı benimsemiş olan doğa koruma faaliyetlerini reddetmesine sebep olarak güneybatıda ormancılık yaptığı günlerde yaşadığı bir olay gösterilir. Bu yıllarda ormanlık arazilerde kurtlar görüldükleri yerde yok edilmektedir³⁰ ve Leopold avladığı, ölmekte olan bir kurdun gözlerinde keskin bir yeşil ışığın söndüğünü fark eder. Bir uyanış olarak nitelendirilebilecek bu olay Leopold'un ekosisteme zarar veren doğa koruma politikalarını reddederek doğal alanların, yırtıcı hayvanlar da dahil, olduğu gibi korunması gerektiğine inandığı yeni bir yaklaşımı benimsemesine yol açmıştır. *Bir Kum Yöresi Almanagi* 'nda, ünlü "Bir Dağ Gibi Düşünmek" adlı yazısında, Leopold "yalnızca bir dağ, bir kurdun ulumasını tarafsızca dinleyecek kadar uzun yaşamıştır," der ve yaşadığı değişimi şöyle anlatır.

Kurdun yanına vaktinde yetiştik ve gözlerinde keskin bir yeşil alevin sönmekte olduğunu gördük. İşte o zaman anladım -ve o günden beri iyi biliyorum ki- o gözlerde bana alışılmadık gelen birşey vardı. Sadece onun ve dağın birliği bir şey... O zamanlar gençtim ve hep tetiği çekme arzusuyla doluydum; daha az kurdun daha fazla geyik anlamına geleceğini düşünüyordum, hiç kurdun kalmaması da avcılara bir cennet demlekti. Ama o yeşil alevin söndüğünü görünce anladım ki ne kurt ne de dağ bu düşünceden yanaydı. (KYA 135)

Leopold bu olayla, doğal alanların tarihsel bir süreç içinde incelenmesinin önemini vurgular. Leopold kurtların yok edilmesiyle ortaya çıkan geyik fazlalığının zaman içinde dağların florasını bozarak ekolojik dengesizliğe yol açtığının farkına varmıştır. Yaşadığı olay Leopold'a, kurdun, geyiğin ve dağlardaki bitki örtüsünün biyotik topluluğun bireyleri olduğunu ve her bir parçanın bütünün dengesinde önemli rolü olduğunu öğretir. Leopold'a göre, doğaya tarihsel açıdan değil de, sadece o günün verileriyle bakılmış olsa, ekosistemde meydana gelen bozulma anlaşılmaz. İşte Leopold'a göre "bir dağ gibi düşünmenin" anlamı budur. *Bir Kum Yöresi Almanagi* 'nın "Toprak Etiği" bölümünde Leopold, tarihin ekoloji açısından yorumunu ister ve tarihsel süreçte ekosisteme zarar veren her faaliyetin etik olarak yanlışlığını ortaya koyar.

³⁰ Bir zamanlar altmış milyon olarak tahmin edilen kurt sayısı, 1930'lu yıllara gelindiğinde neredeyse yok olmuştu. İçinde Roosevelt'in de bulunduğu erken dönem doğa korumacıları, yırtıcı hayvanların yok edilmesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Toprak Etiğinin Anlamı

Bir eylem biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğunda doğru, aksi takdirde yanlış bir eylemdir.

Aldo Leopold, “Toprak Etiği”

Aldo Leopold, Oelschleger’in “çağdaş doğal yaşam alanları felsefesine Leopold’un en büyük katkısı” (205) olarak tanımladığı “Toprak Etiği” yazısına, etik sistemlerin evrim geçirdiğini söyleyerek başlar. Leopold etiğin sınırlarının genişleyebileceğine dair inancını, geçmişte de etiğin sınırlarının genişletilmiş olmasına bir örnek vererek kanıtlar: etiğin evrimsel doğasını, Odise’nin köle kızlarına yaptığı muameleye değinerek anlatır. Yıllar sonra evine dönen Odise, köle kızlarının sadakatinden şüphelenip hepsini asmıştır. Oysa Odise’nin davranışı günümüzün etik sistemlerine göre şiddetle kınanır. Leopold bu durumu şöyle açıklar:

Tanrısal Odise, Truva savaşlarından dönünce, yokluğunda uygunsuz davranışlarda bulunduğundan şüphelendiği bir düzine köle kızın hepsini ipe dizmişti.

Kızları asması öyle herhangi bir ahlaki sorun yaratmamıştı çünkü kızlar onun mülküydü. Şimdilerde olduğu gibi, o zaman da bir mülkün elden çıkarılması bir doğru ya da yanlış meselesi değil, kişisel çıkarlara uygunluk meselesiydi.

Odise’nin Yunanistan’ı elbette ki doğruluk ve yanlışlık gibi kavramlardan yoksun değildi: Odise’nin kara gövdeli kadirgaları koyu renkli suları yararak onu evine getirmeden önce geçen onca zamanda karısının yıllar boyu süren sadakati bu kavramların varlığının kanıtıdır. O günlerin etik anlayışı erkeklerin eşlerini kapsıyordu ve, henüz, insan mülkler buna dahil edilmemişti. (KYA 211)

Leopold’a göre etik ilk önce bireyler arasındaki ilişkiyi kapsamıştır. Musa’nın On Emir’i bu ilk aşamaya bir örnektir. Daha sonraki geliş-

meler bireyle toplum arasındaki ilişkileri kapsamıştır. Etiğin kökeninde “birbirine karşılıklı olarak bağımlı bireylerin veya toplulukları işbirliği yolları geliştirme” eğilimleri vardır (212). Leopold Altın Kural’a ve demokrasiye etik sistemler olarak değinir. Altın Kural bireyi toplumla, demokrasi de toplumsal organizasyonu bireyle uyumlu hale getirmeye çalışır (212). Bireyler ve gruplar arasındaki işbirliği geliştirmeye dair eğilimleri bu şekilde fark eden Leopold, daha sonra modern toplumların etik sistemlerinde toprağın bulunmamasını eleştirir. Leopold’a göre, geleneksel etik sistemlerde insanların birbirlerine karşı yükümlülükleri varken, henüz toprağa karşı sorumluluk duyulmasını gerektiren hiçbir etik bulunmamaktadır. Toprak tıpkı Odise’nin köle kızları gibi hâlâ bir mülk, ekonomik çıkar sağlanacak bir kaynaktır. Bu durumda Leopold, günümüze kadar gelişen tüm etik sistemlerin sadece insan merkezli olduğunu vurgulayarak toprağı da içine alacak yeni bir etik önerir. Toprak etiğini, topluluğun sınırlarını karaları ve suları, bitki ve hayvanları, yani tüm toprağı kucaklayacak şekilde genişletmek olarak tanımlar (213).

Leopold’a göre, moral topluluğun sınırlarını, toprağı da içine alacak şekilde genişletebilmek için düşünce sistemlerinde önemli değişikliklerin yapılması, “içsel bir değişim” yaşanması gerekir. Her şeyden önce, toprağa salt ekonomik değer verilmesinden vazgeçilmelidir. Zaten “bütünüyle ekonomik nedenlere dayalı doğa koruma sistemlerinde temel bir eksiklik vardır.” Bu da “toprak topluluğunun üyelerinin büyük bir çoğunluğunun ekonomik değerinin bulunmamasıdır” (220). Leopold bu görüşü, “Wisconsin’deki 22.000 tür yerel bitki ve hayvanın yüzde beşinden fazlasının satılabileceğı, yenebileceğı, yem olarak kullanılabileceğı ya da başka bir ekonomik değere dönüştürülebileceğı kuşkuludur” (220) diyerek açıklar. Doğa korumayı ekonomik sebeplere dayandırmak ekonomik açıdan faydalı türleri ve toprakları belki korur, ancak tüm ekosistemi koruyacak yeni bir etik sistemin ortaya çıkabilmesi için gereken değişimi sağlamaz. Oysa toprağın sağlıklı işleyişi için, insana faydası olsun ya da olmasın (ticari değeri olsun ya da olmasın) ekosistemin tüm unsurlarına ihtiyaç vardır. Leopold bu konuda şu açıklamayı yapar:

Sadece ekonomik çıkar güden bir doğa koruma sistemi umutsuzca tek yanlıdır. Böyle bir sistem, toprak topluluğu içindeki ticari değeri olmayan, ama aslında (bildiğimiz kadarıyla) o topluluğun sağlıklı işleyebilmesi için gerekli olan unsurları göz ardı etmeye ve devre dışı bırakmaya eğilim gösterir. Bence bu sistem, büyük bir gafletle, biyotik saatin, ekonomik açıdan değerli olan parçalarının ekonomik değeri olmayan parçalar olmaksızın işlevlerini sürdüreceklerini varsayar. (KYA 223)

Leopold, bu sözleriyle toprağın karmaşıklığına ve doğanın korunabilmesi için bu karmaşıklığın anlaşılmasının gerekliliğine dikkat çeker. Leopold’a göre bu karmaşıklığın anlaşılması toprağın nasıl sağlıklı işleyebileceğinin anlaşılmasına olanak sağlar. Leopold toprağın sağlığını anlatmak için “toprak piramidi” terimini kullanır. Bu piramitte “Bitkiler güneşten enerji soğururlar. Bu enerji, biyota olarak adlandırılan bir devrenin içinde akar; biyota katmanlardan oluşmuş bir piramitle temsil edilebilir. Bu piramidin en alttaki katmanı topraktır. Toprağın üstünde bitki katmanı, bitkilerin üstünde böceklerin katmanı, böceklerin üstünde kuşlar ve kemirgenler katmanı vardır. Bu şekilde katmanlar, iri etoburların bulunduğu tepe noktasına varana dek çeşitli hayvan gruplarıyla sürer gider” (224). Leopold katmanlardaki türlerin birbirine bağımlı oluşunu, her katmandaki türlerin bir alt katmandan besin sağlamaları ve bir üstteki katmanın besin ihtiyacını karşılamaları bakımından açıklar.³¹ Leopold, türlerin besin ve diğer hizmetler için birbirine bağımlı oluşunun besin zincirleri terimiyle açıklandığını, insan da dahil olmak üzere, her türün besin zincirlerinde bir halka olduğunu söyler. Biyotik piramidin sağlıklı işleyişi de “değişik parçalarının arasındaki işbirliği ve rekabete bağlıdır” (225). Leopold *Almanak*’daki çeşitli yazılarda bu görüşleri vurgulamak için, derin doğa tarihi bilgisini kullanarak örnekler verir. Örneğin ünlü “Sulak Alana Ağıt” adlı yazısında, binlerce yıl sağlıklı kalabilmiş sulak alanların kurutularak besin zincirinin bozulduğunu ve böylece Kanada turnasının [Sandhill crane] popülasyonunda hızlı azalma olduğundan bahseder. Leopold bu durumu “turnalardan haberi bile olmayan ilerle-

³¹ Leopold, 1939 yılında yayımladığı “A Biotic View of Land” adlı ünlü yazısında, toprak piramidini bir şemayla açıklamıştır. Bkz. Leopold, *The River of the Mother of God*, 266-273.

menin baş rahipleri”nin yarattığını üzüntüyle anlatır ve yazısında böyle bölgelerin korunmasının ekolojik ve etik bir zorunluluk olduğunu söyler. “Sulak Alana Ağıt” uzun bir çalışmanın ürünüdür. Meine’ye göre, Leopold turnaların yaşam biçimleri üzerinde yıllarca çalışmış, onların “doğanın düzenindeki rolünü anlamaya” uzun bir süre kendini adanmıştır (330). Leopold’a göre böyle alanların varlığı, türlerin çeşitliliği, birbirine bağıllığı ve etkileşimleri ekosistemin düzenini sağlar. Ancak, insan faaliyetleriyle ekosistemlerde bozulmalar meydana gelmekte ve kimi zaman bu müdahaleler geriye dönüşü olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Leopold bu duruma bir örnek verir:

Başka bölgelerden gelen evcilleşmiş türler yabanıl olanların yerini alıyor ve yabanıl türler yeni yaşam alanlarına yerleşiyor. Flora ve faunada dünya çapında belli noktalarda yoğunlaşmalar sonucunda bazı türler normal yaşam biçimlerini terk ettikleri için zararlılar haline geliyor, bazıları ise yok oluyor. Bu tür sonuçlar nadiren önceden görülebiliyor; bunlar yapı içindeki önceden kestirilemeyen ve çoğunlukla fark edilemeyen değişimleri temsil ediyor. (KYA 227)

Leopold’a göre, insan faaliyetleriyle biyotik piramide gelen zararın şiddeti ne kadar düşük olursa, piramidin buna başarılı bir biçimde yeniden uyum sağlaması olasılığı o kadar büyüktür. Evrim sürecinde belli bir noktaya ulaşan sistemin sağlıklı işleyişi, sistemi oluşturan bütün unsurların karşılıklı uyum ve işbirliğine bağlıdır. Bu karmaşıklığı anlamak, yani ekolojik bir bilince sahip olmak, ekolojik sistemlere insan faaliyetleriyle getirilen değişikliğin çevrenin dengesinin bozulmasına yol açacağını bilmek demektir. Kısacası, ekolojik bilince sahip olmak toprağın karmaşıklığının bilimsel olarak anlaşılmasını gerektirir.

Leopold, ünlü toprak etiği düşüncesine temel oluşturan bu bütüncü ve yaşam merkezli bakış açısına bilimin bulgularıyla ulaşır. Leopold’u bir doğa yazarı olarak önemli kılan da bu yönüdür. Callicott, “The Scientific Substance of the Land Ethic” adlı yazısında, Leopold’un öneminin yazarın bilimselliğinden kaynaklandığını şöyle özetler:

A Sand County Almanac’ın modern doğa korumanın [modern conservation] incili olmasının haklı bir sebebi var -burada bilim konuşuyor. ... Leopold’un büyük felsefi ve siyasi başarısının altında yatan, etiğin insanlararası ilişkiden insan-doğa ilişkisine genişlemesi için yaptığı çağrı değildir, bu çağrıyı nasıl yaptığıdır. Kuşkusuz Leopold toprak etiğini çok güzel ve zarif bir şekilde ifade etmiştir, ancak bunu özellikle de bilimin dilini kullanarak yapmıştır. ... Toprak etiği objektifliğini, evrenselliğini, otorite ve gücünü işte bu bilimsel olan kavramsal temelinden alır. (90)

Leopold’un “Toprak Etiği”ni kaleme almasındaki sebep toprağın bir mülk değil bir topluluk olarak değerli olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır. Leopold toprağın karmaşıklığını ve bu karmaşıklığa insan müdahalesinin doğanın dengesini bozduğunu anlatmadan önce toprağın bir “topluluk” olarak görülmesi gerektiğini vurgular. Leopold’a göre, doğa koruma konusunda bir yüzyıldır süren propaganda fazla işe yaramamıştır; bütün yapılara rağmen “bir salyangoz hızıyla” yol alınmıştır; atılan “her ileri adımda iki adım geriye” gidilmektedir (*KYA* 217). Bu durum toprağın içsel değerinin vurgulanmamasından kaynaklanmaktadır. Leopold, geleneksel doğa koruma eğitimi etik açıdan “neyin doğru neyin yanlış olduğunu tanımlamıyor, hiçbir yükümlülük getirmiyor, özveri çağrısında bulunmuyor, var olan değerler felsefesinde hiçbir değişiklik gerektirmiyor. Toprağın kullanımı açısından yalnızca kişisel çıkarların kollanmasını teşvik ediyor” demektedir (*KYA* 217). Leopold’un modeli ise toprakla insan arasında etik bir ilişki önerir. Leopold toprak etiği düşüncesini “toplumsal evrimin bir ürünü” olarak sunduğunu söyler; “ben toprak etiğini kasıtlı olarak toplumsal evrimin bir ürünü gibi gösterdim çünkü böyle etik gibi önemli bir konunun ‘yazıldığı’ vaki değildir” der (*KYA* 235). Leopold, “Sadece çok yüzeysel düşünen bir tarih öğrencisi Musa’nın On Emir’i ‘yazdığını’ varsayar; On Emir düşünen bir toplumun zihninde gelişmiştir ve Musa bir ‘seminer’ için bunun değişime açık bir özetini yazmıştır. Değişime açık diyorum çünkü evrim hiç durmaz” der (235).

Leopold, “Toprak Etiği” yazısının ilk başlarında, ekolojik açıdan etiğin ne anlama geldiğini açıklarken belki de toprak etiği için en gerekli eylemi özetler; “Ekolojik açıdan etik, var olma mücadelesinde hareket özgürlüğüne getirilen bir kısıtlamadır” der (212). Etiğin bu tanımına göre günlük yaşamın biyotanın sağlığına göre düzenlenmesi, çevre sağlığına zarar verecek her tür davranışın yasaklanması gerekir. Callicott *In Defense of the Land Ethic* adlı kitabında bu görüşü şöyle açıklar:

Çevre etiği insan ilişkilerini insan olmayan doğal unsurlarla birlikte yönetmelidir. Örneğin, hayvanları ve bitkileri etkileyen bazı eylemleri yanlış oldukları için yasaklamalı ya da sansürden geçirmelidir. (63)

Farklı türler ve habitatları arasındaki karmaşık ilişkilerin incelendiği ekoloji biliminin ortaya çıkışı çevre etiğine temel olmuştur. Leopold ise “günümüze dek gelişmiş her tür etiğin tek bir dayanak noktası” olduğunu söyler; bu dayanak “bireyin karşılıklı olarak birbirine bağımlı parçalardan oluşan bir topluluğun üyesi olmasıdır” der (KYA 213). Bireyin içgüdüleri bireyi topluluk içindeki yerini korumak için bir rekabete iter, ancak etik anlayışı onu bu toplulukla işbirliğine de sevk eder (213). Toprak etiği ise bireyin topluluk anlayışını toprağa doğru genişletir. Bu durumda, Leopold’un açıklamasını yaptığı etiğin ekolojik tanımına göre, doğal dünyanın bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini bozacak her eylem kınanmalıdır. Her ne kadar etiğin evrimi düşüncesi bazı çevrelerce kabul görmezse de, Leopold’un toprak etiği düşüncesi Amerika’da etkili olmuştur. Roderick Nash, “Aldo Leopold and Limits of American Liberalism” (Aldo Leopold ve Amerikan Liberalizminin Sınırları) adlı makalesinde, “Toprak etiği Batı’nın kazanılması ve ülkenin en azından geçici bir dünya gücüne yükselme sürecine şimdiye kadar görülmemiş bir frenleme getirmiştir. Açıkçası Leopold’un felsefesi Amerikalılar’ın doğaya alışlageldik özgürce müdahalelerini ani bir şekilde sonlandırmıştır” demektedir (78). Bu durumda, medeniyetlerin toprak etiğinin sağlayacağı kontrol mekanizmalarına kesin olarak gereksinimi bulunmaktadır. Leopold, “The River of the Mother of God” adlı önemli yazısında şöyle demektedir:

Ekonomiyi baş tacı eden Amerikalı, büyümenin ülke nüfusuna ve banka hesaplarına her sene eklenen sıfırlar olduğunu düşündüğünü net bir şekilde gösterdi. ... Kesin olarak belirtmek istiyorum ki, yarış ve sıfırlar uğruna bu düşüncesizce koşuşturmada, gelecekteki Amerikalıların ruhsal ve fiziksel refahı için korunması gereken bir şeyin son kalıntılarını da çığnıyoruz, uzun vadede bu bize birkaç milyon daha az zenginliğe ve nüfusa mal olsa bile. ... bana öyle geliyor ki, çevrenin korunmasında, övündüğümüz üstünlüğümüzün en son sınavını geçemiyoruz. Önce patatesi sonra da kendini yok eden patates böceğinin biyolojik kategorisine geri dönüyoruz. (RMG 125-127)

Bütün bunların kısa bir özetini yapmak gerekirse, toprak etiğinde başlıca dört prensip ön plana çıkar. Birincisi, toprak, yani ekosistem, birbirine bağlı unsurlardan oluşmuş bir sistemdir; toprağa ekonomik fayda sağlayan bir ürün olarak değil bir topluluk olarak bakmak gerekir. İkincisi, *Homo sapiens* toprak topluluğunun fatihi değil sade bir üyesidir; eğer biyotik topluluğa zarar verecek bir eylemde bulunacak olursa, etik dışı davrandığı için suçlu sayılmalıdır. Üçüncüsü, esas olan biyotanın bütünlüğüdür; insanoğlu kendisinin ve diğer canlıların doğadaki konumunu ve değerini ancak bütünü göz önünde bulundurursa anlayabilir. Sonuncusu, insan olarak görevimiz toprağa karşı ahlaki yükümlülük duyabilmek ve toprağı korumaktır, zira Leopold “bir eylem biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğunda doğru, aksi takdirde yanlış bir eylemdir” demiştir. Ekosistemin dengesini ön plana alan bu yaşam merkezli görüşlerle Leopold, Oelschlaeger’in deyimiyle, “modern bilimin çocuğu olan geleneksel, insan merkezli ekolojiyi terk ederek, cesur ve yeni bir ekolojiyi benimsemiştir” (208). Oelschlaeger, toprak etiğini “modern bilimin duruşundan devrimci bir ayrılış” olarak nitelendirir:

Klasik bilim, akıl-madde ve gerçek-değer dualitelerine [ikilik] Kartezyen bağlılıklarda görüldüğü gibi, insanoğlunun etik eylemlerine bilişsel bir statü vermez. ... insanoğlu, ancak hareket halinde bir makine olarak görülürse, doğanın içinde yer alır. Leopold ise insan türünün, ekolojik açıdan (ve zamana göre) bakıldığında, doğanın bir parçası oldu-

ğunu fark etmiştir. İşte, indirgemeci ve mekanistik değil de içsel olarak sinoptik ve organizmik olan toprak etiğinin bi-lişsel gücü burada yatar. (206)

Klasik bilimin doğaya “hareket halinde bir makine” statüsü veren bakışını vurgulayan Oelschlaeger, insanoğlunun böyle bir doğayla sadece uzaktan ilintili olduğunu söyler (206). Leopold’a göreyse, insan türü doğadan ayrı değildir, doğanın bir parçasıdır. O halde, insanoğlunun, parçası olduğu bu doğayı koruma yükümlülüğü vardır (Oelschlaeger 206). Leopold “Toprak Etiği”nde, insanın biyotik topluluğa hükmedici rolünü bırakması gerektiğini işte bu yüzden vurgular.

Toprak Etiği İçin Lirik Anlatım

Bu noktada bir soru ile karşılaşabiliriz. Acaba *Bir Kum Yöresi Almanagi* bilimsel ya da felsefi bir kitap mıdır? Her ikisi de değildir. *Almanak* esas olarak bilimselliği lirik bir anlatımla birleştiren güçlü bir edebi eserdir. Leopold, *Almanak*’ın son bölümünde önerdiği toprak etiğinin benimsenebilmesi için bu lirik anlatıma başvurmuştur; çünkü bilimin ya da felsefenin duygulardan yoksun anlatımı insanın toprağa olan tavrında gereken değişikliği sağlamaya yetmez. Leopold’un dediği gibi, “toprağın bir topluluk oluşu ekolojinin temel kavramıdır, ancak toprağın sevilmesi ve sayılması etiğin bir uzantısı”dır (KYA xxvi). Toprağın sevilmesi ve sayılması da yazarın bilimsel ve felsefi görüşlerinin, duygularının tüm yoğunluğuyla birleştiği bir anlatımla gerçekleşebilir. Gerçekten de *Bir Kum Yöresi Almanagi* okurun hafızasından silinmeyen ifadelerle doludur. *Almanak*’ın daha önsözünde gördüğümüz şu duygu yüklü satırlar kitabın bütününde gözlenir:

Rüzgârlar ve günbatımları gibi, yabanıl olanlar hep var olacak sanıldı, ta ki şu kalkınma denen şey onları yok etmeye başlayıncaya kadar. Şimdi ise hâlâ biraz daha yüksek bir ‘yaşam standardının’ doğal, yabanıl ve özgür olanları yok etmeye değip değmeyeceğini soruyoruz kendimize. Biz azınlıkta kalanlar, yabanı kazlarını izlemeyi televizyon seyretmekten çok daha muazzam buluyoruz; bir rüzgâr çiçeği bulabilme fırsatını da konuşma özgürlüğü kadar geri alınamaz bir hak olarak görüyoruz. (KYA xxv)

Leopold, bir çam ağacının yaşama hakkını “Karlar Üstünde Çamlar” adlı yazısında şöyle dile getirir:

Yaratma eylemi genellikle tanrılara ya da şairlere özgüdür, ama mütevazı bir insan da, nasıl yapacağını öğrenirse bu kısıtlamayı yenebilir. Örneğin bir çam dikmek için tanrı ya da şair olmak gerekmez, yapılması gereken tek şey bir kürek edinmektir... en beceriksiz kişi bile, ‘Bir ağaç olsun!’ diye buyurduğu an bir ağaç oluşur. Eğer vücudu sağlamsa ve küreği keskinse on bin tane de yapar. Ve yedinci yıl küreğine dayanıp ağaçlarına bakar ve onların iyi olduğunu görür... Bir çam için yeni yıl, en uç dalların tomurcukları ‘muma’ dönüştüğünde, yani Mayıs’da başlar. Yeni büyüyen yapraklara kim bu adı verdiyse belli ki çok ince bir ruhu var. ‘Mum’ kelimesi iyi bildiğimiz gerçeklere klişe bir gönderme gibidir... Ama çamlarla yaşayan biri mumun daha derin anlamları olduğunu iyi bilir, çünkü mumun ucunda geleceği aydınlatan ebedi bir alev yanar. Mayıslar boyu benim çamlarım mumlarını gökyüzüne doğru çevirir, her biri zirveye doğru yol alır ve zirveye ulaşmaya çalışır, yeter ki borular çalmadan önce önlerinde yeterince sene olsun. (KYA 83-84)

Bölümlerin her birinde Leopold, “Toprak Etiği”nde vurguladığı gibi, topluluk anlayışını tüm toprağa genişletmiştir. Kırkların doğum günü, yabani çiçeklerin yıldönümleri, kızkuşunun uçma okulundan mezun oluşu, yerel çiçeklerin cenazesi, çam ağaçlarının evlenme yaşı ve daha niceleri anlatımının vazgeçilmez öğeleridir. Leopold, “yarıküre dayanışması devlet adamları için henüz yeni bir gelişme olsa da gökyüzünün kanatlı filoları için hiç de yeni değildir” der (KYA 36). İnsanoğlunun doğadaki güzelliklere gözünün kapalı olduğunu, medeniyetin florayı yok ettiğini anlattığı “Kırkların Doğum Günü” başlıklı yazısında şöyle açıklar:

Karayolları Müdürlüğü, yazın Silfiumların açma zamanında üç ay boyunca, 100.000’in üzerinde aracın bu istikametten geçtiğini söylüyor. Bu araçların içinde en az 100.000 kişi

tarikh dersi almıştır; bunların içinde de belki en az 25.000'i bitki bilimi denen dersi okumuştur. Ama on kişinin bile Sil-fi-yumu gördüğünden kuşkuluyum ve bunlardan bir kişi bile onun yok oluşunu fark etmeyecek. (KYA 47)

Leopold'un bu anlatım biçimiyle amacı toprak topluluğunun her bir üyesinin yaşam hakkı olduğunu göstermektir. Ancak bu topluluğun yaşam hakları yıkıcı insan faaliyetleriyle, kısa vadeli çıkar sağlayan ekonomik büyümeyle, bilim ve teknolojinin yanlış uygulamalarıyla, ilerleme ideolojisiyle bozulmuştur. Leopold, "Güvercine Anıt"³² adlı yazısında, yıkıcı insan faaliyetleriyle soyu tükenmiş olan gezgin güvercinlere [passenger pigeon] değinir. Bu güvercinler için bir anıt dikilmiştir. Leopold'a göre bunlar artık "hiç yaşamadan" sonsuza kadar var olacaktır.

Atalarımızın yiyip içtikleri, evleri, giyim kuşamları bize göre daha iyi değildi. Yaşamlarını iyileştirmek için gösterdikleri çaba bizi güvercinlerden mahrum bıraktı. Şu anda üzgün olmamızın sebebi belki de bu değış tokuştan kazançlı çıktığımızdan emin olmayışımızdır. Endüstrinin nimetleri bize güvercinlerin sağladığından daha çok konfor sağlıyor, ama acaba bunlar baharın ihtişamına bir şey katıyor mu? (KYA 112-113)

Leopold, "Escudilla" adlı yazısında da Arizona'da Escudilla Dağı'ndaki Big Foot [Koca Ayak] adındaki son bozayının, o zamanlar çok yaygın bir uygulama olarak, bir hükümet görevlisi tarafından vurularak öldürüldüğünü anlatır. Bozayı, büyükbaş hayvanlar için bir tehdit unsurudur ve bölgenin güvenliği için yok edilmesi gerekmektedir. Hükümet görevlisi bir ay boyunca çeşitli tuzaklar kurmuş, bozayıyı zehirlemeye çalışmış ve bildiği her hileyi denemiştir. En sonunda da, tüfeğini bir iple sadece bozayının geçebileceği ağaçların arasına bağlayarak, bozayının kendi kendini vurmasını sağlamıştır. Leopold, yazısının sonunda, bir zamanlar bozayının "şatosu" olan Escudilla'yı hâlâ ufuk çizgisinde

³² Leopold, bu yazısında, Gezgın Güvercin Anıtı'nın Wisconsin Ornithology [Kuş bilimi] Topluluğu tarafından, Wyalusing Devlet Parkı'na 11 Mayıs 1947'de yerleştirildiğini açıklamaktadır (KYA 112).

görebilirsiniz der, ama Escudilla'yı görünce artık kimsenin aklına bozayı gelmez. Escudilla artık “sadece bir dağdan ibarettir” (KYA 142).

Leopold'a göre ekonomik zenginliği için insanoğlu toprağı fakirleştirmiştir. *Game Management* (Av Hayvanı Yönetimi) adlı kitabında Leopold, bu durumu ironik olarak, “yirmi yüzyıl boyunca ilerlemecilik sokaktaki insana bir oy, bir milli marş, bir Ford marka araba, bir banka hesabı, ve bir de üstünlük duygusu kazandırmış, ancak bu ne çevresini kirletmeden ve soyup soğana çevirmeden yaşama kapasitesi ne de böyle bir kapasitenin medeni olmanın gerçek sınavı olduğunu öğretmiştir” diye açıklamaktadır (423). Leopold *Almanak*'ta sık sık bütünün sağlığını göz ardı eden moderniteye güvensizliğini dile getirir ve kendini doğanın üstünde gören insanoğlunun çevreye müdahale ederken, bilgi eksikliği yüzünden, biyotik sistemin kritik dengesini bozduğunu söyler. Bu kritik dengenin bozulmaması ancak moral değerlerin göz önünde bulundurulmasıyla mümkündür. Leopold, “Goose Music” (Yaban Kazlarının Müziği) başlıklı yazısında da, toprak etiğı olmayan bir ülkenin geleceğine ilişkin endişelerini üç oğlundan söz ederek şöyle bildirir.

[Oğullarıma] sağlık, eğitim ve mümkünse yeteneğı miras bırakabilmeyi ümit ediyorum. Ama, ya o zaman dağlarda geyikler, çalılıklarda bıldırcınlar olmazsa... O zaman ne yapsınlar bunları? Ya çayırlarda çulluklar ısıık çalmazsa, ya sulak alanlara karanlık çökerken yaban ördekleri ötmezse, çamurcu ördekleri gevezelik etmezse, ya doğuda sabah yıldızı sönerken kılıç kırlangıçları ısıık çalmazsa? Şafak rüzgârı yaşlı ağaçlara doğru eserken ve gri ışıklar tepelerden aşağılara, geniş kahverengi yatağında ağır ağır akan nehre doğru inerken, ya artık yaban kazlarının müziğı yoksa... ne yapsınlar bunları? (“Goose Music” 233)

Leopold'a göre, “biyotik yurttaş” olmanın sorumlulukları vardır. Leopold, ulusal marşımızı söylerken toprağı sevgimizi ve yükümlülüklerimizi haykırdığımızda “neyi ve kimi seviyoruz?” diye sorgular. “Elbette ki erozyonla akarsulardan aşağı indirdiğimiz toprağı değil; Elbette ki türbinleri çalıştırması, teknelerin üzerinde yüzmesi ve atık suların boşaltılması dışında bir işlevi olmadığını düşündüğümüz suları değil;

Elbette ki gözümüzü bile kırpmadan topluca yok ettiğimiz bitkileri değil; Elbette ki en kalabalık ve en güzel türlerinin çoğunu ortadan kaldırdığımız hayvanları değil” der (*KYA* 213-214). Leopold, toprağa sevgi, saygı ve hayranlık duymadan ve toprağın değerini bilmeden toprakla insan arasında etik bir ilişkinin olamayacağını söyler. “Değerle tabii ki salt ekonomik değeri kastetmiyorum; felsefi anlamda değerden bahsediyorum” der (*KYA* 233). İşte Leopold bu önemli noktada Thoreau’ya ve Muir’a çok şey borçludur.

2. TOPRAK ETİĞİNİN KÖKLERİ

Edebiyat ve Toprak Etiği’nde Aldo Leopold’a kendinden önce ve sonra gelen doğa yazarlarından daha fazla önem veriyoruz. Bu tutumumuz Leopold’un diğer doğa yazarlarından daha güçlü bir kalemi olduğunu düşünmemizden kaynaklanmamaktadır. Leopold’u farklı bir konuma taşımamız, insanın toprağa karşı ahlaki yükümlülükleri olduğunu güçlü bir şekilde ve açık seçik ilan etmesinden kaynaklanmaktadır. Leopold, diğer doğa yazarlarından farklı olarak, insanın doğal dünyadaki konumunu ekolojik düşüncenin temel prensipleriyle yeniden belirlemiş, doğanın korunması düşüncesini bu şekilde bir gerekliliğe dönüştürebilmiştir. Thoreau ve Muir, her ne kadar tüm yaşamlarını gittikleri yörelerin florasına, faunasına, ve toprağın özelliklerini incelemeye ayırdılarsa da, onların doğa araştırmalarında ekosistemin hassas dengesine yönelik incelemeler bulunmaz. Böyle olduğu için çevre konusunu ele alan çağdaş doğa yazarları Leopold’u takip ederler. Ancak yine de Thoreau ve Muir, Leopold’un toprak etiği kavramını geliştirirken belki de en çok etkilendiği iki doğa yazarıdır. Gerek Thoreau gerekse Muir daha ekoloji bilimi ortaya çıkmadan, flora ve faunadaki bozulmalar dünya için bir tehdit oluşturmaya başlamadan, büyük bir duyarlılıkla ve bilimsellikle doğayı incelemişler ve çevrenin bir bütün olarak korunmasını istemişlerdir. Her ikisi de insanoğlunun doğanın üstünde olmadığını, doğanın bir parçası olduğunu vurgulamışlar ve doğadaki tüm canlıların ekonomik değerden bağımsız olarak yaşam hakları bulunduğunu savunmuşlardır. Her iki yazar da doğadaki yıkımın ilerleme uğruna meydana geldiğini tespit etmişler ve bütün bu konuları lirik bir anlatımla ele alarak insanoğlunun doğaya bakışını değiştirmeye çalışmışlardır. O halde Leopold günümüzdeki önemini, Thoreau ve Muir’dan aldığı mirası ekoloji bilimiyle birleştirerek oluşturduğu toprak etiğine borçludur.

Thoreau ve Muir doğal yaşam alanlarına yaklaşımlarında birçok bakımdan birbirlerine benzerler. Her iki düşünür de medeniyetten uzaklaşıp doğada uzun yürüyüşlere çıkmışlardır.³³ Bu uzun yürüyüşlerde-

³³ Thoreau, “Walking” adlı yazısında, doğada “hergün dört saat, hatta genelde daha fazla” yürüdüğünü belirtmiştir (2158). Muir’un ise hemen bütün yaşamı dünyanın birçok bölgesinde yürüyerek geçmiştir.

ki amaç doğanın derinine araştırılması olmuştur ve her iki yazar da, doğal yaşam alanlarının medeniyetin baskısına bir alternatif olduğunu düşünmüşlerdir. Bu yürüyüşler vücut sağlığı veya bir yere ulaşmak için yapılan yürüyüşler değildir. Amaç doğayı yeniden keşfederek doğru yaşamın kurallarını yeniden belirlemektir. Thoreau, “günümüzde ekolojik kaygılarımıza şaşırtıcı bir şekilde seslenen” (Robinson 169) ünlü “Walking” (Yürüyüş) adlı yazısında, Amerika’yı “keşfedenin Americus Vesputius ya da Columbus değil” kendisi gibi doğa yürüyüşlerine çıkanlar olduğunu söyler (2161). Thoreau’ya göre, bir bölgeyi keşfetmek demek o yörenin hakimi olmak değil o yörenin bir parçası olduğunun bilincine ulaşmaktır. Gerek Thoreau’da gerekse Muir’da doğada yürümek, tüm varoluşun birliğinin bilincini sağladığı için, neredeyse kutsal bir eylemdir. Thoreau “Walking” adlı yazısında şöyle der:

Hayatım boyunca, yürüme sanatını bilen, yani toprağın kutsallığı bilinciyle yürüyen [*sauntering*] bir ya da iki kişiye rastladım. *Sauntering* kelimesi, orta çağlarda, Kutsal Topraklara [*Sainte Terre*] gidecekmiş gibi numara yaparak sadaka isteyen işsiz güçsüz insanların dere tepe yürüyüşlerinden türemiştir. Bu kişilere rastlayan çocuklar “Yoldan bir *Sainte-Terrer* geçiyor” [Bir Saunterer, Kutsal Topraklara giden biri] diye bağırırlardı. Yürüyüşlerinde Kutsal Topraklara gitmeyenler, aslında aylak ve başıboş kişilerdir... Bazı kişiler ise bu kelimenin *sans terre*’den [toprağı olmayan] türediğini söyler; bu, belli bir evi olmayan ya da, daha doğrusu, kendini her yerde evinde hisseden anlamına gelebilir... Ben şahsen *sauntering* kelimesinin birinci anlamını tercih ediyorum ve doğru anlam da bu olabilir. Çünkü her yürüyüş bir tür haclı seferidir ve içimizden bağınaz bir ses, gidip bu Kutsal Toprakları imansızların elinden kurtarıp fethetmemizi söyler. (2157)

John Muir da, yakın arkadaşı Palmer’in “A Parable of Sauntering” (Bir Kutsal Topraklara Gidiş Hikayesi) adlı yazısından öğrendiğimiz üzere, toprağın kutsallığı bilinciyle yürüme konusunda Thoreau’yla aynı görüşleri paylaşır:

Bir gün gölgede dinlenirken, Bay Muir patika yoldan gelip bana yetişti ve karşılaştığı herkesle büyük bir mutlulukla yaptığı gibi benimle samimi bir şekilde hoşbeş etmeye başladı. Ona, “Bay Muir, bana birisi ‘zevk için yürüyüş [hike]’ kelimesini beğenmediğinizi söyledi. Bu doğru mu?” diye sordum. Mavi gözleri birden parladı ve bana İskoç aksanıyla şöyle söyledi: “Ne o kelimeyi ne de o hareketi severim. İnsanlar dağlarda toprağın kutsallığı bilinciyle [saunter] yürümeli – zevk için [hike] değil! ‘Saunter’ kelimesinin nereden geldiğini biliyor musun? Bu çok güzel bir kelime. Eskiden Orta Çağlarda insanlar Kutsal Topraklara hacca giderdi, ve geçtikleri köylerdeki insanlar nereye gittiklerini sorduğunda, ‘Kutsal Topraklara’ [‘A la sainte terre’] diye cevap verirdi. Bu şekilde, bu insanlara sainte-terre-ers veya saunterers denmeye başlandı. Bu dağlar bizim Kutsal Topraklarımız, ve bizlerin de buralarda toprağın kutsallığı bilinciyle ve saygı içinde yürümemiz [saunter] gerekiyor, ‘zevk için değil.’” (“A Parable of Sauntering”)

Doğanın hakimi olarak değil, bir parçası olarak yapılan bu yürüyüşler, Thoreau ve daha sonra Muir’un yazılarında, Leopold’un esinlendiği toprağa karşı ahlaki yükümlülük temasının tohumlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gerek Thoreau’da gerekse Muir’da, doğanın bütün unsurlarıyla bir bütün olduğu, ve bu bütünde her varlığın yaşama hakkı olduğu düşüncesi vardır. Bu saptama her iki yazarın da genişletilmiş bir topluluk anlayışına ulaşmasını sağlamış, doğanın bozulmasına sebep olan yıkıcı insan faaliyetlerine de şiddetli bir tepki duymalarına yol açmıştır. Ancak bir kavram olarak toprak etiğini ilk ortaya atan, Leopold’dur.

2.1 HENRY DAVID THOREAU

Toprakları Bozulmuş Bir Ülkenin Vay Haline

Doğayla ilgili,ve kıyasıya bir özgürlük ve yabanla ilgili, bir iki kelime söylemek istiyorum; tabii ki gündelik hayattaki özgürlüklerden ve kültürden bahsetmiyorum - insanı [insan] toplumunun bir üyesi değil de, Doğa'da yaşayan canlılardan biri, Doğa'nın bir parçası olarak görmek istiyorum.

Henry David Thoreau

Aldo Leopold, *Bir Kum Yöresi Almancağı* 'nın birçok bölümünde ve özellikle de “Hayırlı Meşe” adlı yazısında, doğaya tarihsel süreç içinde bakarak, toprağın bir zamanlar var olan zenginliklerinin insan faaliyetleriyle zarar gördüğünü anlatır. Leopold'un çevre etiğinin bir yansıması olan “Hayırlı Meşe”de, seksen yaşında bir meşe ağacı, yakacak odun elde etmek için testereyle kesilirken, doğaya gelen zararların tarihinin bir özeti verilir (KYA 6-17). Ağacın yaşını gösteren her bir halka, ağacın kabuğundan içeriye doğru gidildikçe, günümüzden ağacın ilk defa kök tuttuğu iç savaş dönemine kadar çeşitli devreleri temsil eder. Leopold, ağacın kesilme işlemi sırasında, her halkada duraklayarak yaban hayat popülasyonundaki azalmayı anlatır. Örneğin 1866'da, ağaç bir yaşındayken, yöredeki son Wisconsin geyiği öldürülmüştür.

Leopold'un toprak etiği düşüncesini temellendiren doğa tarihine bu ilgisini Henry David Thoreau'da da (1817-1862) gözleriz. Thoreau, Harvard Üniversitesi'nden mezun olduktan bir yıl sonra, Ralph Waldo Emerson'ın tavsiyesi üzerine doğa gezintilerinden edindiği deneyimleri bir günlüğe toplamaya başlamıştır. Thoreau'nun 1837-1861 yılları arasında hemen her gün tuttuğu bu günlüklerde ele aldığı konular Leopold'un felsefesini büyük ölçüde etkilemiştir. Thoreau'nun doğa tarihine ve botanik bilimine önem verışı, yaşadığı yörenin flora ve faunasını ayrıntılı

olarak gözlemlemesi, insan ve doğadaki canlılar arasında yakın bir bağ keşfetmesi, doğayı onu meydana getiren tüm unsurlarıyla içsel olarak değerli buluşu, doğada sade bir yaşamı yüceltmesi ve insanın yaşam biçiminin doğaya zarar verdiğini söylemesi, Leopold'un "Toprak Etiği"ne başlıca ilham kaynağı olmuştur.

Thoreau'nun ele aldığı konular, kuşkusuz bir bütün olarak Aldo Leopold'un yazını etkilemiştir. Ancak bunların içinde, Thoreau'nun 3 Ocak 1855 tarihli günlüğünde yazdıkları Leopold'un toprak etiği düşüncesi için özellikle önemli sayılmalıdır. Thoreau, William Wood tarafından yazılan *New England's Prospect* adlı eserin 1764 yılı baskısını okumuş, ve 3 Ocak 1855 tarihli günlüğünde, gününün bitki ve hayvan popülasyonunu okuduklarıyla karşılaştırarak bölgenin flora ve faunasının eskisi gibi olmadığını, kitapta adı geçen bazı bitki ve hayvan türlerinin artık iyice azaldığını veya soyunun tükendiğini üzüntüyle anlatmıştır (Branch 98).

Thoreau'nun tarihsel bir bağlamda, yabanıl doğanın bozulmasına ve türlerin yok oluşuna bu ilgisi, belki de 1861 yılında Concord'dan Minneapolis ve St. Paul'a üç ay süren seyahatinin arkasında yatan başlıca nedendir. Thoreau Kuzey Amerika'nın iç kesimlerine yaptığı ilk seyahatinden dokuz ay sonra yaşama gözlerini yumduğu için, bu seyahat sırasında tuttuğu botanik araştırmalarını içeren kapsamlı notlarını edebi bir esere dönüştürme fırsatını bulamamıştır. Bir başka deyişle, Thoreau'nun bu seyahatinde tuttuğu notlar bu yörelerin flora ve faunasının ayrıntılı bilgilerinden başka bir şey değildir. Philippon'un belirttiği gibi, Thoreau Minneapolis kütüphanelerinde saatlerce yörenin tarihini çalışmış, kitaplardan ilgili bölümleri notlarına eklemiş ve bilgisini derinleştirmek için uzmanların görüşlerine başvurmuştu (110); Philippon, Thoreau'nun Minnesota yöresinde yaptığı kapsamlı botanik araştırmaları, bu seyahate ait bir sonraki yazısında kullanıp, yerel bitki ve hayvanların hikayesini, adaptasyonlarını ya da soylarının tükenişini anlatacağına inanan bir çalışmaya değinerek, Thoreau, Minnesota'nın doğasının 1861'den bu yana ne kadar büyük ölçüde değiştirildiğini ve neleri kaybettiğimizi görebilmemizi sağlamıştır, demektedir (Philippon 113).

Thoreau'nun Minnesota notlarında gördüğümüz yoğun doğa tarihi araştırmaları, onun doğal alanların ve yaban hayatının insan faaliyetleriyle uğradığı zarara dair bir farkındalığının sonucudur. Bu farkındalık Thoreau'nun daha önce kaleme aldığı eserlerde de görülür. Örneğin, Thoreau "Chesuncook" adlı yazısında geyiklerin sebepsiz yere avlandıklarını ve bunların bir gün soylarının tükeneceğini uzun uzun anlatır. Thoreau, "Chesuncook"da yol arkadaşı Joe'nun bir geyiği avlayarak derisini yüzmesini dehşet içinde seyrettiğini anlatır. Daha sonra, "ben buralara bunun için gelmemiştim" diyerek sebepsiz avlanmaya tepkisini dile getirir:

Ormanda sadece yaşantımı sürdürmeye yetecek kadar balık tutarak, avlanarak bir yıl geçirebileceğimi düşünüyorum. Bu insanın kendi yetiştirdiği meyvelerle beslenerek -ki bu da ilgimi çekiyor- filozofça yaşamak gibi bir şey. Ama sırf zevk için geyik öldürmek -postunu almak için bile değil- üstelik olağanüstü bir çaba harcamadan ve kendini herhangi bir tehlikeye atmadan. Bu yapılanlar, gece çıkıp bir çayırılık yerde komşunun atlarını vurmak gibi birşey. ... Tanrı aşkına söyleyin, insan bu uçsuz bucaksız yabanıl yerlerde birkaç haftayı ya da birkaç seneyi başka bir işle uğraşarak geçiremez mi -tatlı, masum ve insanı asilleştiren bir işle? Elinde kalemle resim yapmaya ya da şarkı söylemeye bir kişi geliyorsa, balta ve tüfekle bin kişi geliyor. (MW 160-162)

Thoreau Minnesota notlarını tutarken, kuşkusuz toprakla etik bir ilişki oluşturabilmenin yollarını arıyordu. Thoreau botanik ve taksonomi öğrenmişti ve doğa bilimlerine her zaman derin bir ilgi duymuştu. İnsanoğlunda toprağa karşı ahlaki yükümlülük uyandırabilmek için türlerin uzun zamandır süregelen yıkıcı insan faaliyetleriyle tehdit altında veya yok olma tehlikesi altında oldukları üzerinde çalışması gerekiyordu; ancak zamansız ölümü nedeniyle böyle bir çalışmayı gerçekleştiremedi. Gene de Thoreau, tarihsel bir çerçeveden bakarak, yabanıl doğanın insan faaliyetleriyle bozulmasının, gelecekte yaratacağı olumsuzluklara dikkatleri çekti. "Walking" adlı ünlü yazısında, medeniyetlerin -Yunan, Roma, İngiltere- sahip oldukları yabanıl doğa

bozulmadan kalabildiği sürece yaşayabildiklerini söyledi; bitki örtüsü yağmalanan bir medeniyetin ayakta kalabilmesinin imkansızlığını dile getirdi (2170). Thoreau'ya göre, “bir şehri okumuş yazmış insanları değil, şehrin etrafını çevreleyen koruluklar ve bataklıklar kurtarabilir”di (2169). O halde Thoreau'nun, doğal alanların korunmasını istemesi, doğanın bire bir çalışılması gerektiğini vurgulaması, gittiği yörelerin flora ve faunasının dikkatli araştırmalarını yapması, insanların ekonomik refah peşinde koşmasının toprağa ve yaban hayatına zarar verdiğini söylemesi ve ünlü “yaşamı basitleştir” sözü, toprağa karşı ahlaki yükümlülük duyabilmenin, yani bir toprak etiği düşüncesinin ilk önemli adımları kabul edilmelidir.

Thoreau'nun doğa tarihine ilgisini ve Gilbert White'ın *A Natural History of Selborne* adlı eserini okuduğunu daha önce belirtmiştik. Thoreau'nun doğanın unsurlarına duyduğu merak daha Concord Academy'ye devam ettiği yıllarda (1828-1833) başlamıştı. Concord Academy'de botanik, öğretilen dersler arasındaydı. Thoreau, Harvard Üniversitesi'ne devam ettiği yıllarda da (1833-1837) doğa tarihine ilgi duydu. Ancak Thoreau'nun doğa bilimlerine ilgisinin temellerini çağdaşı Ralph Waldo Emerson'da aramak gerekir. Oelschlaeger'in belirttiği gibi, Emerson'ın Thoreau'ya başlıca etkisi “doğanın sorgulayan akılla bilinebileceği (ya da akılla doğa arasında kesin bir ayrım olmadığı) düşüncesi” olmuştur (134). Emerson, belki de zamanındaki her düşünürden daha ikna edici bir şekilde, evrenin anlaşılmazlığını değil de deneyimle anlaşılabilirliğini söyler. Ona göre gelenek ve otorite doğru bir evren bilincine ulaşılmasına engel teşkil eder; bireylerin yapması gereken tek şey doğayla bire bir ilişkiye girmektir. Amerikan doğa yazınına büyük ölçüde etkileyen *Nature* (1835) (Doğa) adlı eserinde Emerson, doğayı bireylerin sınırlayıcı ve alışageldik toplumsal benliklerini aşabileceği bir yer olarak betimler (Lyon 50). Emerson *Nature*'da, “Doğruyu söylemek gerekirse, sadece birkaç yetişkin insan doğayı görebilir” (38) der. Emerson'a göre, “Ormanda akla ve inanca geri döneriz” (39). Emerson “Doğal alanlarda, yollarda ve kasabalarda bulduğumdan daha cana yakın bir şeyler bulurum” der (39). Emerson kapsamlı *Journals*'da (Günlükler), yaşadığı bölgenin doğasını zaman zaman derinine gözlemlediğini de göstermiştir. Emerson, Temmuz 1844 tarihli günlüğünde şöyle der:

Jeoloji bize doğanın seküleritesini öğretti; bize geri kafalı okulların kurallarını terk etmemizi, Musa'nın ve Ptolemy'nin sistemlerini onun engin tarzıyla değiştirmemizi öğretti. Belli bir perspektifimiz olacak diye hiç bir şeyin doğrusunu bilmiyorduk. Şimdiyse, bir kaya oluşmadan önce ne kadar uzun süre geçtiğini biliyoruz... granitten istiridyeye gelinceye kadar çok uzun bir zaman geçti. (156-157)

Gene de Emerson “soyut düşünen bir filozof” ve “koltuğunda bir naturalist” (Finch ve Elder 144) olduğu için bir doğa yazarı kabul edilmez. Oelschlaeger'e göre Emerson'ı Thoreau'dan ayıran başlıca özellik Emerson'ın doğaya insan merkezli bakmasıdır. Gerçekten de Emerson, *Nature* adlı yazısının sonunda insanoğluna seslenerek, “bil ki dünya senin için var, çünkü sen mükemmelsin” demektedir (80).

O halde Thoreau, Emerson'dan öğrendiklerini geliştirerek, doğada yaptığı dikkatli araştırmalarla, doğanın insan için var olmadığını, insanın doğanın sadece bir parçası olduğunun farkına varmıştır. Thoreau *Walden*'in “The Bean-Field” (Fasulye Tarlası) adlı bölümünde ekosistemde her varlığın içsel değeri olduğunu şöyle ifade eder:

Güneşin ekilmiş tarlalarımıza, kırlara ve ormanlara fark gözetmeden düştüğünü hep unuturuz... Güneşin gözünde dünyanın her tarafı, bir bahçe gibi, eşit olarak ekilip biçilmiştir... Bu kadar uzun süredir emek verdiğim bu geniş tarla için ben, onu ekip biçen en önemli kişi değilim; bunun yerine yüzünü ona su veren ve yeşerten daha hoş unsurlara dönüyor. Bu fasulyelerin benim kullanımım dışında da faydaları var. Kısmen dağ sıçanları için yetişmiyorlar mı? Buğday başakları çiftçinin tek ümidi olmamalı. Çekirdeği ya da tanesinin dışında da faydalı yerleri var. Bu durumda hasatımız kötü olabilir mi? Tohumları kuşlara besin olan yabani otların çoğalmasına nasıl sevinmem? Tarlaların çiftçinin ambarını doldurması o kadar da önemli değil. (114-115)

Ekosistemdeki bütün varlıkların ayrı ayrı önemi ve doğanın bir bütün olarak korunması gerektiği Thoreau'nun "Walking" adlı yazısında da görülür. Thoreau okyanus, çöl ve yabanıl alanları eşit derecede önemli bulur. Sulak alanlar için "kutsal" sözcüğünü kullanır. Ona göre doğa bütün kuvvetini bu alanlardan alır; bu bakir ve zengin topraklar "hem insanoğluna hem de ağaçlara faydalıdır" (2169).

Thoreau'nun araştırmaya, bilime ve gerçeklere önem vermesi entelektüel yaşamının her döneminde görülür. Thoreau'nun ilk doğa yazısını kabul edilen "Natural History of Massachusetts" (Massachusetts'in Doğa Tarihi) adlı eserinde "gerçek bilim adamı doğayı daha ince bir araştırmayla, koklayarak, tadına bakarak, görerek, duyarak, hissederek daha iyi öğrenir. ... doğa çıkarsamayla, türetimle, matematiği felsefeye uygulamayla öğrenilmez; öğrenme bire bir ilişki ve sempati ile gerçekleşir" (Oelschlaeger 139) diyerek bilimde araştırmaya verdiği önemi dile getirir. 1851'de Darwin'in *Voyage of the Beagle* (Beagle'ın Yolculuğu) adlı eserini okuduktan sonra, dünya üzerindeki bitki ve hayvanların yayılımı, botanik ve zoolojinin jeolojiyle alakası ilgisini çekmeye başlar. Aynı yıl, Bartram, Agassiz ve Gould, Kalm, Cuvier, Loudon, Stoeve, Pultenay ve Linneaus'yi okuyarak doğal sistemler hakkında derin bilgiye ulaşır (Richardson "Thoreau and Science") ve bundan sonraki yıllarda bilime olan ilgisi gittikçe artar. Günlüklerinde gözlemlerine ve botanik araştırmalarına sıkça yer verir. Örneğin 16 Ekim 1856 tarihli günlüğünde, nadir bulunan ve daha önce hiç görmediği bir mantar türünün, [impodicus] fiziksel özelliklerinin çok uzun bir açıklamasını yaptıktan sonra doğanın, tahammül edilmez bir kokusu olan böyle bir bitkiyi neden meydana getirdiğini sorgular (*J* 193-194). 1860'da Darwin'in henüz yeni yayımlanmış kitabı, *On the Origin of Species*'i okur. Darwin'in bazı temel görüşlerini benimser ve bu görüşler geç dönem yayımlanmamış eserlerinde önemli rol oynar. Thoreau'nun 1860 yılında yaptığı "The Succession of Forest Trees" (Orman Ağaçlarının Süreli Değişimi) başlıklı konuşmasının metni, modern teknik ekolojinin ilk yazılarından biri kabul edilir (Richardson "Thoreau and Science"). Thoreau 1861 tarihli ünlü "Walking" adlı yazısında, bire bir doğa araştırmalarıyla geçen bir ömrün sonunda, insanın doğanın üstünde değil de "doğanın bir parçası" (2157) olduğunu açıklar.

Thoreau kuşkusuz Emerson'ın felsefesinden etkilenmiştir, ancak doğa araştırmalarının sonucunda, Oelschlaeger'in dediği gibi, “insan türü ve doğa arasında Emerson'ın aklına bile gelmeyen bir bağ keşfetmiş”tir (136); hem de bu keşfi “daha Darwin evrim teorisini yayımlamadan” yapmıştır (133). Evrim sürecinde insan ve diğer canlılar arasında aynı “akrabalığı” keşfeden Leopold'un, bu nokta göz önünde bulundurulduğunda, toprak etiğini oluştururken Emerson'ın yerine Thoreau'dan etkilenmesi doğaldır.

İnsan ve doğa arasında organik bir bağ, bir akrabalık keşfeden Thoreau'nun, eserlerinde doğadaki canlılar için “toplum” kelimesini kullandığını görürüz. Thoreau, “A Winter Walk” (Bir Kış Yürüyüşü”) adlı yazısında, bazı kuş türleri için [chickadee ve nuthatch] devlet adamlarından ve filozoflardan daha fazla ilham veren toplum” (Oelschlaeger 141) olarak bahseder. Ünlü *Walden*³⁴ adlı eserinde de doğadaki türler için “toplum” kelimesini kullanır (92). Dolayısıyla, Leopold'un topluluk anlayışımızı genişletelim derken, Thoreau'nun “toplum” kavramından etkilendiğine kesin gözüyle bakılmalıdır. Thoreau *Walden*'in “Solitude” (Yalnızlık) adlı bölümünde şöyle der:

Bazen en tatlı ve en cana yakın, en masum ve en cesaretlendirici toplumun doğal olanda bulunabileceğini gördüm. ... Bir defa dışında kendimi hiç yalnız hissetmedim. O da ormana geldikten birkaç hafta sonra, bir saat boyunca, yakınlarda oturan bir komşunun huzurlu ve sağlıklı bir yaşam için gerekli olup olmadığını düşündüğüm sırada oldu. Ben bu düşüncelere hafif çiseleyen bir yağmurda dalıp gitmişken birdenbire doğada, yağmur damlalarının dökülüşünde ve evimin etrafındaki her ses ve görüntüde, tatlı ve yararlı bir toplumun farkına vardım; sonsuz ve tarif edemeyeceğim bir arkadaşlık bütün benliğimi kapladı, ve insanların komşuluğunun süslü avantajlarını önemsizleştirdi, onları bir daha

³⁴ Ralph Waldo Emerson, 1845'te, Concord, Massachusetts yakınlarındaki Walden Gölü'nün kıyısında bulunan arazisinin kendisine büyük bir hayranlık duyan Thoreau tarafından kullanılmasına izin vermiştir. Thoreau bu araziye küçük bir kulübe yaparak, burada tam iki yıl yaşamıştır. Thoreau'nun *Walden or, Life in the Woods* adlı eseri, buradaki deneyimlerinin ve tuttuğu günlüklerin ürünüdür.

düşünmedim. Her bir küçük çam ağacı iğnesi sempatiyle büyüyerek beni kendine arkadaş etti. Vahşi ve kasvetli diye nitelendirmeye alışkın olduğumuz manzaralarda bile bana akraba olan birşeylerin belirgin bir şekilde farkına vardım. (92-93)

Thoreau'nun insanoğlunun doğaya üstün değil de, doğanın bir parçası olduğunun farkındalığı, Amerika'nın yayılmacı politikalarını, maddiyata verdiği önemi ve toprağa faydacı bakışını şiddetle eleştirmesini beraberinde getirir. *Walden*'in "Economy" bölümünde insanın yaşantısını ekonomik güçlerin yönetiyor olmasına tepkisini dile getirir. Thoreau, yaşamı konforlu hale getiren unsurları "insanlığın yücelmesinin önünde bir engel" olarak görür (14). Ona göre maddiyat "ülkeleri tüketir" (15); medeniyet evlerimizi geliştirmiştir ama içinde oturanları geliştirmemiştir (28). "Economy"de Thoreau şöyle der:

Kasabadaki bazı gençlere, talihsizlikleri sonucu, çiftlikler, evler, ahırlar, sığırlar ve ziraat araç gereçlerinin miras kaldığını görüyorum. Bunlara sahip olmak bunlardan kurtulmaktan daha kolaydır. Keşke doğada dünyaya gelip bir kurt tarafından büyütülselerdi. Hiç olmazsa ekip biçecekleri tarlanın ne olduğunu daha iyi anlarlardı. Onları toprağın kölesi yapan kim? ... Neden doğar doğmaz kendi mezarlarını kazmaya başlıyorlar? (8)

Walden'in "The Bean Field" bölümünde de toprağın, ülkesinin insanının gözünde, sömürülecek bir mülkten öteye gidemeyişini eleştirir:

Hırsla, bencillikle ve kendimizi alçaltıcı bir şekilde -ki bu hepimizde var- toprağı bir mülk ya da mülk elde etme aracı olarak görerek, çevreyi bozuyoruz, çiftçiliğin haysiyetini yok ediyoruz ve çiftçi aşağılık bir hayat sürüyor. Doğayı bir hırsız gibi soyuyor. (114)

Thoreau "Life Without Principle" (Prensipsiz Yaşam) adlı yazısında da ülkesinin iş dünyasına, daha çok para kazanmaya, ticarete ve maddi refaha verdiği aşırı önemi eleştirir. Thoreau'ya göre ekonomik refaha odaklanmış bir yaşam tarzı kişiyi küçültmektedir, ve esas ya-

pılması gereken iç dünyasının zenginleştirilmesidir. Thoreau, “Eğer bir adam gününün yarısını sırf doğa sevgisinden ormanlarda dolaşarak geçiriyorsa aylıklıkla suçlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor; ama eğer bütün gününü bir spekülâtör olarak geçiriyor ve ormanları yok ederek toprağı zamanından önce kelleştiriyorsa çalışkan ve girişimci bir vatandaş olarak saygı görüyor” diyerek yakını (1820). Thoreau, aynı eserinde, Amerika’nın özgürlük mücadelesinin verildiğı bir arena olarak görüldüğünü, ancak bahsedilen özgürlüğün sadece politik anlamda bir özgürlük olamayacağını söyler. Ona göre Amerikalı kendini “politika zaliminden” kurtarmış olsa bile, hâlâ “ekonomi zaliminin kölesi” durumundadır (1829). Thoreau, “Chesuncook” adlı yazısında da, yeni yerleşim bölgeleri açıldıkça ormanların yok edilmesini, toprağın ekonomik çıkar sağlayan bir ürün olarak görülmesini eleştirir:

Şu ormanlara, çam ağacının nasıl yaşadığını, nasıl büyüdüğünü, nasıl sivrilerek uzadığını, yaz kış yeşil olan kollarını başarısını görmek için ışığa kaldırdığını görmeye bu kadar az kişinin gelmesi ne tuhaf; birçok insan onu pazara getirilen geniş levhalar olarak görmekten son derece mutlu ve onun gerçek başarısının bu olduğuna inanıyor! Ama nasıl ki insan kereste değilse çam da kereste değil. Ve nasıl ki insan kesilip biçilip gübreye dönüştürülmek için değilse, çam da levhalara ve evlere dönüştürülmek için değildir. (*MW* 163)

Bu durumda, Thoreau için, ülkesinin insanlarının yapması gereken doğru yaşantıyı keşfedebilmektir. İşte bu amaçla Thoreau 1845-1847 yılları arasında, Concord, Massachusetts yakınlarındaki ormanlık arazide, Walden Gölü’nün kıyısında, bir kulübe yaparak ve medeniyetin getirdiğı bütün lüksleri reddederek tek başına yaşamıştır.

Ormana gittim çünkü yaşamın sadece en temel gerçekleriyle yüzleşerek, bütün dikkatimle yaşamak istedim ve bana öğreteceklerini öğrenip öğrenemeyeceğimi anlamak istedim; öleceğim gün gelip çatinca hiç yaşamadığımı fark etmek istemediğim için böyle yaptım. Yaşamın kendisi olmayan şeyi yaşamak istemedim, çünkü yaşamak öylesine güzel ki. Yaşamdan, çok gerekmedikçe, elimi eteğimi çekmek de

istemedim. Yaşamı derinden yaşayarak bütün özünü çekip çıkarmak istedim. Aynı bir Spartalı gibi ve kuvvetle yaşayarak, yaşamla ilgili olmayan her şeyi yenmek istedim. (*W* 66)

Bu deneyim Thoreau’ya ekonomik kategorilerden uzak, basitleştirilmiş ve doğayla uyum içinde bir yaşam biçiminin en ideal yaşam olduğunu öğretir. Böyle bir yaşam hem insana hem de doğaya yarar. Thoreau’nun Walden Gölü’ndeki “yaşam deneyi” kendi kendine yetmeyi yüceltir. Thoreau ülkesi için önerdiği yaşam biçimini Walden Gölü’nde bizzat kendisi uygulayarak ülkesine materyalizmden ve kapitalizmden sıyrılmış, sade bir yaşamın örneğini sunar. Ticari ve endüstriyel topluma, pazar ekonomisine karşı çıkarak yaşamın sadeleştirilmesini ve bu şekilde ülkesine yeni bir düzenleme getirmeyi ister. Thoreau’nun bu söyledikleri temelde, Leopold’un daha sonra önereceği gibi, “var olma mücadelesinde hareket özgürlüğüne getirilen bir kısıtlama”dır (*KYA* 212). Ekosistemin dengesi ancak harcamaların azaltıldığı bir yaşam biçimiyle sağlanabilir. Medenileşmek, istekleri sınırlamayı öğrenmek demektir ve insanoğlu bunu sadece doğada yaşayarak anlayabilir. Bir başka deyişle, medeniyetin yabanda yaşamanın öğreteceği derslere ihtiyacı vardır. Thoreau’nun “Walking” adlı yazısında, “Dünyanın korunması yabanıl olanda yatar” demesinin nedeni budur. Özetlemek gerekirse, Thoreau’nun, doğanın içsel değerinin bilinciyle önerdiği “basitleştirilmiş yaşam,” Leopold’un toprak etiği önerisine doğru atılmış önemli bir adımdır.

2.2 JOHN MUIR

Toprağın Hakları Var

Dünya için ümit ışığı, Tanrı'nın yarattığı yabanda, henüz vahşiliği bozulmamış, el değmemiş doğal alanlarda yatar.

John Muir

Aldo Leopold'un toprak etiği düşüncesine, en az Thoreau kadar, Amerika'da milli parkların öncüsü, Sierra Kulübü'nün kurucusu ve doğa yazarı John Muir'un (1838-1914) da etkisi olmuştur. Leopold, belki de, toprakla etik bir ilişkiyi, doğadaki tüm canlıların “yaşam hakkı” olduğunu ilk kez söyleyen Muir'un sayesinde rahatlıkla dile getirebilmiştir. Esasen Leopold'un, insanı değerli tek varlık olarak görmeyip, etiğin sınırlarını toprağa doğru genişletmeyi istemesi, Muir'un ortodoks Hristiyan etiğini redderek, yarattığı teolojide doğadaki tüm canlıları değerli bulmasıyla paralellikler gösterir.

Muir'un yabanıl alanlara ve yaban hayatına derin bağlılığı daha çocuk yaşlarda başlar. İskoçya'dan göçüp Amerika'da Wisconsin'e yerleşen ailesi burada bir çiftlik satın almıştır. Muir, sık sık çiftlikten uzaklaşarak Wisconsin'in zengin flora ve faunasını büyük bir ilgiyle incelemeye başlar. Aynı zamanda bilime ilgi duyan Muir, evlerinin bodrumunda bir atölye oluşturarak kendi kendine bilimsel deneyler yapar ve bazı buluşları olur.³⁵ Doğada yaptığı dikkatli gözlemlerle ve doğanın

³⁵ Mark R. Stoll, Muir'un icad ettiği ve yaptığı aletler arasında, tahtadan saatler, termometreler, pirometreler, higrometreler, barometre ve şifreli kilit bulunduğunu belirtir. Ayrıntılı bilgi için, bkz. Stoll, “God and John Muir: A Psychological Interpretation of John Muir's Life and Religion.”

büyüleyici güzelliğinin verdiği huzurla ulaştığı doğa anlayışı, İsa'nın Havarileri'ne [The Disciples of Christ] inanan ve reformist Campbel-lite mezhebine bağlı olan babasının doğaya bakışıyla çelişir. Daniel Muir'a göre, bu dünya fani olduğu için, doğaya sevgi beslemek büyük bir günahtır; ona göre, doğal alanlar da uğursuz ve tiksindiricidir. Daniel Muir, oğlu John'a daha küçük bir çocukken, sıkı bir din eğitimi vermek amacıyla her gün İncil'den bölümler ezberletir. John, babasının dediğini yapmazsa “kırbaçlanmayı göze almaktadır” (Stoll “God and John Muir”). Stoll, Daniel Muir'u şöyle anlatır:

İsa'nın Havarileri'nin düzenli bir rahipler sınıfı yoktu. Daniel gibi, genellikle kendi kendini eğitmiş, “yaşlı vaiz”lerden destek alırlardı. Çok popüler bir vaiz olarak Daniel, bütün bölgede onu hangi kilise dinlemek isterse oraya giderdi. Evde tam bir zalimdi ve hastalıkta bile iş yapılmamasına asla izin vermezdi... Daniel din kitapları ve pratik kitapların dışındaki bütün kitapları saçma ve din dışı oldukları gerekçesiyle yasaklamıştı. (“God and John Muir”)

Daniel Muir'un katı ve baskıcı tavrı, Muir'un ortodoks dine karşı kesin bir tavır alarak, kendi dinini yaratmasına yol açar. Muir, Hristiyanlıktaki yerleşik inanç olan “insanın doğaya hükmetmesi” düşüncesinden vazgeçip, doğanın kutsal kitabın kendisi olduğunu düşünmeye başlar. Ona göre, Tanrı'yı bulmanın en doğru yolu Tanrı'nın yarattıklarını çalışmaktan geçer. Daha sonraki yıllarda yaptığı doğa inceleme ve araştırmalarından sonra da, varoluşta hiçbir unsurun diğer unsurlara göre ayrıcalığı olmadığını görerek, Hristiyanlığın insan merkezliliğini tamamen reddeder. Bir yaşam boyu süren doğa yürüyüşlerinde tuttuğu notlarda doğanın ve canlıların insanın kullanımına olmadığı konusundaki görüşlerini sıkça dile getirmesi, Muir'un Hristiyanlığın insanı doğadan koparmış olmasına bir alternatif getirmeyi istemesi olarak değerlendirilebilir. Oelschlaeger'e göre, Muir'un doğal alanlar teolojisi birdenbire ortaya çıkmaz; günlüklerinin ve eserlerinin incelemesi, din konusunda görüşlerinin değişim gösterdiğini ve ulaştığı en son aşamanın “evrimsel panteizm” olduğunu ortaya koyar (181). Zaman içinde Muir Tanrı'yı, “sürekli oluşum içindeki kutsal doğanın kendisi” olarak görmeye başlar (190-191).

Eserleri yakından incelendiğinde, Leopold'un din konusunda Muir'la aynı görüşleri paylaştığını görürüz. Ancak Leopold, Muir'un tersine, dini eğitimle yetiştirilmemişti. Anne ve babası kiliseye gitmeyen Lutheran mezhebine bağlı kişilerdi. Leopold'un dinî görüşleri konusunda en açık bilgiyi, kızı Estella ve oğlu Luna'dan öğreniriz. Estella babasına Tanrı'ya inanıp inanmadığını sorunca Leopold, “evreni yöneten büyük bir mistik güce inandığını” söylemişti. Estella, “Fakat ona göre bu güç kişisel bir Tanrı değildi. Bu daha çok doğa kanunlarına benzer birşeydi. Birçok insanın organize dini seçtiğini ama kendisinin buna ait olmadığını, bunu uzun yıllar önce geride bıraktığını, dininin doğadan geldiğini söyledi” demiştir. Leopold'un oğlu Luna da, “Galiba ailede birçoğumuz gibi, babam panteistti. Evrenin organizasyonu Tanrı'nın yerini tutmaya yeterliydi. Bana kalırsa kesinlikle kişisel bir Tanrı'ya inanmıyordu. Ama doğanın harikaları, takdire şayan ve onu tatmin eden nesnelerdi” demiştir (Meine 506-507). Esasen, Leopold'un din konusunda görüşleri, eserlerinde açıkça ortaya çıkar. Leopold'a göre, Muir'da olduğu gibi, doğaya saygısız tutumun ve çevrenin tahrip edilmesinin en büyük sorumlularından biri ortodoks dindir. *Bir Kum Yöresi Almanagi*'nin daha “Önsöz”ünde Leopold, Eski Ahit'e değinerek, “Doğa koruma hiçbir fayda sağlamıyor çünkü bu bizim Hz. İbrahim'den gelen toprak anlayışımızla bağdaşmıyor. Toprağı tahrip ediyoruz çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz” der (KYA xxvi). “Toprak Etiği” bölümünde de “Hz. İbrahim tam olarak toprağın ne işe yaradığını biliyordu: Toprak, Hz. İbrahim'in ağzına süt ve bal aksın diye vardı” diye açıklar (KYA 214). Leopold, doğaya insan merkezli bakış açısından yaşam merkezli bakış açısına dönüşümün de kolay olmayacağını bilir çünkü “felsefe” ve “din” hâlâ “içsel değişim” olarak tanınamamaktadır (219). Bu durumda, Leopold'un, doğaya insan merkezli bakışı yıkmak için Muir'un felsefesinden etkilendiğini görürüz. Leopold, Muir'un izinden giderek, doğanın ve onu oluşturan unsurların insanın kullanımına olmadığını, toprağın insanın çıkarlarından bağımsız olarak, içsel değeri olduğunu söyler. Bu bakış açısına, kuşkusuz, Muir gibi, doğada yaptığı derin incelemelerle ulaşır.

Muir 1863 yılında, henüz diplomasını almadan Wisconsin Üniversitesi'nden, “Yabanıl Alanlar Üniversitesi”ne başlamak için ayrılır. Ara-

dan kısa bir süre geçtikten sonra başına talihsiz bir olay gelir; çalıştığı işyerinde geçirdiği kaza sonucu bir süre gözleri görmez. Gözleri tekrar açılınca, hayatını yeni bir yaşam biçimine adar ve kırk yıl boyunca aralıklarla sürecek olan uzun doğa yürüyüşlerine başlar. Dünyanın birçok yerinde ve değişik ekosistemlerde botanik ilgiyle yapılan bu doğa yürüyüşlerinde not defteri hep yanındadır. Sulak alanlarda, kanyonlarda, dağlarda ve ormanlarda flora ve faunayı inceler, farklı yörelere has türlerin çevreye uyumları üzerinde çalışır. Dünyada nereye giderse gitsin, Kaliforniya’da “ışık bölgesi” olarak nitelendirdiği Sierra ve Yosemite, Muir’un her zaman dönüp geldiği yerler olur. Bu yoğun doğa araştırmalarının sonucunda da *My First Summer in the Sierra* (Sierra’da İlk Yazım), *The Mountains of California* (Kaliforniya’nın Dağları), *Our National Parks* (Milli Parklarımız), *Steep Trails* (Sarp Patikalar) ve *Stickeen* gibi Amerikan doğa yazınının en güzel eserlerini üretir. Bu eserleri güçlü kılan, Muir’un kendine özgü anlatım biçimidir. Çocukluğunda öğrendiği kutsal kitabın dilini, kutsal gördüğü doğanın betimlemesinde kullanır. Bir başka deyişle, benliğine işleyen İncil imgelerini eserlerinde doğanın içsel değerini anlatmak için işe koşar. Eserlerinde dağları, tepeleri, büyük kaya parçalarını katedraller, kiliseler ve tapınaklar olarak nitelendirir. Kuşların cıvıltılarını “duyduğu en etkileyici vaaz”a benzettir. Bir yazısında, Florida palmiyesini betimlerken, “bana bir insan papazın anlattığından daha yüce şeyler anlattı” der. Günlükleri ve mektupları doğanın ışıklarında ve sularında vaftiz oluşuyla doludur. Bu bağlamda, Badé’in derlediği *The Life and Letters of John Muir*’da [yedinci bölüm] gördüğümüz gibi, Muir’un, kardeşi David’e Yosemite’den yazdığı 10 Nisan 1870 tarihli mektubu önemlidir; bu mektupta şu satırlara rastlarız:

Bu sabah üç kez vaftiz oldum. Birincisi ... ruhuma işleyip kemiyimi iliğimi ısıtan ılık güneş ışıklarıyla, ikincisi çiçeklerin taç yapraklarından çıkan gizemli güzellik ışınlarıyla ve üçüncüsü de Yosemite şelalesinden üstüme gelen su serpintileriyle. ... O halde bütün Baptistler benim din kardeşlerim, ve hepsi benim dindar olduğumu söyleyeceklerdir.³⁶

³⁶ Bu alıntı çevrim içi [online] kaynaktır. Alıntı bilgileri için, bkz. “Kaynakça.”

Bu anlatım biçimiyle Muir, Hristiyanlığı âdeta bir doğa dinine dönüştürmek istemektedir. İnsan müdahalesi görmemiş topraklarda yaptığı bu yürüyüşlerde gördüğü her şeyi [bitkileri, hayvanları, suları, dağları, kayaları] kutsal bulur. Bu doğa yürüyüşlerinde Muir’a üniversite yıllarında benimsediği pozitivist düşünce ve doğadaki canlıların sınıflama metodları da yol gösterici olur. Darwin’in yazıları ise Muir’un kutsal bulduğu doğayı daha iyi anlama isteğine yol açar. Gifford, Muir’un dine ve bilime bakışını şöyle anlatır:

Hristiyanlıktaki anlayışın tersine, Muir’un teolojisinde ruh kavramı insanı diğer yaratıkların üstüne çıkarmaz, bilakis insanları doğal dünyada bulunan tanrısal kaynağa bağlar. ... Tanrı inancıyla evrim bilgisini nasıl bağdaştırabildiğini soranlara, Muir şöyle diyordu, “... evrimden önce bir yerlerde Akıl vardı. Bu aklı siz nasıl isterseniz öyle ifade edin; insanlar neden buna Tanrı demekten çekinirler anlamam.” Bilimsel araştırma Muir’un yaşantısında büyük bir rol oynadı ve dağlara yaptığı yürüyüşlerinin birçoğunun arkasında yatan itici güçtü. Sahip olduğu bilimsel bilgiler onu doğayı ruhsal olarak anlamaktan alıkoymadı. Bilakis, bu bilgiler topladığı verilerin arkasında yatan tanrısal planı ortaya çıkardı. (“Learning from the Laws of Nature”)

Muir’un doğaya ilk büyük seyahati Indianapolis’den Meksika Körfezi’ne yaptığı, ve gözlemlerini *A Thousand-Mile Walk to the Gulf* (Körfeze Bin Mil Yürüyüş) adlı kitabında yayımladığı, ünlü yürüyüşüdür. Muir, bu seyahatinde, geleneksel Hristiyan inancının tersine, doğanın insanın kullanımına olamayacağını, türlerin insandan bağımsız olarak yaşam hakları olduğunu düşünmeye başlar. Muir, *A Thousand-Mile Walk to the Gulf*’ın “Man’s Place in the Universe” (İnsanın Evrendeki Yeri) adlı bölümünde şöyle söyler:

Bize dünyanın özellikle insan için yaratıldığı söylendi – bu kolay kolay desteklenemeyecek bir varsayım. Birçok insan Tanrı’nın evreninde, ölü ya da diri, yiyemeyecekleri ya da herhangi bir şekilde faydalanamayacakları birşey buldukları zaman müthiş şaşırıyorlar. ... Bu uzağı görebilen zatlar,

doğanın hayvanları ya da bitkileri meydana getirmesindeki sebebin bir kişinin mutluluğu değil de, öncelikle her birinin ayrı ayrı mutluluğu olabileceğini akıllarına bile getirmiyor. Acaba neden insan kendine tüm yaradılışın küçük bir parçası olmak yerine daha fazla değer biçer? Peki, Tanrı bütünün, yani kozmosun, eksiksiz olması için acaba gerekli olmayan bir şey yarattı mı? İnsan olmasaydı evren eksik kalırdı; ama kendini beğenmiş gözlerimizden ve bilgimizden uzak en küçük bir mikroskobik yaratık da olmasaydı evren yine eksik kalırdı.³⁷

Esasen, bu yaşam merkezli düşünceler Muir’da daha önceki seyahatlerinde tuttuğu notlarda da görülür; Huron ve Ontario Gölleri’nin Kanada kıyılarındaki sulak alanlarda Muir, nadir görülen bir orkideye, *Calypso borealis*’e rastlar. Muir için bu “karşılaşma” bir tür uyanış olur, çünkü onu mutluluğa boğan bu olağanüstü güzel çiçek yabani yerlerde insana faydalı olsun diye açmamıştır. O halde, doğadaki bütün canlılar sadece kendileri için vardır ve içsel olarak değerlidir:

Calypso’nun yanı başında ne kadar kaldım hatırlamıyorum. Açlık, yorgunluk üzerimden gitti ve güneş artık batmak üzereyken, bir daha hiç bir zaman kaygılara kapılmamak üzere kuvvetle ve coşkuyla, sulara bata çıka oradan ayrıldım. Sonunda bir tepede akçaağaçları gördüm ve bir kulübe buldum. Güler yüzle karşılandım. “Nereden geliyorsun? Bataklıktan mı, o korkunç bataklıktan mı? Orada ne arıyordun?” ... Ona oraya çiçeklere bakmak için girdiğimi ve bütün gün orada kaldığımı söyleyince, çiçeklerin beni böyle korkunç yerlere nasıl çektiğine şaşırdı ve “Oradan çıkabildiğine göre seni tanrı korumuş” dedi. (“The Calypso Borealis”)

Doğanın insanın kullanımına olmadığı düşüncesi Muir’un *My First Summer in the Sierra* adlı kitabında da karşımıza çıkar. Muir dağlarda rastladığı zehirli sarmaşığı [poison oak ya da poison ivy] biyotik topluluğuyla birlikte inceler. Bu bitki, dağlarda gezenlere bazen sorun

³⁷ Bu alıntı çevrim içi kaynaktır. Alıntı bilgileri için, bkz. “Kaynakça.”

yaratır; çünkü deride ve gözlerde kızarıklığa sebep olur. Ancak etrafındaki “arkadaşı bitkilerle son derece uyum içindedir ve birçok büyüleyici çiçek korunmak, gölgesinden yararlanmak için güvenle ona doğru yaslanır” (26). Muir, bir çeşit zambağın [twining lily] bu sarmaşığın dallarına korkusuzca tırmandığını, birlikte uyum içinde yaşadıklarını söyler. Muir, incelemenin sonunda, bu bitkinin insana faydalı olsun diye değil, içsel değeri olduğu için var olduğu sonucuna ulaşır.

Muir, Badé’in derlediği *The Life and Letters of John Muir* adlı kitapta gördüğümüz gibi, hayvanlar dünyasında zekâyla da ilgilenmiştir. Muir, Badé’in kitabın ikinci bölümünde vurguladığı gibi, hayvanlarda davranışların içgüdüsel olduğuna inanılan mekanik teoriyi reddetmiştir ve bu görüşü savunan John Burroughs’a karşı çıkmıştır. Badé, Muir’un bu konuya ilişkin notlarını şöyle açıklar:

Şunu da eklemek gerekir ki Muir daha 1867 yılında not defterine, hayvanlarda bireysel özelliklerin ve zekânın sağlıklı bir şekilde araştırılmasına en büyük engellerden birinin insanların tahammül edilmez kibri olduğunu; insanların bencilliğinin onları yaradılışın tek hakimi yaparak hayvanların bizim can dostlarımız ve ölümlü arkadaşlarımız olduklarını bir türlü göremediklerini yazmıştır.³⁸

Muir, birçok yazısında gözlediğimiz gibi, topluluk anlayışını doğadaki tüm canlılara genişletmiştir. Onun için doğadaki canlılar insanın “arkadaşları”dır. Muir, doğadaki canlılara duyduğu sempatiyi belki de en iyi, “The Water-Ouzel” (Ardıç Kuşu) adlı yazısıyla anlatır. Muir, ardıç kuşunun yaşantısına, davranışlarına ve alışkanlıklarına dair uzun uzun bilgiler verdiği bu eserinde, bu türe duyduğu sevgiyi şöyle anlatır:

Sierra’daki şelaleleri sürekli ziyaret eden bir kuş var; bu kuş ardıç kuşudur (Cinclus Mexicanus, Sw.). Ardıç Kuşu, pek sevinçli ve sevimli bir küçük arkadaşdır ... o dağ akarsularının biricik sevgilisidir ... yapayalnız gezintilerimde, dağlardaki bütün kuşların içinde beni bu kadar sevince boğan başka bir kuş yoktur. Yaz kış tatlı tatlı ve mutlulukla, ya-

³⁸ Bu alıntı çevrim içi kaynaktır. Alıntı bilgileri için, bkz. “Kaynakça.”

şadığı akarsuların dışında bir ilhama gereksinim duymadan şarkı söyler durur. Sular şarkı söylerken, o da söylemelidir, soğuğa sıcağa, sakın havaya fırtınaya sesini akord eder durur, kurak yazda ve sert geçen kışta sesi biraz kısılır ama sessizleştiği hiç vaki değildir. (MC 191-192)

Muir'un eserlerinde doğa coşkuyla ve tutkuyla tasvir edilir. Muir *Our National Parks*'da, "Dağlara çık ve verecekleri iyi haberleri al. Doğanın huzuru, aynı güneş ışığının ağaçlara aktığı gibi, içine akacak. Rüzgârların taze nefesi, fırtınaların enerjisi içine esecek, kaygıların da sonbahar yaprakları gibi dökülüp gidecek" der (183). Muir, *My First Summer in the Sierra*'da da, doğayı şöyle betimler:

Sierra Katedrali Sina gibi gölgelenmişti. Biçim, renk ve madde olarak kayanın ve bulutun, dünya ve gökyüzünü birbirine çekerek, bu kadar güzel bir şekilde birleşmesini hiç fark etmemiştim; öyle insana benziyor ki, her niteliği ve her renk tonu insanın kalbine doluyor, coşkuyla sevinçten uçarak çılgınlık atıyoruz, sanki bütün bu tanrısal gösteri bizimmiş gibi. Böyle bir yerde, her seferinde daha fazla, yabani doğanın bir parçası, her şeyin akrabası hissediyoruz kendimizi. (243)

Ancak Muir, ülkesinin insanında doğa sevgisinin eksik olduğundan yakını. Eserlerinde, insanların "bencilce" kendilerini yaradılışın tek hakimi zannettiklerini, ve diğer tüm canlıların "yaşam haklarını" göz ardı ettiklerini vurgular. Muir'un deyimiyle "Tanrı İnsan" [Lord Man] doğayı kendi kullanımına yönelik görmektedir ve kısa vadeli ekonomik çıkarları için doğayı istediği gibi tahrip etmektedir; Muir, aynı Thoreau gibi, medeniyetin doğal yaşam alanlarına zarar verdiğini düşünmektedir. Derin bir sevgi beslediği Hetch Hetchy Vadisi'nin San Francisco'ya su sağlamak için barajlaştırılacağını duyunca, 1912'de yayımlanan *The Yosemite* adlı kitabında [16. bölüm] federal hükümetin planına şöyle karşı çıkar:

Anlaşılan bu tapınak tahrip edicileri, bu yağmalayıcı ticaretin hayranları doğaya büyük bir nefret besliyorlar. Gözlerini dağların Tanrı'sına çevirecekleri yerde, Her Şeye Kadir

[Almighty] Dolar'a çeviriyorlar. Hetch Hetchy'yi barajlaştırmak mı? O zaman insanların katedrallerini ve kiliselerini de suyla doldurup baraja çevirsinler, çünkü insan kalbi tarafından bundan daha kutsal bir tapınak takdis edilmemişti.³⁹

Muir bütün çabalarına rağmen, Hetch Hetchy vadisinin barajlaştırılmasının önüne geçemez. Gene de, gösterdiği tepkiyle Amerika'da doğal alanların korunmasının öncüsü olur. Esasen Muir'un Amerikan kültürüne en önemli katkısı, doğal yaşam alanları felsefesini halka sevdirmesidir (Oelschlaeger 173). Yazdıklarıyla ve verdiği politik savaşım ile Amerika'da, Yosemite, Sequoia, Grand Canyon, Petrified Forest ve diğer parkları içeren Ulusal Parklar Sistemi'nin kurulmasına katkıda bulunur.⁴⁰ 1892'de çevrenin ve doğal yaşam alanlarının korunmasının en etkili organizasyonu olan Sierra Kulübü'nü kurar.

Muir'un doğal yaşam alanlarının hiç bir şekilde kullanılmamasını istemesi, ünlü doğa korumacı ve ormancı Gifford Pinchot'la ters düşmesine yol açar.⁴¹ Pinchot'a göre doğal alanların "akıllıca kullanılması" bir sakınca yoktur. Zaten Pinchot Amerika'da Milli Parklar Müdürlüğü'nün [U.S. National Parks Service] kurulmasına karşı çıkmıştır. Pinchot, Yosemite Milli Parkı içinde bulunan Hetch Hetchy Vadisi'nin barajlaştırılması için etkin olarak çaba göstermeye başlayınca da, 1896'da, Muir'la arası bir daha düzelmemek üzere bozulur.

Muir'un eserlerinde her ne kadar toprakla "etik" bir ilişki ifadesi bulunmasa da, onun yaşamı ve doğal alanların muhafazası için verdiği savaşım, Thoreu'dan sonra, toprak etiğine doğru atılmış bir başka

³⁹ Bu alıntı çevrim içi kaynaktır. Alıntı bilgileri için, bkz. "Kaynakça."

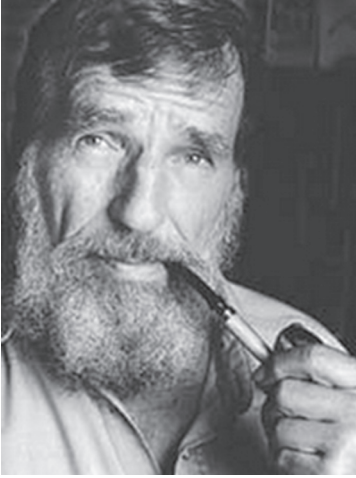
⁴⁰ Muir, doğanın korunması konusunda ünlü başkan Theodore Roosevelt'i etkilemiştir. Roosevelt, Yosemite de dahil olmak üzere, bazı yaban alanlara yaptığı seyahatlerde Muir'un yanında olmasını istemiştir. Muir'un etkisiyle, Roosevelt, başkanlığı döneminde, beş milli park ve yirmi üç ulusal anıtı imzasını atmış 148 milyon hektarlık alanı da ulusal orman sistemine dahil etmiştir; böylece Amerika'nın doğal kaynaklarının yağmalanmasını engellemeye çalışmıştır. Roosevelt, Amerikan tarihinde ilk defa, doğanın korunmasını ülke politikası haline getirmiştir.

⁴¹ Pinchot ve Muir doğal alanların korunması konusunda iki farklı görüşü savunmuşlardır. Pinchot doğa koruma [conservation] terimini ortaya atmış, ülkenin doğal kaynaklarının akıllıca kullanılması gerektiğini düşünmüştür. Muir ise doğal alanların olduğu gibi muhafazasını [preservation] istemiş, bu alanlara insanın müdahalesine karşı çıkmıştır.

büyük adımdır. Muir’da toprak etiği, onun insanı doğanın üstünde değil de doğanın bir parçası olarak gören yaşam merkezli bakışındadır. Muir’un ünlü “Ne zaman herhangi bir nesneyi kendi içinde ele alsak, onun evrende her şeye bağlı olduğunu görüyoruz” (*MFS* 157) ifadesi, onun daha ekoloji bilimi yokken doğanın dengesine müdahalenin yanlış olduğuna dair inancını gösterir. Doğal alanların olduğu gibi korunması için verdiği savaşım ve yaşayan tüm canlıların yaşam hakkını ilan etmesiyle Muir, Leopold’un genişletilmiş topluluk anlayışına en güzel örneği oluşturur.

3. TOPRAK ETİĞİNE YENİ YAKLAŞIMLAR: EDWARD ABBEY

Endüstriyel Megamakineye Karşı Eko-Savunma

Hayır, doğal alanlar bir lüks değil insan ruhunun bir gereksinimi ve yaşamımız için su gibi ekmek gibi hayati önem taşıyor. Yaban alanlardan, doğal kalıp bozulmamış yerlerden arta kalan ne varsa tahrip eden bir medeniyet, kendi kendini köklerinden koparıyor ve medeniyet ilkelerinin kendisine ihanet ediyor demektir.

Edward Abbey

Aldo Leopold, yaşamı boyunca toprağın korunması konusunda hükümet organlarının yanlış uygulamalarına dikkat çekmişti; toprak organizmasının karmaşıklığının anlaşılamamasından dolayı toprağa gelen yıkımı anlatmıştı. Ancak kariyerinin son yıllarında, Donald Snow'un deyimiyle, toprağa gelen büyük zararın "ticari güçlerle hükümet güçlerinin işbirliğinden" dolayı olduğunu düşündü; Leopold'da kuvvetlenen bu görüşü Snow şöyle açıklar:

Son yıllarında Leopold, ticari güçlerle hükümet güçlerinin işbirliğinden doğan zarara dair yeni bir anlayışa ulaşmış görünüyordu. ... Ticaretin sebep olduğu zarar gibi, sahip olduğu sınırsız güçle hükümetin uygulamaları, doğanın potansiyel olarak daha büyük bir yıkıcısıydı. Çünkü ne zaman ki yağmalanacak bir sermaye ve 'milli güvenlik' veya milli bir sebep için çanlar çalıyor olsa, devletin hazinesi kontrolden

çıkıyordu. Ticari çıkarlar ve hükümetin çıkarları el ele verince, istenen sayıda ekonomik girişim adına, doğal sistemler tümüyle tahrip edilebilirdi. Politika işin içine karışmıyorsa, pazar süreci bu girişimleri zaten karşılayamazdı.” (192)

Leopold’un zamansız ölümü Amerikan doğa yazını bu konunun üzerine daha fazla gideceği eserlerden mahrum bırakmıştır. Ticari güçlerle hükümet güçlerinden toprağa gelen yıkımı, Leopold’dan yirmi yıl sonra, “insanları uyutacağıma onları kızdırmayı göze alırım daha iyi” diyen Edward Abbey (1927-1989) dile getirmiştir. Abbey’nin modern endüstriyel kültüre tepkisi daha Üniversite yıllarında başlar. New Mexico Üniversitesi’nde felsefe üzerine yüksek lisans derecesini “Anarşizm ve Şiddetin Erdemi” başlıklı teziyle alır. Bu tez, aslında “daha sonraki yıllarda radikal çevreciliğinin bir belirtisidir” (Scheese 108). Abbey, daha on yedi yaşındayken Amerika’nın güneybatısında seyahat etmiş, bu topraklara büyük bir hayranlık besleyerek daha sonraki yıllarda bu bölgeye geri dönmüştür. Ancak bu bölgede doğal güzellikler düşüncesizce tahrip edilmektedir; örneğin, büyümlü güzelliğe sahip Glen Canyon, büyük talihsizlik eseri barajlaştırılacaktır. Abbey’nin, klasikleşen eseri *Desert Solitaire: A Season in the Wilderness*’da (Çölde Tek Başına: Yabani Doğada Bir Mevsim) belirttiği gibi, hükümet yetkilileri barajın sulama amaçlı yapıldığını söylemektedir oysa “bu durgun su deposu” en küçük bir toprak parçasını dahi sulamayacaktır; bu baraj “Arizona, Utah ve Colorado’da çeşitli emlak spekülâtorlerinin, pamuk üreticilerinin ve şeker pancarı patronlarının, dolaylı yoldan sübvansiyonu için, elektrik üretimiyle para kazandırmak” amacını taşımaktadır (DS 188). Bu “cennet” bölgenin sular altına gömülmesi “Taj Mahal’in ya da Chartres Katedrali’nin çamura gömülmesi gibi büyük bir cinayettir” (DS 189). Oysa bu gibi doğal alanlar gerçek hazineler olup gelecek nesiller için muhafaza edilmelidir.⁴²

Edward Abbey’nin eserlerinde sayısız örneklerle görüldüğü gibi, Leopold’dan sonraki yıllarda, toprağa insan merkezli bakış düşündürücü boyutlara ulaşmıştı. Bir sonraki bölümde ele alacağımız gibi, soğuk

⁴² Edward Abbey, *The Monkey Wrench Gang* (İngiliz Anahtarı Çetesi) ve *Hayduke Lives* (Hayduke Yaşıyor) adlı romanları Glen Canyon’ın barajlaştırılmasına duyduğu tepkiyle yazmıştır.

savaş döneminde, Amerikan topraklarında tarihte görülmemiş tahribat gerçekleşmişti. Edward Abbey’de toprak etiği için mücadele, toprağa gelen bu yıkım karşısında, radikal çevreciliğe dönüşmüştür. Abbey eserlerinde, keskin ve öfkeli bir dil kullanarak, “teknolojik devlet”e karşı kişileri bilinçlendirmeyi hedef edinmiştir. Abbey, Loeffler’a göre, “toprakları jeopolitik sistemler değil de ekosistemler olarak düşünmemizi” ister (39). Onun doğa yazını, okurlarını gücendirmeyi düşünmezsiniz, Amerikan toplumunun, devletin, politikacıların, büyük şirketlerin ve modern endüstriyel kültürün ağır bir eleştirisini içerir. Abbey, 1956-1971 yılları arasında çeşitli millî parklarda orman korucusu olarak görev yaptığı yıllarda⁴³ ve daha sonraki dönemlerde yazdığı eserlerinde doğal alanların korunmasının ateşli bir savunucusu olur. 1989 yılında hayata gözlerini yumduğu zaman arkasında, günümüzün radikal çevreciliğine yol açan on dokuz eser bırakır. Ölmeden bir yıl önce yayımlanan *One Life at a Time, Please* (1988) adlı eserinin “Eco-Defense” (Eko-Savunma) bölümü, “gerçek evimiz” olarak nitelediği doğal alanların korunması için, kalemiyle verdiği savaşıma iyi bir örnektir. Abbey’e göre, “endüstriyel megamakinenin Amerika’da doğal alanlara saldırısı bir savaş ilanidir; ‘Eko-Savunma’da bir karşı saldırı yöntemi önermektedir” (Anderson, Slovic, O’Grady 345). Abbey “Eco-Defense”de şöyle der:

Eğer bir yabancı kapınıza baltayla vurursa, öldürücü silahlarla sizi ve ailenizi tehdit ederse ve evinizi yağmalamaya kalkarsa, kanunlar ve ortak etik anlayış çerçevesinde evrensel olarak tanınan bir suç işlemiş olur. Böyle bir durumda, ev sahibinin, istediği her şekilde, kendisini, ailesini ve şahsi malını savunmaya hakkı ve zorunluluğu vardır. Bu hak ve zorunluluk bütün medenî insan toplulukları tarafından evrensel olarak tanınır, haklı görülür ve övgüyle karşılanır. Saldırıya karşı kişinin kendini savunması sadece insan toplumlarının değil yaşamın kendisinin, sadece insan yaşamının değil tüm yaşamın temel kanunlarından biridir. Amerika’da doğal alanlar, geriye ne kadarı kaldıysa, işte şimdi böyle bir saldırıya uğruyor. Buldozerlerle, toprak taşıyıcı araçlarla ve

43 Edward Abbey’nin orman korucusu olarak görev yapmayı istemesindeki sebep doğa araştırmaları yapabilmek ve eserlerini yazabilmek için uygun bir meslek olduğunu düşünmüş olmasıdır.

dinamitle, uluslararası kereste, madencilik ve et endüstrileri, bütün Amerikalılar'a ait olan kamu alanlarını istila ediyor; ormanlarımıza, dağlarımıza ve çeşitli alanlara girerek ne alıp götürebilirse yağmalıyorlar. Bunu da tüzel sektörün kısa vadeli kârı için ve soyguncu yatırımları kontrol eden ve yöneten, Harvard, Yale, Tokyo Üniversiteleri işletme bölümü mezunu takım elbiseli gangsterlerin milyon doları bulan yıllık maaşları için yapıyorlar. Bu olanlar *Time*, *Newsweek* ve *The Wall Street Journal* tarafından alkışlanıyor, kamu alanlarını koruması gereken denizanası hükümet acentaları tarafından destekleniyor ve batıdaki eyaletlerimizin suça ortak olan ita-atkâr politikacıları ... tarafından yardım görüyorlar. ... İşte günümüzde Amerika'da doğal alanlara saldıran endüstriyel megamakinenin doğası ve yapısı böyle bir şey. (345-346)

Abbey'nin, eserlerinde, sadece floranın ve faunanın değil, suların ve karaların da yaşam hakkından bahsetmesi Leopold'un genişletilmiş topluluk anlayışını benimsemiş olmasının en güzel örneğidir. Loeffler'e göre, "Abbey'de rafine eşitlik duygusu insan topluluklarından çok ötelere genişlemiş, fauna ve floranın tüm türlerine hatta onun da ötesine giderek kayalara, havaya ve sulara yayılmıştı. O herşeyi bütünü parçaları olarak algılıyordu" (Loeffler 37). Abbey'e göre, doğal alanlar, "insan da dahil olmak üzere" tüm yaşayan varlıkların, "boz ayının, dağ aslanının, kartalın, akbabanın, geyiğin, çatal boynuzlu ceylanın, kızılbaşın, sarı çamın, bristlecone çamının, ve hatta akarsuların, şelalelerin, nehirlerin ve tepeleri, kanyonları, çölleri, dağları oluşturan kayaların" atalarımızdan kalma evidir. Abbey, "Eco-Defense'de, doğal alanların, içinde oturduğumuz etrafı duvarlarla örülü evlerimizden "daha gerçek ev" olduğunu ve eğer yağmalanıyorsa, tahrip ediliyorsa, bizlerin de bunu "savunmaya" hakkımız olduğunu söylemektedir; ona göre, doğrusu bunu savunmamamız "şerefsizlik" olacaktır (346).

Edward Abbey'nin eserlerinde ele aldığı bölge Amerika'nın güneybatısı ve özellikle de çöl olan bölgeleridir. Bir taraftan bu bölgenin büyüleyici güzelliğini anlatırken diğer taraftan insan faaliyetleriyle yörenin bozulmasına tepkisini dile getirir. Abbey'ye göre, toplumsal ilerleme ve sınırsız ekonomik büyüme doğal alanların yaşam hakkını

yok etmektedir. Abbey'nin deyimiyle “büyüme uğruna büyüme, kanser hücrelerinin ideolojisi”dir. Ona göre, var oluşun unsurlarına faydacı gözlerle bakmak yapılacak en büyük yanlışlıktır. Abbey, doğanın içsel değerini anlatmanın ötesinde doğayı kurtarma amacı güden bu görüşleri, eserlerinin içinde en çok ses getiren kitabı *Desert Solitaire*'de dile getirir.⁴⁴ Utah'taki Arches National Monument'da (Arches Milli Parkı) orman koruculuğu yaptığı yılların ürünü olan eser, “Episodes and Visions” adlı bölümde açıkça dile getirdiği gibi, “dünyanın insanın kullanımına olduğu” düşüncesine ve “insan merkezli” bakışa açıkça bir başkaldırıdır (305). Abbey *Desert Solitaire* adlı kitabının son bölümünde, bu doğal alanların içsel değeri olduğunu şöyle anlatır:

Bu taşların, bu bitki ve hayvanların, bu çöl topraklarının en güzel özelliği bizim varlığımıza, yokluğumuza, gelip kalıp gidişimize gösterdikleri bariz ilgisizliktir. Ha yaşamışız ha ölmüşüz çölün umurunda bile değildir. Bırakın insanlar bütün çılgınlıklarıyla dünyanın bütün şehirlerini bombalayıp kara taş yığınlarına çevirsinler, bütün gezegeni öldürücü gaz bulutlarıyla kaplasınlar; burada kanyonlar ve tepeler, pınarlar ve kayalar hâlâ yerli yerinde duruyor olacak; buraya güneş ışığı süzülüp gelecek, su oluşacak, toprak ısınacak ve yeterince bir süre sonra, ne kadar uzun olacağı fark etmez, bir yerlerde, tekrar yaşam başlayacak ve belki de bu sefer her şey daha iyi olacak. (334)

Abbey, bu çöl bölgesine sadece “kültür cihazının gürültü patırtısından, pisliğinden ve kargaşasından bir süreliğine kaçmak için değil, aynı zamanda varoluşun temel yapılarıyla, doğanın yaşantımıza güç veren kayalarıyla tanışmak için” geldiğini söyler. Abbey “bir ardıc ağacına, bir necef taşına, bir akbabaya, bir örümceğe derinine bakıp bunları insanın onlara verdiği bütün niteliklerden, Kant'ın ve hatta bilimsel tanımlamanın kategorilerinden arındırarak” bakmak ister. Abbey, “içimde insana ait olan her şeyi riske atmak anlamına gelse de, Tanrı'yla

⁴⁴ *Desert Solitaire* adlı eser, Abbey'nin Utah'ın güneydoğusunda bulunan Arches Milli Parkı'nda 1950'li yılların sonlarında Nisan ve Eylül ayları arasında üç mevsim boyunca orman korucusu olarak görev yaptığı yılların ürünüdür.

ya da Medusa'yla yüzleşmek istiyorum. Çıplak benliğin insan olmayan dünyayla karışarak birleştiği ve hâlâ bozulmadan kaldığı zorlu ve vahşi bir mistisizmin hayalini kuruyorum” der (*DS* 7). Her yönüyle büyüleyici ve kutsal bulduğu bu çöl bölgesinin insanın yıkıcı eylemlerine maruz kalmasını engellemek için de, sık sık, gördüğü tüm unsurların içsel değerini vurgular. “Cliffrose and Bayonets” adlı bölümde, bir dişi geyik ve yavrusuyla karşılaşmasını anlatır. “Madonna ve çocuğu” diye nitelediği bu canlıların önce arkasından gitmeyi ister, sonra da vazgeçer: “Onları neden daha fazla rahatsız edeyim ki? Onları bulsam ve arkadaşlığımı ve iyi niyetimi göstermeyi başarsam bile, neden onları insana benzeyen herhangi bir şeyin güvenilir olduğuna inandırayım ki?” diye söylenir (*DS* 39). Abbey “Rocks” (Kayalar) adlı bölümde de Utah’ın güneydoğusundaki kanyonlarda bulunan sayısız değerli taş, nadir bulunan metaller ve temel kayalara isimleriyle değinerek,⁴⁵ Atom Enerjisi Kurumu’nun kişilerin bu bölgede uranyum aramasını teşvik etmesini eleştirir. Teşvik bu bölgeye, Albert T. Husk gibi, kısa yoldan zengin olmayı hedeflemiş kişilerin akın etmesine yol açmıştır. Abbey, Albert T. Husk’ın kanyonlarda yaşadıkları bağlamında, bu bölgedeki taşların, kayaların kişiler zengin olsun diye değil içsel değeri olduğu için korunması gerektiğini savunur. Ona göre, “milli parkın sınırları içindeki bu kayalar kanunlarla korunmaktadır. Herkes buralara gelip bu kayaları inceleyebilir, ancak bunları yerlerinden kaldırıp alıp götürmek doğru değildir” (75). Nitekim, kısa yoldan zengin olmayı aklına koymuş Husk’ın yaşamı, hırsları yüzünden felaketle son bulur. “Rocks” adlı bu bölümü, Abbey’nin topluluk anlayışını taşlara, kayalara genişlettiği Leopold’cu bakışı zenginleştirmektedir. Abbey, Husk’ın topraklara aylar boyunca faydacı gözlerle bakıp trajik bir şekilde öldüğünü anlattıktan sonra, Husk’ın oğlu Billy-Joe’nun çöl bölgesinden ayrılırken yaşadığı uyanışa değinir:

⁴⁵ Edward Abbey, “Rocks” adlı bölümün girişinde, bir doğa yazarı olarak doğanın unsurlarına farkındalıkla, bu zenginlikleri şöyle anlatır: “Bunlara verilen isimler çok güzel-kalsedoni, karneliyen yeşim taşı, krizopraz ve akik taşı. Oniks ve sardoniks. Kriptokristalleşmiş kuvars-Kuvarsit. Filit, çört ve sard. Kristalleşmiş beril, çakmak taşı, lal taşı, zirkon ve malahit. Obsidien, turkuvas, kalsit, feldspar, horblend pirop, turmalin, porfir taşı, arkose, rutil. Nadir metaller-lityum, kobalt, berilyum, cıva, arsenik, molibdenyum, titanyum ve baryum. Ve temel kayalar-bazalt, granit, gnays, kireçtaşı, kumtaşı, mermer, kayrak, gabro, şist. Bunların bir çoğu bu bölgede bulunur; eğer yeterince dikkatli ve yeterince uzun bir süre bakarsanız” (*DS* 74).

Çakıl taşlarıyla kaplı kuru kum canlı görünüyordu. Toprağın yüzeyinin, sanki nefes alır gibi, yumuşak bir şekilde kalbi atıyordu. Daha önce gözüne donuk ve rengi atmış görünen çakıl taşları mücevher gibi parlıyordu. Daha önce hiç bu kadar güzel bir şey görmemişti. ... İleride bir çalılık gözüne çarptı. Güneşin pişirdiği çamurun içinden büyümüş bir çalılık. Ve çalılık canlıydı; sayısız dallarının her biri sanki dans eder gibi kıvrılıyordu ve her birinin duman yeşili, ateş mavisi, alev sarısı parlak bir enerji alanı [aura] vardı. (DS 94-95)

Abbey, *Desert Solitaire*'in "Polemic: Industrial Tourism and The National Parks" (Polemik: Endüstriyel Turizm ve Milli Parklar) adlı bölümünde de Amerika'da Milli Parklar Sistemi'nin hükümet eliyle ticarete dökülmüş olmasını, turizmden gelecek dolarlara odaklanmış yapısını eleştirir. Ona göre, Arches Milli Parkı bir "yaban hayat tapınağı," bir "katedraldir" ve bu bölgeye motorlu taşıtların girmesi, yeni yolların açılması yasaklanmalıdır.

Milli parklara araba alınmasın. İnsanlar yürüsün. Ya da ata, bisiklete, eşeğe, yaban domuzlarına, neye istiyorlarsa ona binsinler. Yeter ki otomobilleri, motosikletleri ve diğer bütün motorlu akrobaları dışarıda tutulsun. Otomobillerimizi katedrallere, konser salonlarına, sanat müzelerine, yasama toplantılarına, özel yatak odalarına ve kültürümüzün diğer kutsal yerlerine sokmamaya karar kıldık; milli parklarımıza da aynı saygılı davranışı sergilemeliyiz çünkü onlar da kutsal yerler. (65)

Abbey, bir zamanlar sadece hafta sonları birkaç maceraseverin kamp yapmaya geldiği bu bölgeye şimdi senede 300.000 arabanın girdiğini yazar. Yeni açılan yolun sonunda, parkın merkez bürosunun olduğu yerde, "giriş paralarının toplandığı" yeni bir "ziyaretçi merkezi" yapılmıştır. Burada çalışan görevlilerin de, günde beş yüz defa, ziyaretçilerin "Burası ne kadar sürede geziliyor?" "Kola makinesi nerede?" gibi sorularını yanıtladıklarını yazar. Abbey, biraz alay ve hicivle karışık, "Arches'a bir milyon yıllık ihmalden sonra, nihayet ilerleme geldi" der. Abbey'nin bu doğal alanları koruma yöntemi, 1975 yılında

yayımladığı *The Monkey Wrench Gang* (1975) (İngiliz Anahtarı Çetesi) adlı romanında ekolojik sabotaj yapan karakterlerinin yöntemlerine bir ilk oluşturur. Abbey'nin hiciv üslûbuyla yazdığı *The Monkey Wrench Gang*, yarattığı dört “eko-savaşçı” karakterle çevrenin korunmasında sabotaj ve sivil itaatsizliği vurguladığı için Amerika’da radikal “Earth First” grubunun kurulmasında önemli rol oynamıştır. Romandaki dört karakter, batıda doğal alanlara “tekno-endüstriyel” müdahaleleri engellemek için bir araya gelip, bakir toprakları bozan madencilik işletmelerine, yol, köprü ve baraj inşa edenlere “ekotaj” düzenlerler. Anarşist eylemlerini, roman kahramanlarından biri olan George Hayduke’un belirttiği gibi, “doğal alanlardan başka korunmaya değer daha iyi birşey yok” (229) diyerek savunurlar. Abbey, bu romanda olduğu gibi, *Desert Solitaire*’in “Polemic” adlı bölümünde, Arches Milli Parkı’na yeni bir yol açmak için gelen görevli ekibin arkasından gizlice giderek toprağa çaktıkları kazıkları söker atar ve bu “ekoterörist” eylemle, toprak etiğinin gerekliliğini kendisinden önce gelen doğa yazarlarından daha kuvvetli bir şekilde ifade etmiş olur:

Amerika’nın bugünkü durumuna gelmesi ekip çalışması sayesinde oldu. Ekip çalışması ve inisiyatif. Yol ekibi işlerini bitirmişti. Şimdi sıra bana geldi. Beş mil boyunca işaretledikleri yerlerden merkeze doğru geri giderek çakılan her küçük tahta kazığı söküp attım, çalılara bağlanan parlak renkli kurdeleleri kesip kayaların altına sakladım. Boşuna bir çabaydım ama gene de kendimi iyi hissettim. (73)

Abbey yazınında “eko-radikal” tutumuyla ve hiciv üslûbuyla doğal alanların korunması konusundaki görüşlerini geniş kitlelere ulaştırabilmiştir. Abbey’nin keskin dili onun popüleritesini artırmış, bazı sözleri hafızalarda hiç silinmeyecek şekilde yer etmiştir. Örneğin Abbey araba kullanırken dışarı bira kutuları fırlattığını itiraf etmiştir; bu davranışına sebep olarak da “toprağın zaten otoyolla yeterince kirletildiğini” söylemiştir. Milli parklara arabasıyla girenlere öfkesini de, milli park sözcüğünü “milli parking”e çevirerek belirtmiştir. Abbey gerçekten de doğal alanların moral topluluğun bir parçası olması için güçlü bir sava-

şım vermiştir. Ancak Abbey'nin toprak etiği için verdiği savaşım sadece toprakları kapsamaz. *Desert Solitaire*'in "The Moon-Eyed Horse" (Ay Gözlü At) bölümü, Leopold'un etik alanın sınırlarını hayvanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi önerisine bir yanıt niteliğindedir. Günümüz hayvan davranış bilimcileri arasında hayvan zihni ve duyguları konusuna ve etiğin evrimi sürecinde bu konunun insanoğluna getirdiği etik sorumluluklar üzerine gittikçe artan bir ilgi vardır. "The Moon-Eyed Horse"da anlatım, doğal ortamlarda hayvanlarda duygu, düşünce ve bilinç konularını inceleyerek hayvanların zengin duygusal dünyaları olduğu sonucuna ulaşan bilişsel etologların anekdotlarıyla benzerlik gösterir. Abbey, çağın bilimsel görüşlerini kucaklayan bu bölümde, hayvanlar dünyasında zihin konusunu ele alarak toprak etiğini zenginleştirmektedir.

Edward Abbey ve Hayvan Zihni

Bunu duymak bazılarına acı verse de bu haberi yaymak zorundayız; dünyadaki tüm canlı varlıklar birbiriyle akrabadır.

Edward Abbey, *Desert Solitaire*

Abbey'den önce Leopold, "Toprak Etiği"nde, her ne kadar topluluk kavramının hayvanları da kapsaması gerektiğini söylediye de, bu görüşünü hayvanlarda zihin konusuyla desteklememiştir. Leopold'un yaşadığı dönemde henüz hayvanlarda duygu, zekâ ve düşünce konuları bilimin [hayvan davranış bilimcilerin] gündeminde değildi. Leopold, Darwin'in hayvanlarda zekâ ve duygular üzerine yazdığı kitapları okumuştur. Ancak Darwin'in hayvan zihni üzerine yazıları anekdottan öteye gitmemiştir. Dolayısıyla, yaşadığı dönemde Leopold, topluluk anlayışının hayvanları da kapsayacak şekilde genişletilmesini önerirken, bu önerisini hayvanlarda duygu, düşünce ve akıl gibi özelliklerin varlığıyla desteklemek zorunda hissetmemiştir kendini. Gene de Leopold'un bazı eserlerinde hayvan "kişiliğinin" bakir bir alan olduğunu ve bunun çalışılmasının bir gereklilik olduğunu söylediğini görürüz. Leopold, 1938 yılında, Huron Mountain Club Raporu'nda şöyle der:

Bir su samuru alanına sahip olmak bir Phidias ya da bir Michelangelo'ya sahip olmak kadar insana kamusal sorumluluk yükler.... Su samuru o kadar uzun zamandır nadir bir hayvan ki ne bilim ne de sanat ondan bahseder. Onun yaşam hikâyesi, bir tür olarak evrimi, psikolojisi, fizyolojisi, bilimsel araştırmalar için bakir alanlardır ve onun dikkate değer “kişiliğinin” yorumu da edebiyat ve sanat için bir bakir alandır. (Nabhan 273)

Leopold'dan önce Thoreau ve Muir'un da hayvanlarda zihin konusuna az da olsa değindiklerini görürüz. Thoreau, *Journals*'da, 8 Nisan 1859 tarihli ve “Kürk Ticareti” başlıklı günlüğünde, son derece “aşâğılık” bulduğu kürk ticaretine değinir. Kürk ticareti çok uzun bir zamandan beri, “rom ve paranın peşindeki aylakların yardımıyla” ünlü şirketlere büyük bir kâr sağlamaktadır. Hudson Bay Şirketi'nin ambarları her yıl avlanan zavallı hayvanların kürkleriyle dolup taşmakta, “İngiliz-Amerika'sındaki bütün akarsu boylarında yerlerde cansız yatan derisi soyulmuş hayvanlara rastlanmaktadır.” (J 199) Thoreau bunları söyledikten sonra, sözü kunduzlarda “zekâ”nın varlığına getirir; Thoreau “Kunduzun muhteşem zekâsından çok söz edildiğini duyduk, ama kunduzun bu yönüne ilgi sadece sahte bir gösteriş. Bütün bir kunduz ırkının zekâsının muhafazası için harcayacağımız paradan daha fazlasını bir kunduz kürkünden yapılma şapkaya veriyoruz” der (J 200).

Muir'un da hayvanlarda zihin konusuna eğildiğine dair bilgilere *Life and Letters of John Muir*'da rastlarız. Kitabı derleyen Badé'e göre Muir, hayvan zihnine ilgi duymuş, doğal ortamlarında “değişik türlerdeki hayvanlarda ve aynı tür hayvanın bireyleri arasında” zeka farklılıkları üzerine gözlemleri olmuştur. Bu konuda da, hayvan davranışlarını içgüdüsellikle açıklayan “mekanik teoriye” inanan John Burroughs'la ters düşmüştür. Badé, *Life and Letters of John Muir*'un ikinci bölümünde, Muir'un hayvan zihni konusundaki görüşlerini şöyle özetler:

Muir, daha 1867 yılında not defterine, hayvanlarda zekâ ve bireysel özelliklerin verimli bir şekilde araştırılmasının önündeki en büyük engellerden birinin ortalama insanın tahammül edilmez kibri olduğunu; bencilliğinin, yaradılışın

efendisi olduğu düşüncesini azdırarak artık ‘hayvanların bizim yoldaşlarımız ve ölümlü dostlarımız olduğunu’ göremez hale geldiğini yazarak içini dökmüştür. ... Bir çocuğa, çiftlik yaşantısının birçok avantajından önemli bir tanesinin, hayvanların saygı ve sevgiye layık ölümlü dostlarımız olduğuna dair gerçek bilgiyi kazandırdığını söyledikten sonra, [*The Story of My Boyhood and Youth* (Çocukluğumun ve Gençliğimin Hikâyesi) adlı eserinde] şunu ekler: “Kiliselerde ve okullarda sık sık, hayvanların aklının ve ruhunun olmadığı, saygı duymamız gereken hiç bir hakları olmadığı ve onların sadece insanın okşaması, şımartması, katletmesi veya köleleştirilmesi için yaratıldığına dair bayağı, insanı kör edici, ve sevgisiz doktrin öğretilir; tanrısal sempati kiliselerin ve okulların öğretisinden çok ötelede büyür, gelişir ve yayılır.”⁴⁶

Kısacası, Thoreau ve Muir hayvan zihnine dair düşüncelerini dile getirmiş, Leopold ise “Toprak Etiği”nde, hayvanların topluluk kavramına dahil edilmesini istemiştir. Edward Abbey ise, kendisinden önce gelen doğa yazarlarının önemini vurgulayıp fazla incelemedikleri bu konuya eğilerek, Leopold’un etik alanın sınırlarını hayvanlara doğru genişletme önerisine tam yirmi yıl sonra yanıt vermiştir. Bir başka deyişle, Leopold’un önerdiği genişletilmiş topluluk anlayışı, *Desert Solitaire*’de hissetme yetisine sahip bir canlıyı ele alan Edward Abbey ile anlam kazanmıştır.

Abbey, *Desert Solitaire*’in “The Moon-Eyed Horse” adlı bölümünde, hayvanların da insanlarınki gibi yoğun duygulara sahip olabileceğini, onları yalnızca bir nesne olarak görmenin yanlışlığını ele alır. Ay Gözlü, Utah’ta, Salt Creek yakınlarındaki bir kanyonda yapayalnız yaşayan “bağımsız atın” adıdır. Abbey, Ay Gözlü’nün hikâyesine, Moab yöresinden olan Mackie’nin kanyonlarda yaşayan kaçak bir attan söz etmesiyle başlar. Mackie’nin on yıl öncesine dayanarak anlattığına göre, Ay Gözlü, “problemleri olan” bir attı. Ona Ay Gözlü denmesinin sebebi “gözlerinden birindeki gece körlüğü diye bilinen ve onu zaman zaman huysuz yapan şişlik”ti. Geçirdiği ameliyat da bir fayda sağlamamış-

⁴⁶ Bu alıntı çevrim içi kaynaktır. Alıntı bilgileri için, bkz. “Kaynakça.”

tı. Üstüne üstlük Roy Scobie onu yıllardır çiftliğinde kiralık at olarak kullanıyordu ve durumundan dolayı da, yapmaya zorlandığı bu iş onu fazlasıyla rahatsız ediyordu. Nihayet, bir gün Arches Milli Parkı'ndaki günlük gezilerden birinde “tüm öfkesi kabardı ve Salt Lake City'den orta yaşlı bir hanımı sırtından attı.” Beklenmeyen davranışı yüzünden acımasızca dövülen Ay Gözlü, bu eziyete katlanamayarak, kanyonların en uzak köşesine kaçtı ve bir daha da hiç geri dönmedi (DS 173).

Kanyonlarda son on yıldır yapayalnız yaşayan bu atın duygusal hikâyesi Abbey'i derinden etkiler. Öyküyü dinledikten bir ay sonra, “bir atın tek başına yaşamasının doğal olmadığı” düşüncesiyle, kanyonlara giderek kaçak atın peşine düşmeye ve onu “uygarlığa” geri getirmeye karar verir. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Abbey, Ay Gözlü'yü bulur ve ona nasıl yaklaşacağını düşünür:

Ay Gözlü onun üzerine atla gelenlerden korkmayı ve onlara güvenmemeyi öğrendiği için ona yürüyerek yaklaşmalıydım. Ellerimde bir gem ve kısa bir dizginden başka bir şey olmamalıydı. Daha iyisi, bunları da gömleğimin içine saklamalı ve Ay Gözlü'ye ellerim boş yaklaşmalıydım. Başkaları onu kovalamak ve yakalamak gibi sert yöntemlere başvurmuş ve başarısız olmuşlardı. Bense aklın yolunu ve daha önceki yöntemleri seçmeyip, Ay Gözlü'yü geri götürmek için, yakınlık ve anlayış göstermekten başka birşey yapmayacaktım. (177)

Abbey, Ay Gözlü'nün kanyonlardaki yalnızlığına yürekten üzül-müştür. “Seni eve götürmeye geldim yaşlı at. Kırılarda yeterince dolaş-tın” diyerek onu saklandığı ardıc ağacının kalın dalları arasından çık-maya ikna etmeye çalışır. Atı buradan çekip çıkarmak için ısrarcılığı, neredeyse Abbey'nin ölümüne yol açar. Abbey atın tepkisini, “Dalların arasından fırlayıp, bir kamyon gibi homurdanarak bana doğru atıldı. Kuru dallar etrafa saçılıyordu. Kendimi yere atarken, birdenbire irile-şen, tüm dünyadan büyük ve bir yarasa gibi kanat çırparak üzerime süzülen ve ağacı neredeyse kökünden söküp atan, çıldırmış bir at gör-düm” (182) diye anlatır. Abbey, o yaz gününün dayanılmaz sıcaklığı al-tında, güneş batana dek atın dostluğunu kazanmak ve onu içinde bulun-duğu sefaletten kurtarabilmek için çabalar ama tüm girişimleri başarısız

olur. Ay Gözlü'nün insanoğluna karşı duyduğu nefreti ve güvensizliği kıramayan Abbey kanyonlardan eli boş ayrılır.

Abbey kurgu olmayan yazısı “The Moon-Eyed Horse”da, son zamanlarda gittikçe önem kazanan bir konuyu, hayvanlarda zekâ, duygu ve düşünme yetilerini ele alır. Bu eserde anlatım, bilişsel etologların hayvanlarda düşünme ve insansı duygular olduğuna dair anekdotlarıyla benzerlik gösterir.⁴⁷ Bilişsel etoloji “hayvan zihninin ve zihinsel deneyimlerin karşılaştırmalı, evrimsel ve ekolojik incelemesi” olarak açıklanmaktadır.⁴⁸ “Hayvanların nasıl düşündükleri, ne düşündükleri, fikirleri, bilgilerin nasıl işlendiği, bilinç sergileyip sergilemedikleri ve duygularının niteliği”de bilişsel etolojinin kapsamına girer (Bekoff 87). Etologların doğal ortamlarda uzun yıllar süren gözlemleri hayvanların geniş bir duygu yelpazesine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.⁴⁹ Etologlar, bazı hayvanların, korku refleksleri gibi doğuştan gelen birincil duyguların yanı sıra, mutluluk, sevgi, acı, kıskançlık, imrenme, empati, umutsuzluk, utanma, öfke gibi birçok ikincil duyguya da sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Duyguların sadece insana özgü olduğu düşüncesini çürüten bu gibi deliller, hayvanların etik kapsama alınmasını meşrulaştırmaktadır.

⁴⁷ Bilişsel etolog Marc Bekoff, *Minding Animals: Awareness, Emotions, and Heart* (Düşünen Hayvanlar) adlı kitabında, hayvan duygularıyla ilgilenen diğer alanlara da değinir. Bekoff, “hayvan davranış bilimi, nörobiyoloji, endokrinoloji, psikoloji, ve felsefede günümüz araştırmaları, en azından bazı hayvanlarda korku, sevinç, mutluluk, utanma, sıklılganlık, küskünlük, kıskançlık, öfke, kızgınlık, aşk, zevk alma, merhamet, saygı duyma, ferahlık, tiksınme, üzüntü, umutsuzluk, ve keder gibi birçok duygunun varlığına dair ilginç kanıtlar sunmaktadır” der (Bekoff 103).

⁴⁸ Marc Bekoff’un açıklamasına göre, “‘karşılaştırmalı’nın anlamı, araştırmacıların birbirine yakın türler (örneğin, kurt, çakal, ve evcil köpek) ile yakın olmayan türleri (kurt ve aslan ya da kaplan, tüm etoburlar) kıyaslamaları; ‘evrimsel’in anlamı, araştırmacıların bir davranışın zaman içinde neden ve nasıl ortaya çıktığı; ve ‘ekolojik’in anlamı da, araştırmacıların besindeki farklılıkların, toplumsal çevrenin, ya da habitattın davranış biçimlerini nasıl etkilediğidir” (87).

⁴⁹ Etologlar araştırmalarını, Darwin’in yöntemini kullanarak, doğal ortamlarda yürütürler. Onlara göre, “hayvan duygularının araştırmasının doğallaştırılması, doğal olmayan şartlarda toplanan bilgiye kıyasla, daha güvenilir verilere olanak sağlayacaktır ... çünkü duygular aynı diğer davranış biçimleri ve organ sistemleri gibi evrim geçirmiştir” (Bekoff 108).

Hayvanlar düşünebilir ve akıl yürütebilirler mi? Hayvanlar kendi varlıklarından haberdar mı? Hayvanların insan benzeri duyguları var mı? Bu gibi sorular, ilk olarak, on dokuzuncu yüzyılın en önemli bilim insanlarından Charles Darwin'in ilgisini çekmişti. Darwin makine çağının dargörüşlülüğünü reddetmiş, ve hayvanların -özellikle de memelilerin- insanların sahip olduğu davranış özelliklerinin birçoğuna sahip olduklarını ileri sürmüştü. *On the Origin of Species* (1859) (*Türlerin Kökeni*), *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (1871) (*İnsanın Türeyişi*), ve *The Expression of the Emotions in Man and Animals* (1872) (*İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi*) adlı kitaplarında Darwin, insanlarla hayvanlar arasında duygusal (ve bilişsel) yaşamları açısından bir süreklilik olduğunu tartışmıştı (Bekoff 107). *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* adlı kitabında Darwin, 'düşük organizasyonlu hayvanlar, aynı insan gibi, zevk ve acı, mutluluk ve ıstırap duyarlar' iddiasında bulunmuştu (Bekoff 107). Darwin, gözlemlerine dayanarak, maymunların hile yapabildiklerini, böceklerin sorunları çözebildiklerini ve bir çok hayvanın yapacağı davranışı önceden düşünebildiğini söylemişti (Jamieson ve Bekoff 111). Darwin, *The Descent of Man* adlı kitabında, "insanın ve diğer hayvanların zihinsel becerileri arasında büyük bir fark olmadığını, farkın cins değil de yalnızca bir derece sorunu" olduğunu iddia etmişti (Porter and Graham 321). Darwin, anekdot yaklaşımıyla, hayvan duyguları ve düşüncelerini daha 1870'li yıllarda kanıtlamaya çalıştıysa da, bu konudaki görüşleri biyologlar arasında 'doğal seçilimle evrim' kuramının kabul gördüğü gibi kabul görmedi.

Darwin'in hayvan zihni üzerine görüşleri, yirminci yüzyılın ikinci yarısında bu konuya ilginin yeniden oluşmasına dek, yüz yılı aşan bir süre göz ardı edilmiştir. Hayvanlarda düşünce yetisine ilgi, bilişsel etoloji [cognitive ethology] alanının yaratıcısı olduğu kabul edilen Donald R. Griffin adlı bir biyolog tarafından 1970'lerde yeniden başlamıştır.⁵⁰ Griffin'in *The Question of Animal Awareness: Evolutionary Continuity of Mental Experience* (1976) (*Hayvanlarda Farkındalık: Zihinsel De-*

⁵⁰ Bekoff'un açıklamasına göre, "bilişsel etolojinin kökleri Charles Darwin'dedir" (87); Darwin hayvan duygularının araştırılmasına ciddiyetle eğilen ilk bilim adamıdır (107).

neyimin Evrimsel Sürekliliği) adlı kitabı, hayvan bilinci konusundaki çalışmalar için bir dönüm noktası sayılır. Griffin, *Animal Minds: Beyond Cognition to Consciousness* (2001) (Hayvan Zihni: Düşünceden Bilince)⁵¹ adlı kitabında, hayvanlarda zihin ve bilinç konusunu derinlemesine irdeleyip, hayvanların zihinsel eylemleri hakkında anekdotlar sunar. Araştırmalarında, temelde hayvan davranışlarının bilinçli olduğuna dair kanıtlar gösterir ve böylece hayvanlarda bilinci yadsıyanların düşüncelerini değiştirmeye çalışır. Griffin'in *The Question of Animal Awareness* adlı kitabı yayımlandığından beri, hayvan davranış bilimcileri arasında hayvanlarda düşünce ve duyguların araştırılmasına yönelik çalışmalarda artış olmuştur. İnsan ve biyotik topluluklar arasındaki benzerlikleri ortaya koyan bu çalışmalarla bilişsel etologlar, hayvanların ahlaki yükümlülük kapsamına alınması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.⁵² Bilişsel etoloji alanındaki araştırmacılarından Marc Bekoff'un çalışmaları günümüzde gittikçe artan bir önem kazanmaktadır.⁵³ Ünlü etologlar, Konrad Lorenz, Niko Tinbergen ve Karl von Frisch'in yakın takipçisi olan Bekoff,⁵⁴ *Minding Animals: Awareness, Emotions, and Heart* (2002) (Düşünen Hayvanlar) ve hayvan zihni üzerine yazdığı diğer kitaplarında, bilişsel etoloji alanıyla ilgili tüm kuşkulara karşın, hayvanların dünyasının aynı insanlarınki gibi duygularla dolu olduğunu öne sürmektedir. Bekoff hayvanlarda duygu ve bilincin varlığına ilişkin kuşkuları da önemsememektedir, çünkü her şeye rağmen bu alandaki çalışmaların bilim adamlarını hayvan zihni üzerine daha fazla çalışma-

⁵¹ Griffin'in bu kitabı, 1992 yılında yayımlandığı *Animal Minds* adlı kitabının genişletilmiş baskısıdır.

⁵² Etologların araştırmaları hayvanlarda toplumsal ilişkileri de kapsar. Etologlar hayvanların, doğal ortamlarında, örneğin kurtlarda görüldüğü gibi, evliliğe benzer yaşam boyu süren çift oluşturdıklarını, ve fillerde görüldüğü gibi sıkı aile bağları olduğunu ve daha birçok şaşırtıcı eylemleri ortaya koymaktadırlar. Bekoff, "fillerin, bireyler arasında onyıllarca süren kuvvetli toplumsal bağların süregeldiği anaerikl toplumlarda yaşadıklarını" söylemektedir (4).

⁵³ Bekoff, Boulder, Kolorado Üniversitesi'nde biyoloji profesörüdür. Son kırk yıldır doğal ortamlarda birçok hayvan üzerine çalışmalar yapmıştır. Yayımladığı iki yüz makale ve on sekiz kitapta, hayvanların zengin ve karmaşık duygusal, zihinsel yaşantılarına dair kanıtlar sunmaktadır. Bekoff'un yayınları üzerine bilgi için, bkz. <<http://literati.net/Bekoff/>>

⁵⁴ Bekoff'un Lorenz, Tinbergen ve von Frisch'den etkilenişi için bkz. Bekoff. *Minding Animals*. 34-36.

ya sevk edeceğine inanmaktadır. Bekoff'un *Minding Animals* adlı kitabında kendisinin ve diğer etologların doğal alanlardaki gözlemleri yer almaktadır. Söz konusu kitap, hayvan davranışlarında çeşitlilik, hayvanların medyada nasıl ele alındıkları ve nasıl yanlış temsil edildikleri, hayvan zihni ve duyguları, insanın hayvan yaşantısına müdahalesi, hayvan refahı, hakları ve korunmaları gibi konuları içermektedir. Kitapta ayrıca, hayvan davranışlarının evrimi, bilimsel araştırmalar, insan-hayvan ilişkileri üzerine felsefi ve dinî tartışmalar ile hayvan duyu ve davranışlarının zenginliğini gösteren anekdotlar yer almaktadır. Örneğin, kitapta doğal ortamlarında gözlemlenen bazı hayvanlarda "üzüntü" duygusunun varlığı şöyle açıklanmaktadır:

Birçok hayvan yakın bir arkadaşını ya da sevdiği birini yitirdiğinde derin bir acı çeker. Kırk yıldan uzun bir süredir şempanzeleri inceleyen dünyaca ünlü primatolog ve doğa korumacı Jane Goodall, Flint adındaki yavru şempanzenin annesi Flo öldükten sonra gruptan ayrıldığını, yeme içmeden kesildiğini ve kalbi kırık bir biçimde öldüğünü gözlemiştir. Flint, Flo'nun öldüğü yerde birkaç saat yatmış, bir süre daha üzüntü çekmiş, sonra kıvrılıp kalmış ve bir daha hareket etmemiştir. Yavrularının katil balinalara yem olmasını izleyen anne denizaslanları kayıplarının acısıyla feryat ederler. Yunusların ölmüş bir yavruyu kurtarmak için çabalayıp sonra da yas tuttukları görülmüştür. Fillerin de ölü doğmuş bir bebek için günlerce, başları öne eğik, kulakları düşmüş bir biçimde sessiz ve yavaş hareket ederek bekledikleri gözlemlenmiştir. Yaklaşık yirmi yıldır yabani filler üzerine çalışan Joyce Poole, yetim kalmış fillerde keder ve depresyonun gerçek bir olgu olduğuna inanır. Annesinin öldürüldüğünü gören yetim filler çoğu zaman çığlık atarak uyanırlar. (16)

Bu tür anekdotlar "insanlarla hayvanlar arasında duygusal (ve bilişsel) yaşamları açısından bir süreklilik olduğu" iddialarını desteklemektedir. Bir davranış bilimci olan Stephen M. Sivi, bu "sürekliliği" evrim teorisinden yola çıkarak haklı gösterir: Sivi "Eğer doğal seçilimle evrime inanıyorsanız, nasıl olur da duyguların birdenbire yalnızca

insanla ortaya çıktığına inanırsınız?” der (Rifkin “A Change of Heart”). Kısacası, Bekoff’un ve diğer etologların hayvan zihni üzerine araştırmaları, etik alanın hayvanları da içine alacak şekilde genişlemesine yönelik çalışmalardır.

O halde, Edward Abbey’nin “The Moon-Eyed Horse”da, bir atın insana duyduğu nefreti ve güvensizliği ele alarak, bilişsel etolojiyi desteklediği söylenebilir. Ancak “Ay Gözlü”de gerçekten nefret duygusu var mıdır?” sorusunun yanıtını vermek güçtür. Aslında bu sorunun yanıtı ileride yapılacak bilimsel araştırmalara bağlıdır. Hayvanlarda duygu ve düşünce yetilerinin varlığı birçok bilim insanı arasında hâlâ derin bir tartışma konusudur.⁵⁵ Bilişsel etolojiye artan ilgiye karşın, insanların, hayvan duygularına yönelik düşüncelerini temelden değiştirebilmesinde, günümüzde nörobilimciler tarafından yürütülen çalışmalar gibi, bilimsel kanıtlara gereksinim vardır. Sonuç olarak, Abbey’nin “The Moon-Eyed Horse”da anlattıkları, sadece bilişsel etologların anekdotlarına benzer ve bu tür ikincil duyguların varlığını kanıtlayan sağlam veriler olmadığı için Ay Gözlü’nün davranışlarını yorumlamak güçtür. Ancak, açıkça belirtmeliyiz ki, Abbey, bir hayvanın insanlara duyduğu nefreti ele alarak, hayvanların yüzyıllar boyu karşı karşıya bırakıldıkları nefret dolu muameleye dikkatimizi çekmektedir. Abbey’nin anlattıkları, hayvanların acı çekmelerine son verilmesi için, hayvanların yalnızca insanın kullanımına birer kaynak olarak görülmeyip, onların insanca ve adil davranışları hak eden varlıklar olduklarının kabul edilmesi için bir rica, insanın gaddarlığı altında acı çeken hayvanların etik kapsama alınması için bir çılgık olarak değerlendirilebilir.⁵⁶

“The Moon-Eyed Horse”da Abbey’nin hayvanlarda acı çekme kapasitesini vurgulamasının etik bir boyutu vardır. Abbey uzun zamandır süregelen, moral değerın sadece insana özgü olduğuna dair, batı görüşünü reddeder ve hisleri olan her varlığa karşı ahlaksal yükümlülük duyulması gerektiğini savunur. Abbey’nin hayvanlar dünyasına ilişkin bu eseri, insanoğlunun etik sistemlerinin -yavaş da olsa- evrim geçirdiğine

⁵⁵ Bekoff, bilişsel etolojinin henüz emekleme döneminde bir bilim dalı olduğunu söylemektedir. Ona göre, henüz hayvan zihni alanında büyük çapta bilgi eksikliği vardır ve “etologlara yapacakları zorlu çalışmalar için süre tanınması” gerekmektedir (99).

⁵⁶ Geçmiş çağlarda hayvanlara yapılan eziyetin kapsamlı tartışması için, bkz. Thomas, “Cruelty”, *Thinking Through the Environment: A Reader*, 137-141.

dair inancına da işaret eder. Abbey'in, hayvanlarda acı çekme yetisine olan inancıyla, ahlak anlayışının sınırlarını hayvanlara genişletme girişimleri, İngiliz filozof Jeremy Bentham'ın iki yüz yıl önce söylediklerini akla getirir. Bentham, daha 1780'lerin başında, etik alanın, “acı çekme” kapasiteleri olduğu için, hayvanları da kapsayacak biçimde genişletilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiş ve gelecekte genişletilmiş haklar kavramının olasılığına işaret etmiştir. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (1870) (Ahlak İlkelerine ve Yasalara Giriş) adlı kitabında Bentham şöyle der:

Hayvanlar dünyasının, zalimlerin onlara hiç tanımadığı haklarını geri alabileceği günler bir gün gelebilir. Fransızlar derinin renginin siyah oluşunun bir insana zulmetmek için haklı bir sebep olmadığını fark etmişlerdir. Bacak sayısının, derinin tüylü oluşunun ya da omurganın en alt kemiğinin bulunmayışının hisleri olan bir varlığa zulmetmek için yetersiz bir sebep olarak görüleceği günler gelebilir. Hayvanları insanlardan ayıran çizgiyi nerede aramak gerekir? Bu akıl yürütebilme yetisi midir, yoksa konuşabilme yetisi midir? Ama yetişkin bir at ya da bir köpek, bir günlük ya da bir haftalık veya bir aylık bebekten daha rasyonel ve daha fazla iletişim kurulabilen bir hayvandır. Öyle olmasaydı ne olurdu ki? Sorun “düşünebilirler mi?” ya da “konuşabilirler mi?” değil, “acı çekebilirler mi?” olmalıdır. (135-136)

Bentham'ın etik alanın sınırlarının, acı çekme kapasitesi olan varlıkları da kapsaması arzusu kendiliğinden oluşmamıştı. Bentham'ın duruşu, daha çok hayvanları yalnızca karmaşık makineler olarak gören Kartezyen düşünceye bir başkaldırıydı. Descartes, *Discours de la Méthode* (1637) adlı eserinde, hayvan davranışlarının bir saat gibi mekanik olduğunu söylüyordu. Descartes'a göre, hayvanlar yalnızca dışarıdan gelen uyarılara tepki gösterdikleri için ve davranışları bilinç dışı olduğu için, acı duymayan otomatikleşmiş varlıklardı. Descartes, hayvanlar “asla düşünemezler ve onların davranışları, organlarının yapılanmasına göre, içgüdüselidir. Aynı şekilde, yalnızca dişli ve yaylardan oluşan bir saatin, tüm zekâmıza rağmen, zamanı bizden daha hassas ölçerek saatleri hesapladığını görürüz” der (123). Descartes'a göre, insanın dışındaki varlıklar insandan belirgin biçimde farklıdır; konuşma ve düşünme

yetenekleri olmadığından, moral değer taşımazlar; hayvanların konuşma yetilerinin olmayışı “onların insanlardan daha az düşünme yeteneği olduğunu değil, hiç olmadığını gösterir” (123). Böylece, Kartezyen felsefeyle birlikte, hayvanların sadece bir makina olarak algılanması düşüncesi ortaya çıkmıştır.⁵⁷ Hayvanlar, Descartes’dan beri, bir nesneden öteye gidememiş ve dolayısıyla her haktan yoksun bırakılmıştır. Bir başka deyişle, hayvanlar “kendileri için yaşayan” varlıklar değil, insanlar için var olan mekanizmalara dönüşmüştür.

Bentham, etik kapsama alınabilmek için temel niteliğin “acı çekebilme” yetisi olduğunu düşünüyordu. Oysa Descartes için bu nitelik, akıl yürütebilme ya da konuşabilme kapasitesiydi. Bentham’ın hayvanlarda acı çekme kapasitesine dayanarak etik kapsamın genişletilmesi isteği, aksini iddia eden Kartezyen görüş karşısında oldukça zayıf kaldı. Bunun sebebi, Kartezyen görüşün köklerinin orta çağlarda, insanlarla insan olmayan varlıkları birbirinden keskin çizgilerle ayıran Tomacı düşüncelerde de bulunmasıydı. St. Thomas Aquinas’a (1225-1274) göre hayvanlara acı çektirmek yanlıştı. Ancak, hayvanlara şiddet uygulanmasına karşı oluşu, hayvanların acı çektiğine inanmasından kaynaklanmıyordu. Aquinas, *Summa Contra Gentiles* adlı eserinde (3. Kitap, Bölüm 112), hayvanlara şiddet uygulanmasını, diğer insanlara şiddet uygulamaya sebep olacağı için yanlış buluyordu:

Aslında, Kutsal Kitap’ta hayvanlara eziyet edilmesini yasaklayan, örneğin, yanında yavrusu olan bir kuşun öldürülmemesi gerektiğini söyleyen sözler (Deut. 22:6) varsa da, bunlar, insanların diğer insanlara şiddet uygulamamaları için akıllarını başka yöne çevirmek, yani hayvanlara uyguladığı şiddeti diğer insanlarda da sürdürmemek için ya da hayvanlara yapılan yaralayıcı bir muamelenin insanlara zarar vereceği kaygısıyla bulunur. (97)

⁵⁷ Descartes, Oelschlaeger’in deyimiyle, “Francis Bacon’ın klonlanmış haliydi” (Oelschlaeger 87). Modern bilimin babası olan Bacon’ın dünyaya koyu bir insan merkezci bakışı vardı. Bacon, *New Atlantis* (1621) adlı eseriyle, doğanın ve tüm canlıların insanın çıkarı için sömürülmesini meşrulaştıran yeni bir anlayış getirdi. *New Atlantis*’de, Süleyman’ın Evi [Solomon’s House] adlı “bilim evi”yle ilgili şöyle ifadeler bulunur: “Hayvan ve kuşlarla dolu parklarımız var; bunları kesip biçme ve denemeler için kullanıyoruz ki insan vücuduna yapacaklarımız için bize ışık tutsun ... Bu hayvanların üzerinde tüm zehirleri ve diğer ilaçları deniyoruz” (Bacon 1226). Günümüzde, acı çektiklerine bakılmaksızın hayvanlar üzerinde deney yapılan laboratuvarlar, Bacon’ın felsefesinden türemiştir.

Aquinas, Aristoteles'in felsefesinden yola çıkarak, insan ve insan olmayı birbirinden ayıran başlıca ölçütün zekâ ve rasyonalite olduğunu vurgular.⁵⁸ Aquinas, "Bu kusursuz doğanın düzeninde yalnızca rasyonel olan [yalnızca insan] kendi davranışlarına hükmederek serbestçe hareket eder. Söylenenlerde açıkça görüldüğü üzere, diğer yaratıklar ise yapmaları gerekenlere, kendileri bu işlemlerin etkin unsuru olmadan, yönlendirilirler" der (94). Aquinas'a göre, insanlar akıllı doğaları yüzünden tanrıya yakın oldukları için, kendileri adına var olurlar; hayvanlar ise akıl yürütmekten yoksun oldukları için, rasyonel olanlar tarafından yönetilirler. Aquinas, "evrenin tüm parçaları içinde diğerlerinden daha soylu olanlar, tanrıya benzedikleri için, akıllı olan yaratıklardır. Bu yüzden, akıllı yaratıklar tanrısal öngörü tarafından kendileri adına yönetilirler, geri kalanlar ise akıllı olanlar için yönetilirler" der (96). Böyle bir düşünce sistemi insanı, hayvanlar dünyasının üstünde ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiş ve hayvanlara, yalnızca, insanın yararına var olma konumu vermiştir.⁵⁹ Hayvanların var olma nedeninin insanlara hizmet etmek olduğu, yerleşik düşünce haline gelince hayvanlara yönelik acımasız davranışlar da meşrulaşmıştır. O halde Descartes,

⁵⁸ Aquinas, tüm varoluşa insanın en tepede olduğu hiyerarşik bir düzenleme getiren ve böylece batı düşüncesine büyük bir etki yapan Aristoteles'in koyu bir takipçisiydi. Aristoteles'e göre, bütün organizmalar insanın kullanımı için yaratılmışlardı, çünkü o "akıl yürütme ve düşünme yetisine" sahip tek varlıktı. Hayvanların otonom oluşlarını saf dışı bırakan bu düşüncenin derin etkileri oldu ve bu anlayış Tomacı düşünceyle birleşince, hayvanlar, bilimsel araştırmalarda kullanılmaları da dahil olmak üzere, insanın hizmetine sunulmuş yaratıklar olmaktan öteye gidemediler. Aristoteles, *Politics* adlı eserinde, "bitkiler hayvanların kullanımındadır, hayvanlar da insan onlardan yararlınsın diye vardır. Besinimiz oldukları için ve diğer şekillerde faydalandığımız için, evcil hayvanlar bu işe yarar. Yabani hayvanların da, hepsi olmasa bile bir çoğu, besin olarak, giysi ve birtakım araç gereçler olarak kullanmamız için vardır. O halde, eğer doğa hiçbir şeyi kusurlu veya boş yere meydana getirmiyorsa, bütün bunları insanlar kullanışın diye yapmış olmalı" der (28).

⁵⁹ İnsanın ayrıcalıklı konumunun bir tartışması için, bkz. Thomas, "Human Uniqueness", *Thinking Through the Environment: A Reader*, 17-22. Thomas, bu makalesinde, şöyle demektedir: "Aristoteles'e göre, ruh üç elementten oluşuyordu: İnsanın bitkilerle paylaştığı besleyen ruh; insanın hayvanlarla paylaştığı hisseden ruh ve sadece insana özgü zeki ya da rasyonel ruh. Bu doktrin ortaçağ skolastikleri tarafından benimsenerek, Yahudi-Hristiyan öğretisindeki insanın tanrının imgesinde yaratıldığına dair öğretiyle birleştirildi (Genesis i.27). Bu durum, insanı yalnızca daha üstün bir hayvan olarak tanımlamak yerine, hayvanlarla melekler arasında tamamen farklı bir statüye yükseltti" (17).

hayvanların makineden başka birşey olmadığını açıkladığında, insanın dışındaki varlıklara yaşam hakkı vermeyen yüzlerce yıllık bir mirası devralmıştır.

Günümüzde, hayvanlara etik yaklaşım, ve moral değerleri daha güçlü toplumların yaratılması konularında, Descartes'tan beri epeyce ilerleme kaydedilmiştir. Henry Beston, daha 1928 yılında, *The Outermost House*'da (Dışarıdaki Ev) “hayvanlara ilişkin daha bilgi ve daha mistik bir anlayışa ulaşmamız gerekiyor ... Medeniyetin içinde yaşayan insan, hayvana bilgisinin büyütecinden bakıyor ve sadece tüyünü görüp hayvanın bütünlüğünü saptırıyor. Eksik oldukları ve, kadersizlik sonucu, bize göre çok düşük biçimlerde oldukları gerekçesiyle onlara hükmediyoruz. Ve işte burada yanılıyor, hem de çok yanılıyor. Çünkü hayvanı insan ölçemez. Onlar, bizden daha yaşlı ve daha eksiksiz bir dünyada gelişimlerini tamamlamış ve bizim kaybettiğimiz ya da hiç sahip olmadığımız hislerle donatılmış olarak ve bizim hiçbir zaman duyamayacağımız sesleri duyarak hareket ediyorlar” demiştir (394). Aldo Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanacağı*'nın “Toprak Etiği” bölümünde, etiğin sınırlarının karaları, suları, bitkileri ve hayvanları kapsayacak şekilde genişletilmesini istemiş ve bunu “evrimsel bir olasılık ve ekolojik bir gereklilik” olarak görmüştür (KYA 212). Her ne kadar bunu Leopold göremediyse de, günümüzde hayvan davranışları ve hayvan zihni üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır. Bilim insanı ve yazar Sargun A. Tont, “Etoloji son yıllarda ekolojinin ayrılmaz bir parçası oldu. Mesleğin kurucuları arasında ... Konrad Lorenz ile Niko Tinbergen ... ve Karl von Frisch var. Bu üç adamın da Nobel ödülü alması, bilim âleminin bu gibi çalışmalara ne kadar önem verdiğini gösterir” demektedir (155-156). Darwin'in devrim yaratan görüşlerini takip eden hayvan davranış bilimciler, çok yakında insanın dışındaki varlıkların da etik sistemler içine alınmasını sağlayacak kültürel evrim yönünde çalışmaktadır. Marc Bekoff, “anekdotun çoğulunun [bilimsel] veri” (47) olduğuna inanmakta ve hayvan davranışlarına ilişkin daha çok öykünün toplanmasında ısrar etmektedir. Berkoff'a göre bu, “daha fazla ampirik araştırmaların yapılmasını özendirecek” ve daha etik bir gelecek için yeni kuralların benimsenmesine yol açacaktır. Etologların çalışmaları,

biyotik ve insan topluluklarının benzer yapılarını ortaya koyan bilimsel verilerle birleşince, insanın dışındaki varlıkların etik olarak önemsenmeleri de sağlanmış olacaktır. Peter Singer⁶⁰ ve Tom Regan⁶¹ gibi hayvan refahı ve hayvan hakları savunucuları da hayvanlara etik yaklaşımın yaygınlaşmasına büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu araştırmacılar, acı hissetme ve acı çekme kapasitelerinin hem insanda hem de insanın dışındaki varlıklarda benzerlikler gösterdiğini ve hayvanları insanın kullanımına birer kaynak olarak görmenin, spor amaçlı avlanma, kürkleri için tuzak kurma, tıbbi araştırmalar için laboratuvar deneylerinde kullanma gibi etkinliklerde ve sınai hayvancılıkta hayvanlara acımasızca davranmanın etik olarak yanlışlığını vurgularlar.⁶² Tüm bu çalışmalar hayvanların etik kapsama alınması yönünde, yavaş da olsa, yeni bir bilinçlenme oluşturmaktadır.

Günümüzde, hayvan zihni, hayvan refahı ve hayvan haklarına yönelik çağdaş ilgi, Kartezyen makine dünyasının yarattığı derin etkileri silmeye çalışmaktadır. Kartezyen bakış açısının yaygınlığı, edebiyatta neden hayvan zihni konusunun günümüze kadar fazla ilgi görmediğine de bir açıklama getirir; bu açıdan bakıldığında, geçmişten günümüze edebi eserler, sadece insanın etik kapsamda olduğu bir etik eksiklik

⁶⁰ Avustralyalı filozof Peter Singer, şu anda Princeton Üniversitesi'nde biyoetik profesörü olarak görev yapmaktadır. Modern hayvan hakları hareketine büyük etkisi olan Singer, etik konuları faydacı bir açıdan alır ve hayvan refahını destekler. Singer, Bentham'ın hayvanların "acı çekme yetisi"ni vurgulamasını etik felsefesinin temeli yapar, ve hisleri olan varlıkların -"acı çekme veya haz ya da mutluluk duyma yetisi olan" (Singer 1993, 330)- etik kapsama alınmaları için yeterli niteliğe sahip olduklarını söyler.

⁶¹ Tom Regan, North Carolina State University'de felsefe profesörüdür. Amerika'da hayvan hakları hareketinin de felsefi lideri olarak kabul edilmektedir. Regan'a göre, "subject-of-a-life" kriterini yerine getiren hayvanlar ["inançları ve arzuları olan; algılama, hafıza, ve kendi geleceği dahil olmak üzere gelecek duygusu olan, haz ve acı hissedebildiği duygusal bir yaşantısı olan, tercihleri olan ve refahı arayan, istekleri ve amaçları doğrultusunda bir eylem başlatabilen" (Regan 321)] haklara sahip olmalıdır. Regan'ın bu tanımı, temelde memeli hayvanları kapsar ve diğer hayvanları içermez.

⁶² Hayvan haklarına teorik bir bakış ve bu konunun etik tartışması için, bkz. Peter Singer. *Animal Liberation*. New York: Ecco, 2002; Tom Regan. *The Case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press, 1983; Matthew Scully. *Dominion: The Power of Man, the Suffering of Animals, and the Call to Mercy*. New York: St. Martin's Press, 2002.

içindedir. İşte tam bu noktada Abbey'nin genişletilmiş etik anlayış öne-
ren “The Moon-Eyed Horse” adlı eseri önem kazanır. Bu eserde Abbey,
hisleri olan bir hayvanı eserin merkezine taşıyarak, Leopold'un insanın
“upuzun evrim serüveninde diğer canlılarla hep birlikte yolculuk yapan
bir yolcu” (KYA 113) olduğu yönündeki çağdaş düşünceye yer vermek-
tedir.

Sonuç olarak, Edward Abbey bir doğa yazarı olarak, Aldo Leo-
pold'dan sonraki yıllarda hayvan zihni konusuna eğilmiş, Leopold'un
toprak etiği düşüncesine önemli bir katkı sağlamıştır; Abbey'nin böy-
le bir konuyu ele alışının, hayvanlara etik yaklaşım bağlamında, yazın
insanına bir örnek teşkil ettiği de söylenebilir. Günümüzde yazın in-
sanlarının Edward Abbey örneğinde olduğu gibi, diğer disiplinlerdeki
çabalara katılıp, hayvan zihni ve hayvanların acı çekmeleri konula-
rına karşı eskisinden daha büyük bir etik sorumluluk içinde olmaları
beklenmelidir; Yazın eleştirmenlerinin de bugüne dek hep göz ardı
edilmiş bu konuya eğilmeleri, hayvan zihnine ilgi duyan ve hayvan-
lara uygulanan eziyete karşı çıkan yazarları ortaya çıkarmak konu-
sunda yükümlülüklerinin bulunduğu düşünülmelidir. Eleştirmen ve
yazın insanı, kendisini hayvan davranışlarına adayan bilim insanının
yanında yer alarak, şimdiye kadar pek az ilgi gören insanın dışındaki
yaşama doğru yeni bir bilincin oluşmasına katkıda bulunmalıdır. Hisli
hayvanların sadece Disney karakterleri olduğuna inanan modern in-
san, ancak bu şekilde yeryüzünü paylaştığı milyonlarca canlıya etik
bir yaklaşım gösterebilir.

4. TOPRAK ETİĞİ BİR ZORUNLULUKTUR: TERRY TEMPEST WILLIAMS

Sağlıklı Topraklar İçin Sivil İtaatsizlik

Topluluk anlayışımız ve şefkatli zekâmız tüm yaşam biçimlerine, bitkilere, hayvanlara, kayalara, ırmaklara ve insanlara genişlemelidir. Geçmişimizde bu böyleydi, geleceğimizde de öyle olacak.

Terry Tempest Williams

Leopold, yarım asır önce, toprak etiğinin “evrimsel bir olasılık ve ekolojik bir gereklilik” olduğunu söyledi. Biz ise bunun politik anlamda gittikçe karışan dünyamızda, artık ahlaki bir zorunluluk olduğunu düşünüyoruz. Ele aldığımız doğa yazarları doğanın hassas dengesinin bozulmaması gerektiğinin üzerinde önemle durdular. Leopold “The Land-Health Concept and Conservation” (Toprak Sağlığı Kavramı ve Doğa Koruma) adlı yazısında, biyotik saatin “ancak parçaları sökülüp atılmazsa işlemeye devam edebileceğini” yazdı (FHL 220). *Bir Kum Yöresi Almancağı*’nda, insan faaliyetleriyle doğaya gelen zararı, “kendi kendini yok etme” [self defeating] olarak tanımladı. Ancak Terry Tempest Williams’ın *Refuge: An Unnatural History of Family and Place* (1991) (Sığınak: Aile ve Çevrenin Doğal Olmayan Tarihi) adlı eseriyle bize açıkça gösterdiği gibi, insanoğlu hâlâ biyotik saatin bozulduğunun ve kendi kendini yok ettiğinin farkında değil. Eğer 97, olmazsa, Leopold’un dediği gibi, “önce patatesi sonra da kendini yok eden patates böceğinin kategorisine geri döneceğiz.”

Günümüzde dünya çapında toprağa gelen yıkımı göz önünde bulundurunca, hele de bunun ısrarla hafife alındığını gördükçe, Amerikalı doğa yazarları Leopold'un önerdiği toprak etiğine kavuşmak için çareler arıyorlar. Edward Abbey “kulağı sağır olanlara bağırarak lazım” diyerek, toprak etiği için bireylerin harekete geçmesini istemişti. Terry Tempest Williams ise çareyi, Edward Abbey'den bir adım daha öne çıkarak, hükümetin “ulusal güvenlik” gerekçesiyle, kendi insanına ve kendi topraklarına saldırıda bulunduğunu gözler önüne sermekte buldu. Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanagi*'nda, “Bir eylem biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğunda doğru, aksi takdirde yanlış bir eylemdir” demişti (KYA 235). Williams da, Leopold'un bu saptamasından kırk yıl sonra *Refuge* adlı eserini yazdı; Leopold'un toprak etiği çağrısından beri Nevada Test Bölgesi'nde süregelen yerüstü ve yeraltı nükleer denemelerinin insana ve biyotik topluluğun bütünlüğüne, dengesine, güzelliğine verdiği büyük zararı çarpıcı bir şekilde anlattı. Anlatımının temel ögesini de Leopold'cu genişletilmiş topluluk anlayışı olarak belirledi.

Utah, Salt Lake City'de yaşayan ve Mormon olan Terry Tempest Williams, günümüzün en önemli doğa yazarlarından biridir. Utne Reader tarafından, “geleceği gören kişi” olarak ilan edilmiş ve Utne listesinde yaşamı değiştirebilecek yüz kişi arasına girmiştir.⁶³ *Refuge* adlı eserinde Williams, Utah coğrafyasında yaşanan olumsuzluklara odaklanarak, toprağın ve üzerindeki tüm canlıların özsel değeri olduğunu savunur. Williams'ın bu bakışı, toprağı fethedilecek bir arazi olarak gören hükümetle çelişir. Williams'ın insanın rolünün “toprak-topluluğunun fatihliği” değil onun “sade bir üyesi” olması gerektiğini tarihsel gerçeklere dayanarak göstermesi, çağdaş Amerikan doğa yazınının politik içeriğinin de altını çizer.

Leopold, yirminci yüzyılda çok önemli bir bilimsel buluşa, “toprak organizmasının karmaşıklığı”na (“The Round River” 190) dikkat çekerek, her şeyin sıkı sıkıya birbirine bağlı olduğu bu bütünde, her unsurun biyotanın sağlığı için gerekli olduğunu yazmıştı. “Toprak Piramidi”ni açıklarken de, toprak alanın sadece bildiğimiz topraktan oluşmadığını, bunun “toprak, bitki ve hayvanların oluşturduğu bir devrenin içinden

⁶³ Ayda iki defa yayımlanan Utne Reader, ABD'nin önde gelen ve geniş dağıtım sirkülasyonu olan dergilerinden bir tanesidir.

akan bir enerji kaynağı” olduğunu söylemişti (KYA 225). Leopold, ekosisteme insan müdahalesiyle gelen değişikliklerin evrim sürecinde gelen değişikliklerden farklı bir yapısının olduğunu ve bunların hiç bir zaman tahmin edilemeyecek sonuçlar doğuracağını da söylemişti. Oysa, Leopold bu görüşleri dile getirdikten hemen sonra toprak, hiçbir vicdani sorumluluk hissedilmeden, ağır bir saldırıya uğradı. Toprağın içsel değeri hiçe sayılarak, toprağa salt faydacı gözlerle bakıldı. Bu yıllar Soğuk Savaş yıllarıydı ve Leopold’un toprağı etik kapsama alma düşüncesi kimsenin umurunda değildi. Ulusal güvenlik kaygısıyla ülkeler, öldürücü silahlarını denemek için “üzerinde yaşam olmayan” toprakların arayışına girdiler. İngiliz tarihçi Clive Ponting’in *A Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilizations* (1991) adlı kitabında belirttiğı gibi, 1945-1985 yılları arasında, dünyada 458 atmosferik nükleer patlama gerçekleştirildi. Ancak toprağı en ağır saldırının rahatlıkla Amerika’nın güneybatısında meydana geldiğı söylenebilir. Las Vegas’a altmış beş mil uzaklıktaki Nevada Test Bölgesi’nde, Ocak 1951’den Temmuz 1962’ye kadar 100’ün üzerinde atmosferik nükleer deneme gerçekleştirildi. 1963’te yerüstü nükleer denemelerini yasaklayan bir anlaşmanın imzalanmasından sonra, aynı bölgede, 1992’ye kadar, 1000’in üzerinde yeraltı nükleer denemesi yapıldı.⁶⁴

O zamanlar Amerikan hükümetinin anılan test bölgesine sahip olan kuruluşu, Atom Enerjisi Kurumu, tamamen insan merkezli bir bakışla, test bölgesinin kuzeyinde kalan bölgeleri “içinde yaşam olmayan çöl arazisi” olarak nitelemişti. (Ref 287). Hatta Atom Enerjisi Kurumu’ndan bir görevli, St. George, Utah ve Las Vegas, Nevada arasında kalan çöl bölgesini “kullanılmış tıraş bıçaklarının fırlatılıp atılacağı çok iyi bir yer” diye nitelemişti. Nevada Test Bölgesi’nden esen rüzgâr yönünde yaşayan insanlar ise Atom Enerjisi Kurumu tarafından “nüfusun düşük bir parçası” olarak tanımlanmışlardı (Gallagher xxiii). Ancak bir önceki bölümde ele aldığımız gibi, “içinde yaşam olmayan arazi” diye nitelendirilen çöl bölgelerinden yaşam fışkırır; Edward Abbey’nin *Desert Solitaire* adlı eserinde, Arches Milli Parkı böyle bir bölgedir. Abbey,

⁶⁴ Yapılan araştırmalar, Amerika Birleşik Devletleri’nin 16 Temmuz 1945’te ‘Trinity’ isimli ilk nükleer bombayı patlattığından beri, dünyanın çeşitli yerlerinde 2000’in üzerinde nükleer deneme yapıldığını göstermektedir.

Utah’da, “yaban hayat tapınağı” diye nitelendirdiği Arches Milli Parkı’nda orman koruculuğu yaptığı yılların ürünü olan kitabını, âdeta çölde yaşamı yadsıyan Atom Enerjisi Kurumu’na bir tepki olarak yazmıştır.⁶⁵ *Desert Solitaire*’in “Bedrock and Paradox” adlı son bölümünde Abbey, “New Mexico’da Trinity denen bölgeyi, akıllı insanlarımızın ilk atom bombasını patlattıkları ve patlamanın yarattığı ısının toprağı eriterek yeşilimsi bir cama dönüştürdüğü yeri gördüğünü” (334) söyler.

Toprağın haklarını hiçe sayan hükümete ve Atom Enerjisi Kurumu’na tepki Abbey’nin *Desert Solitaire* adlı kitabında yalnızca ima edilir. Oysa Williams *Refuge* adlı eserini bu tepkiyi açıkça dile getirmek için yazmıştır. Nevada Test Bölgesi’nde yeraltı nükleer testlerinin hâlâ devam ettiği bir dönemde yazdığı bu kitapla, 1350 mil-karelik test bölgesinin sınırlarından çok öteye giden bir çevre yıkımını anlatır. Williams hükümetinin “üzerinde yaşam olmayan arazi”de yıllarca sürdürdüğü nükleer testleri, insana ve Büyük Tuz Gölü’ndeki [Great Salt Lake] Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı’na gelen ağır yıkımı anlatarak protesto eder. Williams, *Refuge*’un “The Clan of One-Breasted Women” adlı son bölümünde, şöyle der: “Atom Enerjisi Kurumu Nevada Test Bölgesi’nin kuzeyindeki bölgeleri, ‘üzerinde yaşam olmayan çöl arazisi’ diye açıkladığında, ailem ve Büyük Tuz Gölü’ndeki kuşlar ‘yaşamayanlardan’ bazılarıydık” (287).

Williams’in yaşadığı yer olan Utah, Salt Lake City, yerüstü nükleer testlerinin yapıldığı yıllarda, radyoaktif serpintiden fazlasıyla etkilenen bir bölgedir ve bu bölgede yaşayan bir çok insan serpintiden kaynaklanan kanserlere yakalanmıştır.⁶⁶ Nitekim Williams, *Refuge*’da,

⁶⁵ Edward Abbey, *Desert Solitaire*’in “Cliffrose and Bayonets” adlı bölümünde, “düzgün kayalarla kaplı çölün” florasının bir “dökümünü” yaptıktan sonra, “Bu kadar döküm yeter. Buradaki bitkilerin bu kadar uzun bir listesini görünce, okuyucu Arches Milli Parkı’nı çöl değil de balta girmemiş orman zannedecek. Bilin ki öyle değil” der (35).

⁶⁶ Ortmeier ve Makhijani, *The Bulletin of the Atomic Scientists*’in 1997 sayısında yayımlanan bir makalelerinde şu açıklamayı yapmışlardır: “1 Ağustos’da, Ulusal Kanser Enstitüsü (NCI), Nevada Test Bölgesi’nde ABD’nin gerçekleştirdiği nükleer testler sonucunda, Amerikalı çocukların gerçekte, daha önceden Kongre’ye bildirilen miktardan 15 ila 70 misli daha fazla radyasyona maruz kaldıklarını açıklamıştır. ... Ulusal Kanser Enstitüsü 160 milyon civarında insanın -o zamanlar ABD’de yaşayan hemen herkesin- serpintiden bir miktar iyot aldığı tahmin etmektedir. Ancak yüksek risk altındaki kişiler ... 15 yaşın altındayken ve 10 ya da daha fazla rad’a maruz kalmış olanlardır. Beş yaşından önce maruz kalanlar ise en yüksek risk grubudur” (“Let Them Drink Milk”).

1982-1987 yıllarını kapsayan bir zaman diliminde, annesinin kansere yakalanmasını, ve gösterilen olağanüstü çabalara rağmen, kurtarılamayıp acılı ölümünü anlatır. Williams kitabında, ailesinde birçok kadının kansere yakalanarak yaşamını yitirdiğini söyler. Williams, *Refuge*'un Tek Göğüslü Kadınlar Klanı başlıklı bölümünde “Ben Tek Göğüslü Kadınlar Klanı’na ait biriyim. Annemin, büyükannelerimin, ve altı teyzemin [halamın] göğüsleri alındı. Yedisi öldü. Hayatta olan ikisi de kemoterapi ve radyasyon tedavisi görüyor” der (281). Ancak, Leopold’cu genişletilmiş topluluk anlayışına sahip bir doğa yazarı olarak Terry Tempest Williams, *Refuge*’da, sadece yakın ailesindeki kayıplar için yas tutmaz; 1982-1987 yılları arasında Büyük Tuz Gölü’ndeki Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı’nın olağanüstü yağışlar ve karların erimesi sonucu tahrip olması da Williams için aynı derecede üzücüdür; Williams, Büyük Tuz Gölü’nün su seviyesinin rekor seviyeye ulaşmasının sebebinin de, Nevada Test Bölgesi’nde süregelen yeraltı nükleer testleri olduğunu ima eder ve bir mevsimde milyonlarca göçmen kuşu barındırmış olan bölgedeki olağanüstü kayıplar için de yas tutar.⁶⁷

Hem ekosistemleri hem de barındırdığı türleri kapsayan genişletilmiş Leopold’cu etik anlayışa sahip bir yazar olarak Williams, *Refuge*’a Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı’nın kutsal bir yer olduğunu söyleyerek başlar; Muir’un Kutsal Kitap’ın dilini kullanması gibi, Williams bu bölgeyi bir “tapınak” [sanctuary] olarak betimler. Bu topraklara daha dokuz yaşında bir çocukken kuş gözlemcisi olarak gelmeye başlayan Williams, yörenin ve burada barınan 208 çeşit kuşun her bir bireyinin özsel değeri olduğunu öğrenmiştir; bu bakir alanlarda yaşayan tüm canlıların “yaşam hakkı” olduğunu farkına varmış ve böylelikle genişletilmiş bir topluluk anlayışı edinmiştir. Williams *Refuge*’da, “Whimbrels” adlı bölümde, etkileyici ekolojik okur-yazarlığıyla, bu topraklara ve her biri özsel değere sahip kuş topluluklarına bağlılığını şöyle anlatır:

⁶⁷ Yeraltı nükleer testleriyle olağanüstü hava şartları arasındaki ilişki için, bkz, Jay Mayer, “Is There a Connection Between Nuke Testing and Weather?” <<http://www.coastalpost.com/98/11/12.htm>>

Kuşlar ve ben doğa tarihini birlikte paylaşıyoruz. Bir yerde öyle uzun yaşayıp kök salıyorsun ki, artık zihin ve hayal gücü birbirine kaynaşıyor. ... Sığınağı kullanan 208 tür kuştan altmış ikisinin burada yuva yaptığı biliniyor. Yuva yapan kuşların içinde karaboyunlu batağan, batılı batağan, kalın gagalı batağan, gri balıkçıl, akbalıkçıl, akyüzlü aynak, Amerikan kılıçgaga, karaboyunlu uzunbacak, ve büyük denizdüdükçünü bulunuyor. Bear River’da diğer yuva yapan kuşlar Kanada kazı, yeşilbaş, boz ördek, kıkıyruku, Amerika çamurcunu, mavi kanatlı ördek, kızıl ördek, kırmızı başlı, ve kara başlı dikkuyruktur. Burası her gün göçmen kuşların içimize ümit saçtığı çok bereketli bir topluluktur. Büyük Tuz Gölü’nün etrafındaki bu sulak alanlar, bu zümrüt yeşili yerler Kuzey Amerika su kuşları ve sahil kuşları için önemli bir habitat oluşturuyor; ilkbahar ve sonbaharda göç mevsimlerinde yüzbinlerce, hatta milyonlarca bireyi barındırıyor. ... İşte bu bataklıklarda, bu kuşlarla beraber, Büyük Tuz Gölü’ne olan bağlılığımıza damga vuruyorum. (21-22)

Williams, *Refuge*’un 36 bölümünde, Bear River Kuş Sığınağı’nı kullanmış olan belli başlı kuş türlerine ve kimi zaman doğa tarihlerine değinerek, biyotik topluluğun üyelerinin içsel değerine olan inancını gösterir. Örneğin insan ve insan olmayan toplulukların benzer yaşamlarını, “Killdeer” (Çayır cılıbtı) adlı bölümde, aynı bir bilişsel etolog gibi, “kanadı kırılmış numarası yapan” (119) bir çayır cılıbtını gözleyerek anlatır. Williams kuşun bu davranışını, yanındakilere, çayır cılıbtının yuvası yakınlarda olabileceği için, “yavrularını koruma hilesi” olarak açıklar. Williams, kuşun, yavrularını korumak için, habitatındaki davetsiz misafirlerin dikkatini başka yöne çevirmeye çalıştığını anlatır.⁶⁸ Williams, kitaptaki bu ve diğer birçok bölümle, Leopold’un etiğin sınırlarının doğal dünyaya genişletilmesi çağrısına cevap vermiş olur.

⁶⁸ Bilişsel etolog Marc Bekoff’un *Minding Animals: Awareness, Emotions, and Heart* adlı kitabında benzer bir anekdot bulunur. Bekoff’un açıklamasına göre, “Hilekârlık yavrularını koruyan yetişkin kuşlarda da gözlenir. Carolyn Ristau dişi ötücü yağmurcunların kanadı kırılmış numarası yaptıklarını ve yırtıcı hayvanların dikkatini yavrularından uzaklaştırmak için topallayarak yuvadan uzaklaştıklarını keşfetmiştir. Yırtıcı hayvan yuvadan uzaklaştırılınca, anne kuşlar hızla uçarak yavrularının yanına geri dönerler ” (91).

Williams, aynı Leopold gibi, “Bir eylem biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğunda doğru, aksi takdirde yanlış bir eylem” demek ister. Leopold’un temel görüşlerini benimsemiş bir yazar olarak Williams, insanın rolünü “toprak topluluğunun fatihliğinden onun sade bir üyesine” çevirir. Ortaya çıkan anlatım, nükleer testlerin insana ve insan olmayan topluluklara verdiği zararı ve bu topluluklarda yaşanan trajedileri eşit bir şekilde ele alan bir anlatımdır.

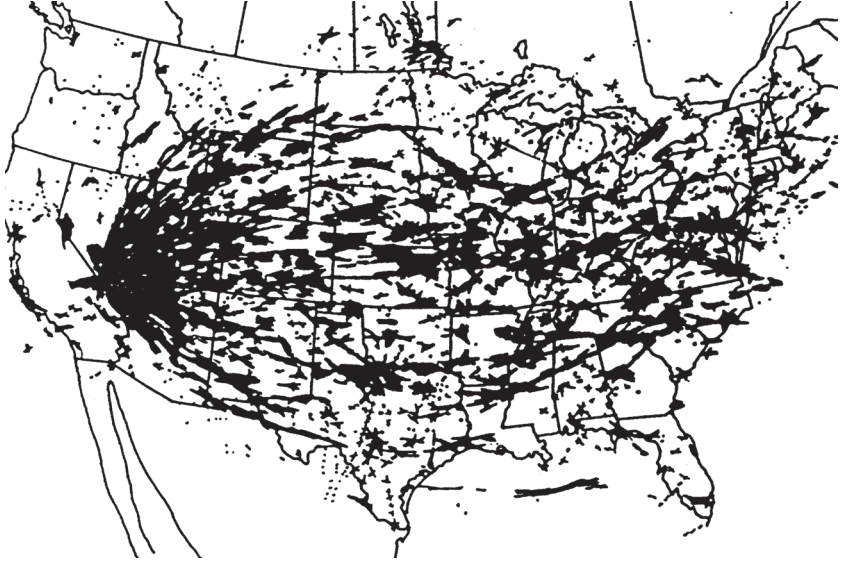
Terry Tempest Williams’ın *Refuge*’da, insan topluluklarını, ekosistemleri, türleri ve türlerin bireylerini kapsayan bütüncü bakış açısı, ve kendisini biyotik topluluğun sade bir üyesi olarak görmesi, nükleer denemelerin yapıldığı yıllarda Atom Enerjisi Kurumu’nun “fatihlik rolüyle”⁶⁹ çelişir. Atom Enerjisi Kurumu, bu yıllarda toprağın tüm haklarını göz ardı etmiş, etkileri günümüzde hâlâ devam eden büyük bir çevre yıkımına neden olmuştur. Atom Enerjisi Kurumu gerçekleştirdiği nükleer testlerin yörede yaşayan insanlar açısından son derece güvenli olduğunu belirtmiş, testlerin hiç bir tehlike arz etmediği konusunda sık sık teminat vermiştir.⁷⁰ Ancak doğadaki canlılara gelen zararın üstünü örtmeyi de ihmal etmemiş, gerçekleri halktan saklamıştır.⁷¹ Nihayet, daha sonraki yıllarda nükleer testlere ilişkin gizlenmiş bilgiler ve

⁶⁹ “Fatihlik rolü” ifadesi Aldo Leopold’a aittir. “Toprak Etiği”nde Leopold, “insanın tarihi (umarım) bize öğretti ki fatihlik rolü zaman içinde kişinin kendini yok etmesine sebep oluyor” demektedir.

⁷⁰ Verilen teminatlar o kadar inandırıcıydı ki, Las Vegas nükleer testlerin ısıtılarını seyretmeye gelen turistlerle doluyordu; gelenler mantar şeklindeki nükleer bulutları kaldıkları otellerin teraslarında seyrediyorlar, patlamaları caddelerde partilerle kutluyorlardı. Binlerce bölük asker, testlerin yapıldığı noktanın (ground zero) yakınındaki siperlere gönderiliyor, patlamadan kısa süre sonra, radyoaktif bulutların altında “ground zero”ya yürümeleri emrediliyordu. Yıllar sonra bu bölgeye gelen birçok kişi serpintiden kaynaklanan ağır hastalıklara yakalanarak yaşamlarını yitirdi. Esasen 1950’lerde, Atom Enerjisi Kurumu radyoaktif serpintinin tehlikelerini biliyordu. Ancak ABD’nin güvenliği için gerekli olduğu düşüncesiyle bu testlere devam edildi.

⁷¹ Üstü örtülen olaylara şaşırtıcı bir örnek Gallagher’ın *American Ground Zero* adlı kitabının “Önsöz”ünde bulunur. Keith Schneider kitabı yazdığı “Önsöz”de, “Nevada Test Bölge’sinin doğusundaki bir alanda, 1953’ün Mayıs ve Haziran aylarında, 14000 koyundan kabaca 4500’ünün telef olduğunu” yazar. Schneider, çiftlik sahiplerinin, kayıplarının tazmin edilmesi için gösterdikleri çabaya ve hukuksal mücadelelerinde yıllarca başarı elde edememelerine kapsamlı olarak değinir; nihayet, 1982 yılında, Yargıç A. Sherman Christensen’in çiftlik sahiplerine yeni bir duruşma hakkı kararından bahseder. Schneider, Christensen’in bu kararını şöyle açıklar: “[yargıç] çiftlik sahiplerine yeni bir duruşma hakkı verdi, çünkü, hükümetin bilim adamlarının ve avukatlarının kasten belgeleri sakladıklarını, yalancı şahitlik yaptıklarını ve bildiklerini söylemediklerini söyledi” (Schneider xvii-xviii).

belgeler Federal Mahkemelerde, Kongre’de ve basında ortaya çıkınca, insanlar “fatihlik rolünün” kendi kendini yok etmek anlamına geldiğini görmüşlerdir.

Şekil 1: Richard L. Miller. Amerika Birleşik Devletleri’nde Yer Üstü Patlamalarında Bir Nükleer Buluttan Daha Fazla Sayıda Nükleer Buluta Maruz Kalan Bölgeler (444). (Bu haritanın yayımı için 14 Mart 2005 tarihinde Richard L. Miller’dan kişisel iletişim kanalıyla izin alınmıştır.)

Yerüstü nükleer testlerinin yapıldığı yıllarda, Atom Enerjisi Kurumu’nun bir kitapçığında şöyle bir ifade göze çarpıyordu: “En doğru tutum serpintiden endişe etmemenizdir” (Williams 284). Oysa, patlatılan bombalarla Amerika Birleşik Devletleri’nin hemen hemen tamamı radyasyona maruz kalmıştı. Richard L. Miller’ın *Under the Cloud: The Decades of Nuclear Testing* (1991) (Bulutun Altında: Nükleer Test Yılları) adlı, Nevada’daki yerüstü nükleer testlerini kapsamlı olarak anlatan kitabında belirttiği gibi, “1950’lerde ve 1960’lı yılların başında, hayatta olan herkes atom bulutlarının altında yaşamıştı” (9). Miller’ın anlattığı gibi, patlatılan bombalar 30.000-40.000 feet yüksekliğinin

de mantar bulutları oluşturuyor ve her patlamanın radyoaktif kirletici yüklü bulutları “sadece Utah, Nevada ve Arizona’nın üzerinden değil, bütün kıtanın üzerinden geçiyordu” (8). Nükleer bulutlar binlerce mil seyahat ederek, radyoaktif yağmur halinde bütün ülkenin üzerine iniyordu (Bkz. Şekil 1).⁷² Miller’ın 82 adet serpinti yörünge haritasına dayanarak açıkladığı gibi,⁷³ Nevada Test Bölgesi’ndeki her patlamadan sonra radyoaktif bulutlar doğu istikametinde hareket ederek Atlantik kıyılarına kadar ulaşıyordu. Bazen bulutlar “dünyanın etrafında bir tur atarak” tekrar Amerika Birleşik Devletleri sınırlarından içeriye giriyor ve mevcut radyoaktivite Nevada Test Bölgesi’ndeki yeni patlamaların radyoaktivitesine ekleniyordu.⁷⁴ Nükleer serpintiye maruz kalan sayısız insan kanser, lösemi ve tiroit hastalıklarına yakalandı.⁷⁵ *The Bulletin of the Atomic Scientists*’de yayımlanan bir makaleye göre bu testler, test bölgesinden çok uzaklarda yaşayan insanlar için dahi ciddi sağlık riski oluşturuyordu:

Nevada Test Bölgesi’nin civarındaki bölgeler en çok kirlenmeye maruz kalmış yerler olsa da, ortaya çıkarılan yeni veriler ABD’nin neredeyse tamamının etkilendiğini, ve test bölgesinden çok uzaklarda ve hiç tahmin edilmeyen yerler-

⁷² Richard Miller, “Amerika Birleşik Devletleri’nde Yerüstü Patlamalarında Bir Nükleer Buluttan Daha Fazla Sayıda Nükleer Buluta Maruz Kalan Bölgeler” başlıklı haritasını Amerika Birleşik Devletleri’nin serpinti yörünge haritalarıyla hazırlamıştır. Miller, haritasının hazırlanışı ile ilgili şu ek bilgiyi vermiştir: “Aynı bölgenin üzerinden en az üç nükleer bulutun geçtiği noktaları tespit ettim; haritada görülenler, üç ya da daha fazla yörüngenin birleştiği çizgilerdir” (Miller’dan kişisel iletişim kanalıyla alınan bilgi).

⁷³ Miller, *Under the Cloud*’da, Nevada Test Bölgesi’nde 1951-1962 yılları arasında patlatılan her bombayla ilgili kapsamlı bilgi vermektedir.

⁷⁴ R. Miller’in bu açıklaması patlatılan bombalardan “Tumbler-Snapper” serisindeki bir olaya dayandırılmıştır. Miller şöyle açıklamaktadır: “5 Mayıs [1952]’de, Dog’un [Tumbler-Snapper serisinde patlatılan dördüncü bomba] 18000-foot yörüngesi [bu yükseklikte hareket eden radyoaktivite yüklü bulutlar] yerel saatle sabah 10:00’da Philadelphia’dan geçti. Aynı gün bu nükleer bulutun büyük bir bölümü Superior Gölü’nün kuzeyinde bulunurken, batıdaki eyaletler tekrar fazlalaşan serpinti kaydetmeye başladılar. Ama suç Dog’da değildi. Radyoaktivite, patlatılan Charlie’den [bu seride Dog’dan önce patlatılan bomba] geliyordu; Charlie dünyanın etrafında bir tur atmış ve şimdi batı sahillerine ince ince yağıyordu” (150).

⁷⁵ Amerika Birleşik Devletleri’nde radyoaktif serpinti seviyeleriyle kanser oranları arasındaki ilişkinin kapsamlı bilgisi için, bkz. Richard L. Miller. *The U.S. Atlas of Nuclear Fallout: Total Fallout, 1951-1962*. Two Sixty Press, 2002.

de “sıcak bölgeler” oluştuğunu ortaya koyuyor. Bu sıcak bölgelerin oluşma nedeni sağanak yağışların bazen belli bölgelerde yüklü miktarlarda serpinti bırakmasıydı. Sonuç olarak Ortabatı’nın büyük bir bölümünde, New England Bölgesi’nin bazı bölgelerinde, ve test bölgesinin doğusunda ve kuzeydoğusundaki bölgelerde (Idaho, Montana, ve Dakota) yaşayan bazı çocuklar 112 rad’a varan iodine 131 dozu aldılar. (Ortmeyer and Makhijani “Let Them Drink Milk”)

Gerçekleştirilen testlerle insan sağlığına verilen zarar ciddi şekilde geçirtilmişti. Toprağa, suya, bitki ve hayvanlara verilen zarar ise, eldeki verilere rağmen, tamamen yok sayılmıştı.⁷⁶ Radyoaktif serpintiyle kirlenmiş çayırarda otlayıp telef olan koyunlar için sık sık “kötü beslenme” gibi kılıflar uydurulmuştu (Gallagher xxiv). 1953’te, Nevada testlerinin dördüncü serisi sırasında, atom enerjisi üzerine ordudaki bir uzman, test bölgesindeki askerlere “neşeli bir şekilde,” “burası uzun mantarların yetiştiği vadi” demişti (R. Miller 160). Daha önce, 1952 yılındaki nükleer patlamalarda, Atom Enerjisi Kurumu başkanı Gordon Dean, test bölgesine girmesine izin verilen haber yayıncılarına şöyle seslenmişti:

Yarın bir bomba göreceksiniz. Bu uçaktan atılacak bir bomba olacak. Bu bombadan büyük bir enerji açığa çıkacak. Örnek vermek gerekirse, Hiroşima, Nagazaki, veya Bikini’de patlatılan bombalardan biraz daha fazla enerji açığa çıkarılması planlanıyor. Ama bu şimdiye kadar patlattığımız en büyük bomba olmayacak. Öyle olsaydı, bunu Amerika Birleşik Devletleri’nin sınırları içinde değil, Eniwetok’da patlatıyor olurduk. (R. Miller 145)

⁷⁶ Keith Schneider’in bu konudaki açıklaması şöyledir: “Halk Sağlığı Hizmetleri’nin ve Atom Enerjisi Kurumu’nun gizli olarak yürüttüğü incelemelere göre, hükümetin Nevada’daki atom saldırısı, New England Bölgesi’nde sütü, Güney Dakota’da buğdayı, Virginia’da toprağı, Göller Bölgesi’nde de balıkları zehirlemiştir” (Schneider xv).

Her nükleer patlamadan sonra, yörede bir zamanlar büyüleyici güzelliğe sahip topraklar bütünlüğünü yitirdi. National Geographic dergisinin muhabiri olan Samuel W. Matthews, patlamalardan bir tanesini gördükten sonra şöyle demişti:⁷⁷

Burada toprağın tuhaf bir görüntüsü vardı. Birdenbire bütün bitki örtüsünün-greasewood ve kreozot çalılıklarının, kaktüs ve yukkanın-yok olduğunu farkettim. Sadece kupkuru bir toprak kalmıştı. İlerde, kulenin olduğu yerde, toprağın üstünde kara bir diskten bir yara izi vardı. (R. Miller 162)

İnsan ve doğayı zehirleyen patlamalar 1962 yılına kadar devam etti ve 1963'te, yerüstü testlerini yasaklayan bir anlaşma imzalandı. Nükleer bulutların yörüngesinde yaşayan insanlar, nihayet (yakın gelecekte onları öldürücü hastalıklar bekliyor olsa da) rüzgârların taşıdığı radyoaktif kirleticilerden kurtulmuşlardı. Ancak 1963'te aynı bölgede başlayan ve 1992'ye kadar devam eden yeraltı nükleer testleriyle toprak saldırıya uğramaya devam etti. Hiç kimse “üzerinde yaşam olmayan çöl arazisinde” yapılan yeraltı nükleer testlerinin gelecekteki yıllarda biyotik topluluğa vereceği zararın büyüklüğünü tahmin edemedi.

Refuge'da Terry Tempest Williams'ın, hükümetinin gerçekleştirdiği yeraltı ve yerüstü nükleer testlerini ele alması, ülkesinde bir toprak etiği-doğal dünyayı da içine alan bir topluluk anlayışı- bulunmamasından duyduğu rahatsızlık olarak değerlendirilebilir. Williams'ın *Refuge*'u yazmasının arkasında yatan nedenlerden biri, daha küçük bir çocukken patlatılan bombalardan birinin mantar bulutuyla bizzat karşılaşmış olmasıdır. Williams'ın babası, *Refuge*'un “Tek Göğüslü Kadınlar Klanı” adlı bölümünde Williams'ın yaşadığı bu olayı şöyle açıklar:

Arabayla Riverside, Kaliforniya'dan eve doğru gidiyorduk. Sen Diane'ın [Williams'ın annesi] kucağında oturuyordun. ... 7 Eylül 1957 ... Las Vegas istikametinde kuzeye doğru yol alıyorduk. Patlama olduğunda şafak sökmesine bir saat

⁷⁷ 1953'te, Upshot-Knothole serisinden ilk nükleer patlama için, muhabirlerin test bölgesine gelmesine ve olayı kuleye yedi mil uzaklıktaki News Nob'dan seyretmelerine izin verilmişti (R. Miller 159).

kadar bir süre kalmıştı. Patlamayı sadece duymadık, aynı zamanda hissettik. Önümüzde giden yakıt tankeri patladı zannettim. Arabayı kenara çektik ve birdenbire, çölün ortasından havaya doğru yükselen, sapı altın renkli mantar bulutunu gördük. Gökyüzü ürkütücü pembe bir ışıkla titriyor gibiydi. Birkaç dakika içinde arabanın üzerine hafif bir kül yağmaya başladı. (283)

Williams'ın çocukluk yıllarından hatırladığı “parlak ışık” Nevada Test Bölgesi’nde 1957 yılında yapılan, ve “en yoğun nükleer bomba deneme serilerinden olan Operation Plumbbob”a ait patlamalardan biriydi (Ref 286). Williams ve ailesi, Utah, Salt Lake City’de, 1950’lerde ve 1960’lı yılların başında yoğun radyasyona maruz kalan onbinlerce kişiden yalnızca birkaçıydı.⁷⁸ Bu nedenle, Williams’ın ailesindeki kanser vakaları hiç de şaşırtıcı değildir. Williams, yıllar boyu maruz kaldıkları radyasyona değinerek, “Bize söylenen yalanların farkına vardım” der ve ailesindeki kanser vakalarını insan ve doğa arasındaki sağlıklı ilişkiye bağlar.⁷⁹

Williams, *Refuge*’da, çevrenin uğradığı saldırıyla ailesine gelen trajedileri Büyük Tuz Gölü’ndeki kuş topluluklarına gelen trajedilerle birleştirir. Leopold’cu genişletilmiş topluluk anlayışını benimsemiş bir yazar olarak Williams, sel suları ile tahrip olan Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı’ndaki kayıplar için de derin üzüntü duyar. Örneğin, “Whistling Swan” (Islıkçı Kuğu) adlı bölümde, bir yakınının [büyük ihtimalle kansere yakalanmış olan] cenaze töreninden dönerken rastladığı ölmüş bir kuğu için acı çeker. Bu kuğu “kuzeyden gelen geç kalmış bir göçmen olup Büyük Tuz Gölü’nün tokadını yemiştir.” Williams’ın cansız kuğunun gözlerinin üzerine iki siyah taş parçası yerleştirerek yanın-

⁷⁸ 1980’li yılların başında radyasyon fizikçileri tarafından yapılan çalışmalar, Salt Lake City’de yaşayanların Utah’da Nevada Test Bölgesi’ne daha yakın yerlerde yaşayanlardan daha fazla radyasyon aldıklarını göstermiştir (R. Miller 382).

⁷⁹ Williams, “Tek Göğüslü Kadınlar Klanı”nda, Amerika’nın güneybatısında radyoaktiviteyle kirlenmiş sütleri içerek büyüyen çocuklardan bahseder. Ortmeier ve Makhijani’nin açıklamasına göre, inekler ve keçiler radyoaktiviteyle kirlenmiş çayırda otladıkları için, sütleri iyot 131’le kirlenmişti. Çocuklar yetişkinlere göre çok daha fazla süt içtikleri için, radyoaktiviteden en çok onlar etkilenmişti (Ortmeier ve Makhijani “Let Them Drink Milk”).

dan uzun süre ayrılmayışı biyotik topluluğun bir üyesine düzenlenmiş bir çeşit cenaze törenidir (121). Yaban hayata gelen yıkımın şaşırtıcı boyutları karşısında Williams, insanın biyotada alması gereken doğru konumu, insanın “toprak topluluğunun fatihi” değil, “sade bir üyesi ve vatandaşı” olduğunu, biyotik topluluğun her bir üyesinin özel değeri olduğunu, bu şekilde kendi yaşantısından çeşitli kesitler sunarak anlatır.

Williams’ın *Refuge*’un ilk başlarında Büyük Tuz Gölü’nün su seviyesindeki olağan mevsimsel değişikliklerden kapsamlı olarak bahsedip, daha sonraki bölümlerde, yıllar geçtikçe, olağan değişikliklerin sekteye uğrayıp, dengenin bozulduğunu belgelemesi, yeraltı nükleer denemelerinin yaygın etkilerine işaret eder. “Burrowing Owls” (Athene Kuşu) adlı ilk bölümde Williams, Büyük Tuz Gölü’nün döngüsel doğasını, “Kış sonu, dağlardan gelen sularla gölün su seviyesi yükselir. Baharın sonlarına doğru su seviyesi azalmaya başlar; havanın ısınmasıyla birlikte buharlaşmadan kaynaklanan su kaybı, derelerden, yeraltı sularından ve yağışlardan dolayı göle gelen sulardan daha fazla olur. Sonbaharda havalar soğuyunca ve gölü besleyen sular buharlaşmadan oluşan su kaybını karşılamaya başlayınca, göl tekrar yükselmeye başlar” diyerek açıklar (6-7). Oysa, 1982-1987 yılları arasında, gölün “döngüsel” doğası sekteye uğrar ve su seviyesi beş yıl boyunca aralıksız yükselecek, “bir mevsimde milyonlarca kuşa ev sahipliği yapan” Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı tahrip olur. Williams, “Whimbrels” (Sürmeli Kervançulluğu) adlı bölümde, olağanüstü hava koşullarıyla Büyük Tuz Gölü’ndeki suların yükselmeye başlamasını şöyle anlatır:

“Yağmur yağıyor. Sanki ezelden beri yağıyormuş gibi geliyor insana. Her gün kara bir gökyüzü üstümüze çöküyor ve bizi suyla kaplıyor. Yağmur. Yağmur. Daha fazla yağmur. Gölün havzası sürekli doluyor. Bu sadece bulutların işi değil. Wasatch Dağları’ndaki kar kalınlığı rekor düzeye ulaştı. Karlar erimeye başlıyor ve daha önce üzerinden atlayabildiğiniz dereler, hiç bir yere kaçamayacağınız öfkeli nehirlerle dönüşüyor. Suya doymuş yamaçların toprakları kayarken yöredeki kanyonlar yarıklarından ikiye ayrılıyor. Büyük Tuz Gölü yükseliyor” (29-30).

Bir taraftan Büyük Tuz Gölü'nün suları yükselip, civardaki sulak alanlar tahrip olurken, diğer taraftan habitat kayıpları nedeniyle Bear River Koyu'nu ziyaret eden kuş türlerinde önemli bir azalma olmuştur. "Redheads" (Amerika Elmabaşı) adlı bölümde Williams bu konuda çarpıcı rakamlar verir:

Büyük Tuz Gölü yükselmeden önce, her sonbaharda binlerce ıslıkçı kuğu ... Bear River Koyu'na iniyordu. Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı'nda Ekim ve Kasım ortalarında altmış bine varan kuğu sayılıyordu ve burası Kuzey Amerika'daki göçmen kuğuların en büyük topluluğu oluyordu. Kasım 1984'te, Sığınak'ta sadece iki yüz elli dokuz ıslıkçı kuğu sayıldı. Bir sene sonra: üç. (112)

Refuge'un en son bölümünde, Williams'ın Nevada Test Bölgesi'nde sürdürülen yeraltı nükleer testlerine değinmesi, önceki bölümlerde anlattığı olağanüstü yağışların ve Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı'nın tahrip olmasının bir açıklamasıdır. Williams, yeraltı nükleer denemelerinin kayaları sıcaktan kızdırdığını, gerçekleştirilen her nükleer denemeye, "kuzgunların çölün inip kalkışını seyrettiğini," çölde "derin çatlakların oluştuğunu" ve "toprağın kaslarını kaybettiğini" anlatır (287-288).

Williams, Leopold'cu genişletilmiş topluluk anlayışıyla günümüz için bir örnek oluşturmayı istercesine, her iki ortamdaki [ailesi ve kuş sığınağı] trajedileri birbirine kaynaştırır; 1982-1987 yılları arasında Büyük Tuz Gölü'nün sularının "yükselişiyle," annesinin karnındaki tümörün "yükselişini" (23) paralel olarak anlatır. Yıllar geçtikçe, Göçmen Kuşlar Sığınağı'nın tahrip olmasıyla kuş topluluklarında kayıplar yaşanması, annesine yapılan tedavi ve ameliyatların işe yaramayıp annenin kaybedileceğinin bir göstergesi olur. Annesini tüketen kanser, sığınmak için gelen kuşları tüketen Büyük Tuz Gölü'nün kanseriyle özdeşleşir. Williams, Göçmen Kuşlar Sığınağı'ndaki biyotik topluluğun bütünlüğünün, dengesinin ve güzelliğinin yok oluşuna seyirci kalmaktan başka birşey yapamaz; sonuç olarak, buradaki kayıplar için de, ailesinde yaşadığı kayıplar kadar acı çeker.

Refuge'un son sayfalarında Williams, Nevada Test Bölgesi'nde Utahlı dokuz kadınla birlikte gerçekleştirdiği “sivil itaatsizliği” anlatır. Amaçları “üzerinde yaşam olmayan çöl arazisinde” hâlâ süregelen yeraltı nükleer denemelerini protesto etmek ve “çölü kurtarmak”tır. Williams ve diğer kadınlar “askeri araziye izinsiz girdikleri için” tutuklanırlar (289). Üzerlerini arayan görevlilerden bir tanesi Williams'ın botlarının içinde bir kalem ve bir deste kağıt bulur. Bunların ne olduğunu soran görevliye Williams, “silahlar” diye cevap verir. Kuşkusuz Williams'ın, kitabın son sayfasında ortaya çıkardığı bu silah, tüm yıkıcı silahların içinde en etkili olanıdır.

Nükleer denemeler Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihinde hatırlanmak istenmeyen bir bölümdür. Bu konuyu *Edebiyat ve Toprak Etiği*'nde gündeme getirmemizin sebebi dünyanın nükleer testlerden vazgeçmeye niyetli olmamasıdır. Ekosistemlerin dengesini alt üst eden bu testlerden vazgeçilmedikçe ve “toprağın fatihliği” rolü terk edilmedikçe dünyanın geleceği için pembe bir tablo çizmek olası değildir. Amerikalı doğa yazarları, sahip oldukları Leopold'cu genişletilmiş topluluk anlayışlarıyla, toprağın fatihliği rolünün yanlışlığını vurguladılar; “tapınak” olarak tanımladıkları topraklarda yıllarını geçirerek ve bu topraklarda kazandıklarını coşkuyla yazarak, insanlığa doğru yaşamın yollarını göstermek istediler. Thoreau'nun Concord, Massachusetts'de, Walden Gölü ve civarında uzun gezintileri, Muir'un Kaliforniya'da, Sierra ve Yosemite'de bir ömür süren yürüyüşleri, Leopold'un Wisconsin'in ve diğer eyaletlerin kırsal kesimlerinde seyahatleri, Abbey'nin Utah'da, Arches Milli Parkı'nda turları, toprak etiğine ihtiyacı açıkça gösteren eserlere yol açtı. Ancak Williams'ın Salt Lake City yakınındaki Bear River Göçmen Kuşlar Sığınağı'na ziyaretlerinin sonucu yazdığı *Refuge*, artık toprak etiğinin neden sadece bir ihtiyaç değil de bir zorunluluk olduğunun belki de en güzel örneğidir.

SONUÇ

Edebiyat ve Toprak Etiği'ne Hudson River School (Hudson Nehri Ekolü) ressamlarından Thomas Cole'un *The Course of Empire* (İmparatorluğun Hayatı) adlı çalışmasıyla başladık; aynı ressamın bir başka eseri, *The Oxbow-View from Mount Holyoke, Northampton, Massachusetts, after a Thunderstorm* (Dönemeç-Bir Fırtınadan Sonra Northampton, Massachusetts'da, Holyoke Dağı'ndan Manzara) (Resim 6) ile bitirelim.

Resim 6. Thomas Cole. *The Oxbow*. 1836. Oil on canvas, 51 ½ x 76 in. Metropolitan Museum of Art. Gift of Mrs. Russell Sage, 1908, 8.228.

Cole, beş tablodan oluşan alegorik çalışması *The Course of Empire* ile Amerikalılar'a bir mesaj vermek istemişti; toprağa saygı duyulmazsa bu medeniyetin bir gün çökebileceğini anlatmaya çalışmıştı. Cole, *The Oxbow* (Dönemeç) adlı tablosuyla da aynı *The Course of Empire*'de olduğu gibi, izleyiciye bir mesaj daha vermek istedi. *The Oxbow* 1836'da ilk sergilediğinde, "Connecticut Nehri'nde görkemli bir dirsek [döne-

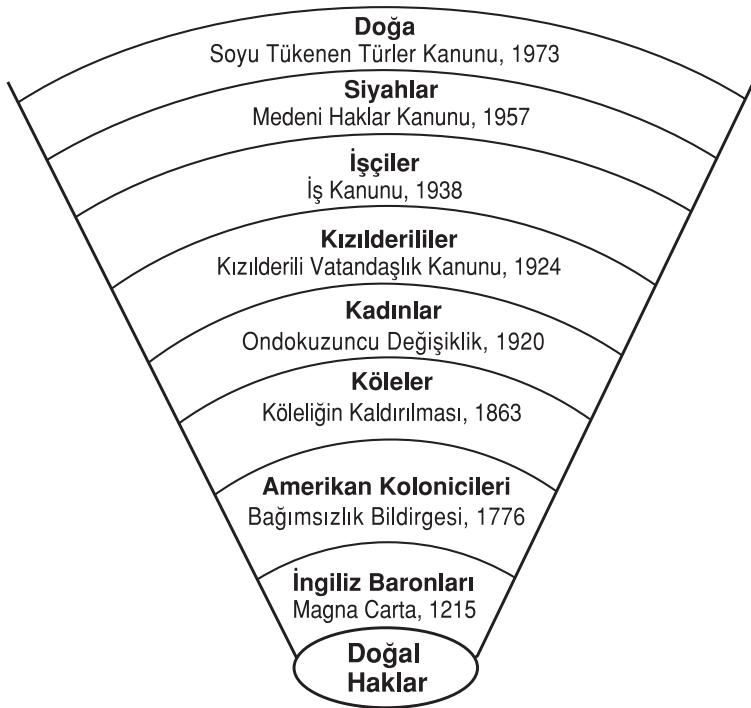
meç]” olarak değerlendirildi (Stokstad 975). Tabî ki Cole’un amacı bu değildi; *The Oxbow* insanın, medeniyet uğruna doğal yaşam alanlarını tahrip etmesinin kızgın bir ifadesiydi; insanın toprağa hükmetmesinin, kendini toprağın fatihi görmesinin şiddetli bir eleştirisiydi. Şimdi bizler, çevre problemlerinin giderek arttığı ve toprakla hâlâ etik bir ilişkinin olmadığı günümüzde, Cole’un bu resmi, geleceğe dair endişelerini yansıtmak için yaptığını hemen görebiliyoruz. Aslına bakılırsa Cole, yaşadığı dönemde, doğru yorumlanabilmesi için resme bazı ipuçları koymayı ihmal etmemişti: doğal yaşam alanlarının hemen yanındaki terbiye edilmiş topraklarda uzanan ırmak bir soru işareti şeklindeydi ve bu soru işareti, insanın ekonomik çıkarları için doğaya saygısız tutumunun yanlışlığını vurguluyordu. Resme koyduğu isim, *The Oxbow*, aynı zamanda “boyunduruk” anlamına geldiği için “el değmemiş toprakların kontrol altına alınışını sembolize ediyordu” (Hughes 146). Arka planındaki tepenin eteklerinde de İbranice “Shaddai” [Her Şeye Kadir] kelimesi yazılıydı ve bu ayrıntı da toprağın kutsal olduğunu hatırlatıyordu (A. Miller 47). Cole, ülkesinin girişimcilerinin ekonomik refah peşinde batıdaki el değmemiş topraklara doğru koşarken, kutsal toprağı fethedilecek araziye indirgeyip, toprağı tahrip ettiklerini söylüyor, bu alegorik çalışmasıyla da bir tür “toprak etiğı” çağırısı yapıyordu.

Cole’un *The Oxbow*’daki tahminleri doğruydu; doğanın tahribi Cole’dan sonraki yıllarda gittikçe artarak devam etti. Doğayı sadece çıkar peşinde koşanlar bozmuyordu; doğayı sözde doğa korumacılar da tahrip ediyordu. Amerika’da doğa korumacı Pinchot ve onun felsefesini benimsemiş diğer korumacılar doğal alanların “akıllı kullanımını” savunuyor, bu toprakların muhafazası için herhangi bir önlem almıyorlardı. Bu sistemde de, doğanın insana ekonomik fayda getirmeyen unsurları kolayca göz ardı edilebiliyordu. İşte bunu durdurmak için Leopold, Amerikan tarihinin “dönemecinde,” toprak etiğı için güçlü bir çağrıda bulundu. Ona göre toprak, insana ekonomik faydasından bağımsız olarak değerliydi. “Toprak Etiğı” adlı yazı, 1949’da, Leopold yaşama gözlemlerini yumduktan bir yıl sonra okurlarla buluştu. Ancak Leopold, daha kariyerinin ilk yıllarından itibaren, yazılarında doğal alanların tahrip edilmesini şiddetle kınamıştı. 1925 yılında yayımladığı “Wilderness as a Form of Land Use” (Bir Toprak Kullanım Biçimi Olarak Doğal Alan-

lar) adlı yazısında, “üç yüz sene süren aşırı bolluk döneminden sonra ve bu kaynakların yerine konulamayacağını daha fark edmeden, çevreyi tükettik ve kalıntılarını da Pasifik’e dökmek üzereyiz. ... Bizi Amerikalı yapan bu toprakları yok mu edeceğiz?” (RMG 137) diye sormuştu.

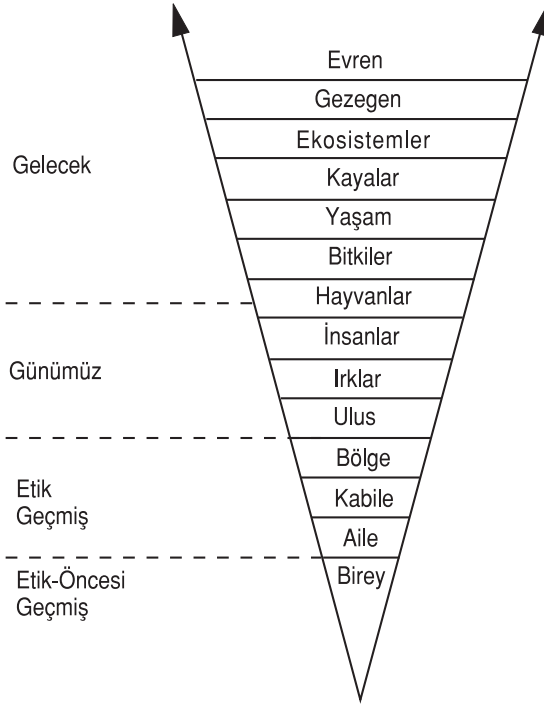
Leopold, kuşkusuz, toprak etiği düşüncesini, ülkesinin topraklarının daha fazla zarar görmesini engellemek için ortaya attı. Peki, toprakta moral değer bulmayan bir ülkenin bu yeni etik anlayışı benimsemesini nasıl sağlayacaktı? Bunun için, belki de en akıllıca yolu buldu: Toprak etiğini, bilinçli olarak, “evrimsel bir olasılık” olarak gösterdi. Leopold toprak etiğini sosyal evrimin bir ürünü olarak gösterme fikrinde de Darwin’den esinlendi; çünkü Darwin, etik özellikler ve sistemler de dahil olmak üzere, insanlara dair her şeyin evrimin ürünü olduğunu söylemişti (Nelson 357). Leopold’un moral topluluğun sınırlarının genişleyebilmesine dair inancı gerçekten de Darwin’in *The Descent of Man* (1871) adlı eserinde belirttiği düşüncelerle paralellikler gösterir. Darwin, *The Descent of Man*’de, “toplumsal sempatinin” zaman içinde insanın dışındaki varlıklara genişleyeceğini söylemişti. Darwin, “insan medeniyette ilerledikçe ve küçük kabileler birleşip daha büyük topluluklar oluşturdukça, her bir birey akli gereği, toplumsal içgüdülerini ve sempatilerini, kişisel olarak tanımasa bile o milletin tüm bireylerine doğru genişletmeyi düşünür. Bu noktaya ulaşıldıktan sonra, sempatilerini tüm milletlerin ve ırkların insanlarına genişletmesinin önünde sadece bir tane yapay engel kalır” demişti. Darwin’e göre, bu milletlerin ve ırkların insanları “görünüşleri ve alışkanlıkları itibarıyla önemli derecede farklıysa,” insanın onları da kendinden biri olarak kabul etmesinin zaman alacağını söylemişti. Darwin, “sempatinin insanın sınırlarının dışına, yani insanca muamelenin alt hayvanlara genişlemesinin ise en geç ahlaki kazanımlardan biri olarak görüldüğünü” ifade etmişti. Darwin’e göre bu “erdem,” “sempatilerin hassaslaşmasından ve genişlemesinden” dolayı tesadüfen ortaya çıkıp “hisli tüm varlıklara” genişleyebiliyordu ve bu erdem bazı insanlar tarafından itibar görüp uygulamaya konulduğunda da, eğitimle gençlere yayılabiliyor, zaman içinde halkın düşüncesine yerleşiyordu (100-101).

Darwin'ın zaman içinde etik anlayışın sınırlarının doğadaki türlere genişleyebilmesine, yani etiğin doğayı da kapsayacak şekilde evrimine ilişkin görüşleri Leopold'un toprak etiğini "evrimsel bir olasılık" olarak sunmasına yol açmıştır. Leopold'un etik bilinci durağan bir düşünce olarak değil, dinamik ve değişen bir olgu olarak göstermesi, Roderick Nash'ın *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics* (Doğanın Hakları: Çevre Etiğinin Tarihi) (1989) adlı kitabında, "hakların genişleyen kavramı" ve "etiğin evrimi" üzerine diyagramlarında (Bkz. Şekil 2 ve 3) belirgin olarak ortaya çıkar. Nash bu diyagramlarda, tarihsel gerçeklere dayanarak, insanın topluluk kavramını kendi dışındaki varlıkları da kapsayacak şekilde genişletmeye başladığını açıkça göstermektedir.

Şekil 2: Nash'ın "Hakların genişleyen kavramı" diyagramı. (M. Smith 1999, 4)

Leopold etik bilincin, insanın dışındaki dünyayı kapsayacak şekilde genişleyebileceğini söylemiştir. Ancak, ona göre, etiğin evrimi için insan topluluklarının bilinçli çabası gerekir. Bir başka deyişle, toplumun etiğin evrimine yol açacak eylemlerde bulunması, etik kuralları biçimlendirmeye katılması gerekir.

Şekil 3: Nash'in "Etiğin evrimi" diyagramı. (M. Smith 1999, 5)

Leopold, gerek bir eğitimci olarak gerekse bir doğa yazarı olarak, toprak lehine etiğin evriminin nasıl sağlanacağını -insanla toprak arasında etik bir ilişkinin nasıl kurulabileceğini- anlatmaya çalışmıştır; bunun tek yolunun "eğitim" olduğunu söylemiştir. Meine'nin belirttiği gibi, Leopold, "toprak patolojisinin" tedavisi için bir mucize reçete olmadığını farkındaydı. Etkili tek tedavi, önleyici eylemlerdi: Halka ve profesyonellere uzun ve zahmetli bir iş olan toprağın dinamiklerini tak-

dir etmeyi öğretmekti” (Meine 370). Gerçekten Leopold, ömrünü belki de herkesten daha fazla, toprak konusunda insanları eğitmeye adanmıştır. David W. Orr, “What is Education For” (“Eğitim Ne İçindir?”) adlı yazısında, Leopold’un bir eğitimci olarak başardıklarına değinir. Orr, “Eğitim ve araştırmanın gittikçe daha fazla uzmanlaşmaya yöneldiği bir dönemde, Leopold ‘uzmanlaşmadan vazgeçilmesini’ önerdi; bu şekilde ‘daha az olanı daha çok öğreneceğimize’ artık ‘biyotik yeryüzünün tümünü daha çok öğrenecektik.’ Leopold eğitimcilerin sadece insanın kültürel başarılarını yücelteceğine, öğrencilerini ‘doğal nesnelere karşı bir beğeni’ yönünde de işlemlerini önerdi. Başkaları ekonomi eğitimi insanın doğaya hükmedebilmesi amacına yönelik sürdürürken, Leopold ‘toprak mekanizmasının anlaşılmasına evrensel bir merak’ gelişsin diye bir ‘toprak ekonomisi’ eğitimi önerdi. Profesörler öğrencileri bir kariyer edindirmeye gittikçe daha çok odaklanırken, Leopold eğitimin ‘toprağı anlayan’ vatandaşlar yetiştirmeye ‘bir aracı olmasını’ önerdi” demektedir. Leopold’a göre mevcut eğitim sistemleri insanın “toprağa karşı bir yükümlülük duyması” gerektiğini öğretmemektedir. Böyle bir eğitim sisteminin sonucu olarak da “daha fazla eğitim var”dır, ama aynı zamanda “daha az toprak, daha az sağlıklı orman, ve 1937’de olduğu kadar da sel felaketi var”dır . Doğa koruma konusundaki mevcut eğitim de, toprağa saygı ve sevgi aşılamadığı için hemen hiç işe yaramamaktadır. Leopold’un büyük başarısı doğa koruma eğitiminin içeriğini değiştirmek olmuştur: Doğal alanların ve tüm türlerin insana faydası açısından değil içsel olarak değerli olduğu için korunması gerektiğini vurgulamıştır.

Thoreau, Muir, Abbey, Williams... Bu doğa yazarlarının her biri, doğaya attettikleri içsel değerle Leopold’cu düşüncenin üyeleri olurlar. Hepsinde bulduğumuz ortak nokta, eserlerinde moral topluluğun sınırlarının genişlemiş olmasıdır. Bütün bu doğa yazarları, içinden yol geçirilmek istenen yabanıl alanları, barajlandırılmak istenen vadileri, kurutulmak istenen sulak alanları, dağları, suları, bitkileri, hayvanları etik sorumluluğun kapsamında görürler. Bu yazarlar doğadan kopuk modern insanın ayak basmak istemediği yörelere giderler ve doğayı gözlemleyerek yaşamın en temel gerçeklerini doğada öğrenirler. Thoreau Ktaadn dağının zirvesinde, Muir Sierra’nın derinliklerinde, Abbey

güneybatının çöllerinde, Williams Büyük Tuz Gölü'nde yaşamın ayrıcalıklı varlıkları değil de, biyotik topluluğun sade birer üyesi olduklarını fark eder. Her biri doğal alanlardaki dinamik süreçlerin bütünü dengesi için vazgeçilmez olduğunu görüp bu alanların muhafazasını ister. Bu doğa yazarları doğadaki gözlemlerinin edebi bir dille birleştiği eserleriyle Amerika'da ses getirip doğanın korunmasına yönelik önemli organizasyonların kurulmasına ve çeşitli yasalara da öncülük etmişlerdir. Thoreau *The Maine Woods* (Maine Korulukları) adlı eserinde, ormanların tahrip edilmesinden duyduğu büyük üzüntüyü dile getirmiş ve bu alanların korunmasını istemiştir. Ünlü yazısı "Walking"de (Yürüyüş) belirttiği gibi, Thoreau için "dünyanın korunması yabanıl olanda [wildness] yatmaktadır" (2167). Muir ise yaşamı boyunca bakir toprakların korunması için bir savaşım vermiştir.⁸⁰ "Tanrı'nın ilk tapınakları" diye adlandırdığı doğal alanların koruma altına alınması için çalışmıştır. "Işık Bölgesi" dediği Yosemite, onun lirik yazılarıyla bütün ülkede ünlenmiş, onun çabalarıyla [Muir Theodore Roosevelt'i Yosemite'ye getirmiştir] Yosemite, Grand Canyon ve birkaç bölge daha milli park ilan edilmiştir. Muir sadece yabanıl doğanın muhafazasını yeterli görmemiştir. 1892'de, kişileri doğal yaşam alanları konusunda eğitmek için Sierra Kulübü'nü kurmuştur. Amerika'da Milli Park Sistemi'nin kurulmasına destek vermiştir. Muir'den sonra Leopold, doğal alanların muhafazası için savaşım vermeye devam etmiştir. Daha kariyerinin en başlarında, 1924 yılında, Gila Milli Ormanı içinde 1200 milkarelik bir bölgenin doğal yaşam alanı olarak ayrılmasını sağlamıştır. Bu olay 1964 yılında geçen Doğal Alanlar Kanunu'ndan tam kırk yıl önce gerçekleşmiştir (Williams "A Place of Humility" 99). Leopold 1935'te Wilderness Society'nin kurucusu ve felsefi lideri olmuştur. Topluluk, hem doğal alanlar üzerine eğitim vermek hem de doğal alanlar lehine yasaların çıkarılmasını teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Bu topluluğun çalışmaları sayesinde 1960'lı ve 70'li yıllarda milli parkların dışında kalan yabanıl doğanın muhafazası için bazı yasalar yürürlüğe girmiştir. Topluluk diğer doğa koruma gruplarıyla da işbirliği yaparak

⁸⁰ Her ne kadar Amerika'da milli parklar Muir'un yaşadığı dönemde kurulduysa da, milli park kavramı ressam George Catlin'e aittir. Catlin, 1841'de batıdaki doğal alanlara seyahatinden sonra, bir "ülke Parkı" ("nation's Park") fikrini ortaya atmıştır (Lyon 11).

Soyu Tükenen Türler Kanunu'nun [Endangered Species Act] geçmesine yardımcı olmuştur. Abbey eserleriyle, güneybatıda çöl bölgelerinin ve doğal alanların ateşli bir savunmasını yaparak 1960'lı yıllarda başlayan çevre hareketine ilham kaynağı olmuştur. Abbey'nin 1975'te yayımlanan ünlü *The Monkey Wrench Gang* (İngiliz Anahtarı Çetesi) adlı romanı, radikal çevreci organizasyon Earth First'in kurulmasını teşvik etmiştir. Bir grup ekosavaşçının Amerika'nın batısında seyahat ederek endüstriyel gelişim projelerine sabotaj düzenlemelerini anlatan bu roman, her ne kadar Abbey tarafından sembolik bir taşlama olarak nitelendirildiyse de, çevrenin korunmasında “ekotaj” fikrinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Williams da gerek yaşamında gerekse eserlerinde doğal alanların korunmasını halen güçlü bir şekilde savunmaktadır. *Red: Patience and Passion in the Desert* (2001) (Kızıl: Çölde Sabır ve Tutku) adlı eseri Utah'ın güneyindeki Redrock doğal alanların muhafazası için politik bir anlatıdır. Williams, Wilderness Society'nin yönetim kurulunda görev yapmıştır. Şu anda da National Parks ve Conservation Association (Milli Parklar ve Doğa Koruma Derneği), The Nature Conservancy (Doğa Koruma), ve Southern Utah Wilderness Alliance'ın (Güney Utah Doğal Yaşam Alanları Birliği) danışma kurullarında çalışmaktadır. Ayrıca Amerika'da Redrock Yabanıl Alanlar Kanunu'nun da [Redrock Wilderness Act] kuvvetli bir savunucusu olmuştur. Tüm bu gelişmeler toprak etiğine doğru atılmış önemli adımlardır. Günümüzde Amerika'da toprak etiğine en önemli katkılardan birini Aldo Leopold Vakfı'nın Toprak Etiği Liderleri Programı yapmaktadır.⁸¹ Bu program, Amerika'da akademik hayattaki çevre bilimcileri, bilimsel çalışmalarını toplumun değişik kesimlerine etkili bir şekilde iletebilme ve bilgilerini paylaşma konusunda eğitmektedir. Böylece, çevreyle ilgili bilimsel bilgilere ulaşıp uygun kararların alınabilmesi ve gerekli yasaların çıkarılabilmesi için, bilim insanları ve bilimsel hayatın dışındaki insanlar ve karar organları arasında bir köprü oluşmaktadır.

Aldo Leopold, “Toprak Etiği” yazısının en başında, “ekolojik açıdan etik, var olma mücadelesinde, hareket özgürlüğüne getirilen bir kısıtlamadır” demiştir. Leopold bu sözüyle, aslında, modern insanın

⁸¹ Toprak Etiği Liderleri (Land Ethic Leaders) Programı hakkında ayrıntılı bilgi için, bkz. www.aldoleopold.org

yaşam biçimine yeni bir kriter getirmektedir; eğer toprak topluluğu -karalar, sular, bitkiler, hayvanlar- moral alanın sınırları içindeyse öyle her isteyen istediği eylemde bulunamaz. İnsanın, bir “biyotik vatan-daş” olarak, toprak topluluğunun refahı için fedakârlıklarda bulunması gerekir; öncelikle savurgan bir yaşam biçiminden vazgeçmeyi öğren-melidir; toprak topluluğunun yaşam hakkına dair yeni bir bilinçle, in-san merkezli bakışı terk etmelidir. Val Plumwood, “Paths Beyond Hu-man-Centeredness” (“İnsan Merkezliliğin Ötesi”) adlı yazısında, “me-deniyetin batıya genişlemesinde insan merkezli bakış, doğaya saygı duyma mecburiyetini ortadan kaldırdığı için, bir zamanlar fonksiyonel olmuş olabilir; öbür türlü bu büyük fetihler yapılamazdı. Ama günü-müzde ekolojinin geldiği bu noktada insan merkezli bakış hiç fonksiyo-nel değil ve bunun biyosfere karşı yarattığı duyarsızlık hem bizim hem de diğer türlerin hayatını sürdürülebilmesine ciddi bir tehdit oluşturuyor” demiştir (96-97). Bu durumda, yarınlarımız için tek çare toprak etiği-nin benimsenmesidir. Zaten, Leopold’cu etiğin takipçilerinden Holmes Rolston, III insanoğluna düşündürücü bir soru yöneltmektedir: “Etik insanlar içindir, ama etik sadece insanlar hakkında mıdır? Etik, geze-gendeki diğer tüm yaşam için ne diyecektir?” (114). Öyle ya, yaşamın tüm unsurlarının iç içe geçtiği bu sistemde moral topluluğun sınırları-nın içinde sadece insanın bulunması ciddi bir yanlışlıktır. Toprak etiği işte bu yanlışlığa işaret ederek etik sistemlerdeki eksikliği kapatmaya çalışır: ahlaklı yaşamın kriterlerini yeniden belirler; insanın sadece in-sana değil, tüm yaşama saygısızlığının kınanması gerektiğini öğretir; toprağa karşı girilen hareketleri, eğer ekosistemin dengesini bozacak nitelikteyse, ahlaksızlık olarak addeder. Toprak etiği, yasama organla-rını harekete geçirir ve toprağın haklarını da göz önünde bulunduran düzenlemelere gidilmesini sağlar. Toprak etiği insanın tüm yaradılışa hükmedebileceği şeklinde yorumlanan dinî bilgilerin sorgulanmasına ve doğanın kutsallığının tekrar idrak edilmesine olanak tanır. Toprak etiği sürekli büyümeyi hedeflemiş ülke ekonomilerinin içinde bulundu-ğu yanlışlığı su yüzüne çıkararak toprağa saygılı ekonomik sistemlere dönüşümü önerir. Toprak etiği, eğitim sistemlerinin de yeniden göz-den geçirilmesine ve bireylerde ekolojinin bütüncü bakışını ve ekolojik okur yazarlığı hedefleyen programların benimsenmesine yol açar.

Aldo Leopold, günümüzden yarım asır önce tüm bu görüşleri hafızamızdan silinmeyecek güzel bir anlatıyla dile getirmiştir. Bir bilim insanı olarak Leopold, insanlarda toprak adına içsel değişikliği salt bilimin diliyle yapamayacağını görmüştür. Toprağa karşı sevgi ve saygı aşılacak ve insanla toprak arasında etik bir ilişki yaratabilmek için bilimin moral değerlerle birleşmesi gerektiğini düşünmüştür. Etkileyici edebi yeteneğini ekoloji bilgisiyle kaynaştırarak önümüzdeki bin yıllara güçlü bir şekilde seslenmiştir. Günümüzde Amerikalı doğa yazarları, Leopold’cu düşüncenin temsilcileri olarak, onun toprak etiği çağrısını güçlü bir şekilde yinelemektedir. Amerika’da geçmişte hiç olmadığı kadar çeşitlenen doğa yazını moral topluluğun sınırlarının genişletilebilmesine katkı sağlamaktadır; “tropik yağmur ormanlarındaki bir entomoloğun teknik düzyazılarından güneybatıdaki bir kızılderili sanatçının alegorik ve lirik çalışmalarına kadar; bir kuzey kutbu antropoloğunun saha araştırma notlarından bir çöl gezgininin kişisel günlüğüne kadar” geniş bir alana yayılan eserlerde “dünyaya ve üzerindeki insan ve insan olmayan tüm varlıklara karşı bir sorumluluk hissi” uyandırma amaçlanmaktadır (Stewart 220). Leopold’un toprak etiği çağrısının, sadece doğa yazınında değil, roman, hikaye, şiir, oyun gibi, geçmişten günümüze, edebiyatın her dalında yansımalarının araştırılması önemlidir. Ünlü yazarımız Buket Uzuner’in Tabiat Dörtlemesi romanlarından ikincisi *Toprak*, ülkemizde Leopold’cu düşünceyi vurgulayan ilk eser olarak bir mihenk taşıdır (Uzuner, *Toprak* 365-369). İleride, Leopold’un görüşlerinin vurgulandığı eserlerin çoğalması kaçınılmazdır çünkü toprak etiği toplumların etik gelişimlerinin üçüncü ve en önemli evresidir. Etiğin evriminde bu üçüncü aşamaya ulaşılabilmesi için, ekolojinin bütüncü bakışının benimsenip toprağın ve üzerindeki canlıların bir topluluk olarak görülmesi, toprağa faydacı bakışın kınanması, insan merkezli yaşam biçiminden vazgeçilmesi, ekosistemlerin ve bu sistemlerin bireylerinin haklarının korunması önemle vurgulanmalıdır. Toplumların etik gelişimlerinde bu üçüncü aşamanın gerçekleşebilmesi için doğa yazarları öncülük yaparak, gelecekteki açılımlara zemin hazırlamaktadır. Günümüz doğa yazınındaki bu gelişmeler, kimi zaman kuruyan

sulak alanlara ağıtlar yakarak, kimi zaman bir çam ağacının büyüme serüvenine kapılarak, kimi zaman da sesi kısılan turnalara, yok olan gezgin güvercinlere değinerek insanı koptuğu toprağa tekrar bağlamaya çalışan Leopold sayesinde gerçekleşmiştir. Ticari güçlerin ve hükümet güçlerinin işbirliğinin giderek derinleştiği küreselleşen dünyamızda geleceğimizi daha iyi seçebilmemiz için, Aldo Leopold'a ve onun izinden giden doğa yazarlarına artık kulak verilmesi dileklerimizle...

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

**BU SAYFA
GÖRÜNTÜLENEMİYOR**

KAYNAKÇA

- Abbey, Edward. *Desert Solitaire: A Season in the Wilderness*. New York: Ballantine Books, 1971.
- _____. “Eco-Defense.” *Literature and the Environment: A Reader on Nature and Culture*. Ed. Lorraine Anderson, Scott Slovic, John P. O’Grady. New York: Longman, 1999. 344-347.
- _____. *The Monkey Wrench Gang*. New York: Perennial Classics, 2000.
- Aquinas, Thomas. “from *Summa Contra Gentiles*.” *Human Life and the Natural World: Readings in the History of Western Philosophy*. Ed. Owen Goldin and Patricia Kilroe. New York: broadview press, 1997. 92-97.
- Aristotle. *Politics 1.8*. *Human Life and the Natural World: Readings in the History of Western Philosophy*. Ed. Owen Goldin and Patricia Kilroe. New York: broadview press, 1997. 27-33.
- Bacon, Francis. from *New Atlantis*. The Norton Anthology of English Literature. Vol.I. Ed. M. H. Abrams et.al. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1968. 1224-1232.
- Badé, William Frederic. Ed. *The Life and Letters of John Muir*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1924. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 18 Ekim 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/life/life_and_letters/>.
- Bekoff, Marc. *Minding Animals: Awareness, Emotions, and Heart*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Bentham, Jeremy. “Duty to Minimize Suffering” (from “An Introduction to the Principles of Morals and Legislation” [1789]). *Political Theory and Animal Rights*. Ed. Paul A.B. Clarke and Andrew Linzey. Winchester, Mass: Pluto Press, 1990. 135-137.
- Beston, Henry. From *The Outermost House*. *The Norton Book of Nature Writing*. Ed. Robert Finch and John Elder. New York: W.W.Norton & Company, 1990. 391-400.

- Branch, Michael P. "Before Nature Writing: Discourses of Colonial American Natural History." *Beyond Nature Writing: Expanding the Boundaries of Ecocriticism*. Ed. Karla Armbruster ve Kathleen R. Wallace. Charlottesville: University Press of Virginia, 2001. 91-107.
- Callicott, J. Baird. *In Defense of the Land Ethic: Essays in Environmental Philosophy*. Albany: State University of New York Press, 1989.
- _____. "The Scientific Substance of the Land Ethic." *Aldo Leopold: The Man and His Legacy*. Ed. Thomas Tanner. Ankeny, Iowa: Soil Conservation Society of America, 1987.
- Cronon, William. *Changes in the Land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England*. New York: Hill and Wang, 2003.
- Darwin, Charles. *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, Vol. I, 1871. Princeton: Princeton University Press, 1981.
- Descartes, René. from *Discourse on Method. Human Life and the Natural World: Readings in the History of Western Philosophy*. Ed. Owen Goldin and Patricia Kilroe. New York: broadview press, 1997. 119-124.
- Emerson, Ralph Waldo. From *The Journals of Ralph Waldo Emerson. The Norton Book of Nature Writing*. Ed. Robert Finch ve John Elder. New York: W.W. Norton & Company, 1990. 148-158.
- _____. *Nature. Ralph Waldo Emerson: Selected Essays*. Ed. Larzer Ziff. New York: Penguin Books, 1985. 35-82.
- Finch, Robert ve John Elder. Ed. *The Norton Book of Nature Writing*. New York: W.W. Norton & Company, 1990.
- Finch, Robert. Introduction "The Delights and Dilemmas of *A Sand County Almanac*." *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There*. Aldo Leopold. New York: Oxford University Press, 1987. xv-xxviii.
- Flader, Susan L. ve J. Baird Callicott. Preface. *The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold*. Ed. Susan L. Flader ve J. Baird Callicott. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1991. ix-xi.

- Gallagher, Carole. *American Ground Zero: The Secret Nuclear War*. New York: Random House, 1993.
- Gifford, Apple. "Learning from the Laws of Nature: Nature as Salvation in the Early Works of John Muir." 1995. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 23 Ekim 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/life/learninglaws_apple_gifford.html>.
- Hardgrove, Eugene C. *Foundations of Environmental Ethics*. Denton, TX: Environmental Ethics Books, 1989.
- Hughes, Robert. *American Visions: The Epic History of Art in America*. New York: Alfred A. Knopf, 1997.
- Jackson, Wes. "Preparing for a Sustainable Agriculture." *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries*. Ed. Curt Meine and Richard L. Knight. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999. 87-98.
- Jamieson, Dale and Marc Bekoff. "On Aims and Methods of Cognitive Ethology." *PSA*. 2 (1992): 110-124. JSTOR. 3 Temmuz 2003. <<http://www.jstor.org/>> .
- Leopold, Aldo. *Bir Kum Yöresi Almanığı*. Çeviri Ufuk Özdağ (*A Sand County Almanac and Sketches Here and There*, 1949). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2013.
- _____. *For the Health of the Land: Previously Unpublished Essays and Other Writings*. Ed. J. Baird Callicott and Eric T. Freyfogle. Washington, D.C.: Island Press/Shearwater Books, 1999.
- _____. *Game Management*. Madison: University of Wisconsin Press, 1986.
- _____. "Goose Music." *A Sand County Almanac: With Essays on Conservation From Round River*. New York: Ballantine Books, 1970. 226-233.
- _____. *The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold*. Ed. Susan L. Flader ve J. Baird Callicott. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1991.
- _____. "The Round River." *A Sand County Almanac: With Essays on Conservation From Round River*. New York: Ballantine Books, 1970. 188-202.

- Loeffler, Jack. "Edward Abbey, Anarchism, and the Environment." *Resist Much Obey Little: Remembering Ed Abbey*. Ed. James R. Hepworth and Gregory McNamee. San Francisco: Sierra Club Books, 1996. 31-39.
- Lyon, Thomas J., Ed. *This Incomperable Land: A Book of American Nature Writing*. New York: Penguin Books, 1989.
- Manes, Christopher. "Nature and Silence." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Eds. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens, Georgia: The University of Georgia Press, 1996. 15-29
- McFague, Sallie. "An Earthly Theological Agenda." *Ecofeminism and the Sacred*. Ed. Carol J. Adams. New York: Continuum, 1993. 84-98.
- Meine, Curt. *Aldo Leopold: His Life And Work*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1988.
- Merchant, Carolyn. *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*. New York: HarperCollins, 1990.
- Miller, Angela. *The Empire of the Eye: Landscape Representation and American Cultural Politics, 1825-1875*. London: Cornell University Press, 1993.
- Miller, L. Richard. *Under the Cloud: The Decades of Nuclear Testing*. Texas: Two-Sixty Press, 1991.
- Muir, John. "The Calypso Borealis." *The Life and Letters of John Muir*. Ed. William Frederic Badé. 1924. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 8 Eylül 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/writings/calypso_borealis_by_muir.html>.
- _____. "Man's Place in the Universe." *A Thousand-Mile Walk to the Gulf*. 1916. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 11 Eylül 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/writings/mans_place_in_the_universe.html>.
- _____. *My First Summer in the Sierra*. New York: Penguin Books, 1987.
- _____. From *Our National Parks* (1901). *Thinking Through the Environment: A Reader*. Ed. Mark J. Smith. New York: Routledge, 1999. 182-185.
- _____. "The Water-Ouzel." *The Mountains of California*. New York: Penguin Books, 1997. 191-207.

- _____. *The Yosemite*. 1912. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 11 Eylül 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/writings/the_yosemite/>.
- Nabhan, Gary Paul. "Between Imagination and Observation." *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries*. Ed. Curt Meine and Richard L. Knight. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999. 269-278.
- Nash, Roderick. "Aldo Leopold and Limits of American Liberalism." *Aldo Leopold: The Man and His Legacy*. Ed. Thomas Tanner. Ankeny, Iowa: Soil Conservation Society of America, 1987.
- Nelson, Michael P. "Teaching the Land Ethic." *Worldviews: Environment, Culture, Religion*. 8.2-3 (2004): 353-365.
- Oelschlaeger, Max. *The Idea of Wilderness: From Prehistory to the Age of Ecology*. New Haven: Yale University Press, 1993.
- Orr, David W. "What Is Education For?" *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries*. Ed. Curt Meine and Richard L. Knight. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999. 255-268.
- Ortmeyer, Pat and Makhijani, Arjun. "Let Them Drink Milk." *The Bulletin of the Atomic Scientists* November/December 1997. 28 Şubat 2005. <<http://www.ieer.org/latest/iodnart.html>>.
- Palmer, Albert W. "A Parable of Sauntering." *The Mountain Trail and Its Message*. Boston: The Pilgrim Press, 1911. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 23 Haziran 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/life/palmer_sauntering.html>.
- Philippon, Daniel J. "Thoreau's Notes on the Journey West: Nature Writing or Environmental History?" *ATQ: 19th C. American Literature and Culture* 18 (2004): 105-117.
- Pinchot, Gifford. "Conservation and Human Welfare." *Thinking Through the Environment: A Reader*. Ed. Mark J. Smith. New York: Routledge, 1999. 186-189.
- Plumwood, Val. "Paths Beyond Human-Centeredness." *An Invitation to Environmental Philosophy*. Ed. Anthony Weston. New York: Oxford University Press, 1999. 69-105.

- Ponting, Clive. *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*. Çeviri Ayşe Başçı Sander. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2000.
- Porter, Duncan M. And Peter W. Graham. Ed. *The Portable Darwin*. New York: Penguin Books, 1993.
- Regan, Tom. From *The Case for Animal Rights. Environmental Ethics: Divergence and Convergence*. Ed. Susan Armstrong and Richard Botzler. New York: McGraw-Hill, Inc., 1993. 321-328.
- Richardson, Robert. "Thoreau and Science " *American Transcendentalism Web*. 2 Temmuz 2004. <http://www.vcu.edu/engweb/transcendentalism/criticism/literit.html>>.
- Rifkin, Jeremy. "A Change of Heart About Animals." *Los Angeles Times*. 1 Eylül 2003. AR-News. 26 Mart 2004. <<http://lists.envirolink.org/pipermail/ar-news/Week-of-Mon-20030901/005713.html>>.
- Robinson, David M. "Thoreau's 'Walking' and the Ecological Imperative." *Approaches to Teaching Thoreau's Walden and Other Works*. Ed. Richard J. Schneider. New York: The Modern Language Association of America, 1996. 169-174.
- Rolston, Holmes, III. "Ethics on the Home Planet." *An Invitation to Environmental Philosophy*. Ed. Anthony Weston. New York: Oxford University Press, 1999. 107-139.
- Rueckert, William. "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Eds. Cheryll Glotfelty and Harolf Fromm. Athens, Georgia: The University of Georgia Press, 1996. 105-123.
- Scheese, Don. *Nature Writing: The Pastoral Impulse in America*. New York: Twayne Publishers, 1996.
- Schneider, Keith. Foreword. *American Ground Zero: The Secret Nuclear War*. Carole Gallagher. New York: Random House, 1993. xv-xix.
- Singer, Peter. *Animal Liberation*. New York: Ecco, 2002.
- . "Equality for Animals?" *Environmental Ethics: Divergence and Convergence*. Armstrong, Susan J. and Richard G. Botzler. New York: McGraw-Hill, Inc., 1993. 329-335.

- Smith, John. *from A Description of New England. The Heath Anthology of American Literature*. Vol. I. Ed. Paul Lauter. New York: Houghton Mifflin Company, 1998.
- Smith, Mark J. "Voyage into the Unknown: Ecological Thought and Human Impacts." *Thinking Through the Environment: A Reader*. Ed. Mark J. Smith. New York: Routledge, 1999. 1-8.
- Snow, Donald. "Do Economists Know About Lupines?" *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries*. Ed. Curt Meine and Richard L. Knight. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999. 190-200.
- Stewart, Frank. *A Natural History of Nature Writing*. Washington D.C.: Island Press, 1995.
- Stokstad, Marilyn. *Art History*. New York: Harry N. Abrams, Inc., 1995.
- Stoll, Mark R. "God and John Muir: A Psychological Interpretation of John Muir's Life and Religion." 1993. *Sierra Club-John Muir Exhibit*. 8 Eylül 2004. <http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/life/god_john_muir_mark_stoll.html>.
- Thomas, Keith. "Cruelty." *Thinking Through the Environment: A Reader*. Ed. Mark J. Smith. New York: Routledge, 1999. 137-141.
- _____. "Human Uniqueness." *Thinking Through the Environment: A Reader*. Ed. Mark J. Smith. New York: Routledge, 1999. 17-22.
- Thoreau, Henry David. "Chesuncook." *The Maine Woods*. New York: Penguin Books, 1988. 112-213.
- _____. *From Journals. The Norton Book of Nature Writing*. Ed. Robert Finch ve John Elder. New York: W.W. Norton & Company, 1990. 193-207.
- _____. "Life Without Principle." *The Norton Anthology of American Literature*. Vol. I. Ed. Nina Baym ve diğerleri. New York: W.W. Norton & Company, 1989. 1819-1832.
- _____. *Walden or, Life in the Woods and On the Duty of Civil Disobedience*. New York: Signet Classic, 1980.

- . “Walking.” *The Heath Anthology of American Literature*. Vol. I. Ed. Paul Lauter. New York: Houghton Mifflin Company, 1998. 2157-2178.
- Tont, Sargun A. *Sulak Bir Gezegenin Öyküleri*. Ankara: Tübitak, 1997.
- Turner, Frederick Jackson. *The Frontier in American History*. New York: Dover Publications, 1996.
- Uzuner, Buket. *Toprak: Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*. İstanbul: Everest Yayınları, 2015
- Young, Richard A. *Healing The Earth: A Theocentric Perspective on Environmental Problems and Their Solutions*. Nashville, Tennessee: Broadman & Holman Publishers, 1994.
- White, Lynn. Jr. “The Historical Roots of Our Ecological Crisis.” *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Eds. Cheryll Glotfelty and Harolf Fromm. Athens, Georgia: The University of Georgia Press, 1996. 3-14.
- Williams, Terry Tempest. “A Place of Humility.” *The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries*. Ed. Curt Meine and Richard L. Knight. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999. 99-115.
- . *Refuge: An Unnatural History of Family and Place*. New York: Pantheon Books, 1991.
- Worster, Donald. *Nature's Economy: A History of Ecological Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

ALDO LEOPOLD BİBLİYOGRAFYASI

Aldo Leopold tarafından Yazılmış Kitaplar

Report on a Game Survey of the North Central States. Madison, WI: Democrat, 1931.

Game Management. 1933. New York: Scribner, 1933.

A Sand County Almanac, and Sketches Here and There. New York: Oxford University Press, 1949.

Aldo Leopold'un Eserlerine (Makaleler, Ders Notları ve Günlük Yazıları) Editörlü Kitaplar

Round River: From the Journals of Aldo Leopold. Ed. Luna B. Leopold. New York: Oxford University Press, 1953.

The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold. Ed. Susan L. Flader, and J. Baird Callicott. Madison: University of Wisconsin Press, 1991.

Aldo Leopold Southwest. Ed. David E. Brown ve Neil B. Carmony. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1995.

For the Health of the Land: Previously Unpublished Essays and Other Writings by Aldo Leopold. Ed. J. Baird Callicott and Eric T. Freyfogle. Washington, DC: Island, 1999.

The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries. Ed. Curt Meine and Richard L. Knight. Madison: University of Wisconsin Press, 1999.

Aldo Leopold: A Sand County Almanac & Other Writings on Ecology and Conservation. Ed. Curt Meine. New York: Library of America, 2013.

Aldo Leopold Hakkında Yazılmış Kitaplar

Thinking Like a Mountain: Aldo Leopold and the Evolution of an Ecological Attitude toward Deer, Wolves, and Forests. Susan L. Flader. University of Wisconsin Press, 1974; 1994.

Companion to A Sand County Almanac: Interpretive and Critical Essays. Ed. J. Baird Callicott. Madison: University of Wisconsin Press, 1987.

Aldo Leopold, the Professor. Robert A. McCabe. Rusty Rock Press, Madison, Wisconsin, 1987.

Aldo Leopold: The Man and His Legacy. Ed. Thomas Tanner. Ankeny, Iowa: Soil & Water Conservation Society, 1987.

Aldo Leopold: His Life and Work. Curt Meine. University of Wisconsin Press, 1988; 2010.

Aldo Leopold: A Fierce Green Fire. Marybeth Lorbiecki. Helena, MT: Falcon, 1996.

Aldo Leopold and the Ecological Conscience. Richard L. Knight and Suzanne Riedel. New York: Oxford University Press, 2002.

Correction Lines: Essays on Land, Leopold, and Conservation. Ed. Curt Meine. Washington DC: Island, 2004.

Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce. Ufuk Özdağ. Ankara: Ürün Yayınları, 2005, 2017.

Aldo Leopold's Odyssey: Rediscovering the Author of A Sand County Almanac. Julianne Lutz Newton. Washington, DC: Island, 2006.

DİZİN

A

Abbey, Edward 12, 16, 29-30, 73-95,
98-100, 111, 118, 120

Aldo Leopold Vakfı 120

American Ground Zero (Gallagher)
103

anekdot 81, 85, 86, 87, 88, 93, 102

Animal Liberation (Singer) 94

Animal Minds (Griffin) 87

animizm 23

Aquinas, St. Thomas 91-2

Arches Milli Parkı 77, 79, 80, 84, 90-
100, 111

Aristoteles 21, 24, 27, 92

atmosferik nükleer patlama 99

Atom Enerjisi Kurumu 99, 100, 103,
104, 106

Aziz Francis 23

B

Bacon, Francis 22, 25-6, 28-9, 91

Baraboo 32

Batı düşüncesi 19, 21, 24, 29, 92

Beagle'ın Yolculuğu (Darwin) 58

"Bedrock and Paradox" (Abbey) 100

Bekoff, Marc 85-9, 87, 93, 102

Bentham, Jeremy 90-1

Beston, Henry 16, 93

bilişsel etolog 81, 85-7, 89, 102

bilişsel etoloji 85-7, 89

"Biotic View of Land, A" (Leopold) 38

"Bir Dağ Gibi Düşünmek" (Leopold) 35

Bir Kum Yöresi Almanacağı (Leopold)

12, 16, 18, 19, 27-9, 32-3, 35, 43, 53,
65, 93, 97, 98

biyolojik çeşitlilik 13, 30

biyotik topluluk 20-1, 29-30, 33-36,
42-3, 87, 98, 102-3, 119, 128, 134, 145

biyotik yurttaş 46

bizon 8, 10

Burroughs, John 16, 69, 82

"Burrowing Owls" (Williams) 109

Büyük Tuz Gölü 100-1, 108-10, 119

C/Ç

Callicott, Baird J. 19, 27, 31, 39, 41

"Calypso Borealis" (Muir), 12, 68

Captain John Smith 8

Carson, Rachel 16-7

çevre etiği 19, 24, 31, 41, 53, 116

çevre filozofu 19

çevre krizi 19, 21

Changes in the Land (Cronon) 9-10

"Chesuncook" (Thoreau) 55, 61

"Cliffrose and Bayonets" (Abbey) 78,
100

Cole, Thomas 1-7, 113-4

Commoner, Barry 20-1

Course of Empire, The (Cole) 1-7, 113

Crevecoeur, Hector St. John de 16

Cronon, William 9-10

D

Death of Nature, The (Merchant) 22
Descartes, Rene 22, 25-6, 29, 90-93
Description of New England, A
(Smith) 8
Desert Solitaire (Abbey) 12, 16, 74,
77, 79-81, 83, 99-100
doğa koruma 18, 27-8, 33-8, 40, 65,
71, 97, 114, 118-20, 130-6, 142, 146
doğa koruma eğitimi 40
doğal alanlar 11, 33, 35, 55-6, 63-4,
71-6, 79-80, 88, 114, 118-20, 134
Doğal Alanlar Kanunu 119
doğanın tahribi 114
doğa yazarı 13-9, 29-30, 39, 49, 57,
63, 78, 80, 83, 95-8, 111, 117-9, 122-3
doğa yazını (nature writing) 12-7, 29,
31, 56, 66, 74-5, 98, 122

E

Earth First 80, 120
“Eco-Defense” (Abbey) 75-6
“Economy” (Thoreau) 60
Edebiyat ve Toprak Etiği (Özdağ) 1, 7,
29-30, 49, 111, 113
ekoloji 7, 16-7, 20-1, 31-5, 41, 49, 72,
122, 136, 143, 145
ekoloji bilimi 20-1, 31, 41, 49, 72
ekolojik bakış 21
ekolojik bilinç 39, 130
ekolojik kriz 22-3
ekonomik değer 12, 33, 37, 38, 47, 49,
132, 133, 134, 135, 144
ekosistem 10, 27-8, 30, 33, 35, 37, 39,
42, 49, 58, 62, 66, 75, 101, 111, 121, 122
ekoteoloji 24
Emerson, Ralph Waldo 12, 15, 53,
56-7, 59

“Episodes and Visions” (Abbey) 77

“Escudilla” (Leopold) 45-6

Eski Ahit 65

etiğin evrimi 36, 81, 116-7, 126

etiğin genişlemesi 125

etik dizi 125

etolog 81, 85, 87-9, 93, 102

evrim teorisi 14, 32, 59, 88

F

“Fasulye Tarlası” (Thoreau) 57

Finch ve Elder 13-4, 17, 57

Flader ve Callicott 31

flora ve fauna 13, 15, 39, 49, 53-4, 56,
63, 66, 138, 143

G

Game Management (Leopold) 46

“Gavilan’ın Şarkısı” (Leopold) 28

gezgin güvercin 8, 10, 45, 123

Gila Milli Ormanı 119

göçmen kuşlar sığınağı 100-1, 109-10,
134

Grand Canyon 15, 71, 119

Green History of the World, A
(Ponting) 99

Griffin, Donald R. 86-7

“Güvercine Anıt” (Leopold) 45

H

halk sağlığı 106

Hardgrove, Eugene C. 24

“Hayırlı Meşe” (Leopold) 53

hayvanlara eziyet 91

hayvan davranışları 82, 87-8, 90, 93, 95

hayvan hakları 94

hayvan refahı 94

Hetch Hetchy Vadisi 70-1

Homo sapiens 7, 42, 127, 144

Hudson Bay Şirketi 82

Hudson Nehri Ekolü 1, 113

Hughes, Robert 1, 4, 6, 114

Hız. İbrahim 18, 27, 65, 128

I/İ

işsel değer 12, 19-20, 31, 33, 40, 57, 62, 65-6, 69, 77-8, 102, 118

iklim değişikliği 10, 20, 140

In Defense of the Land Ethic (Callicott) 19, 27, 41

İnsanın Türeyişi (Darwin) 86

insan merkezli bakış 18-9, 22, 26, 65, 74, 121

J

Jackson, Andrew 6

Journals (Emerson) 56

Journals (Thoreau) 8, 82

K

Kader Bildirisi (Manifest Destiny) 11

Kanada turnası 38

“Karlar Üstünde Çamlar” (Leopold) 44

Kartezyen düşünce 90

“Killdeer” (Williams) 102

“Kırların Doğum Günü” (Leopold) 44

kuantum teorisi 27

kürk ticareti 82

L

Leopold, Aldo 7, 12, 16-21, 27-54, 56, 59, 62-5, 72-4, 76, 78, 81-3, 93, 95, 97-99, 101-3, 108-11, 114-25, 127, 129, 131, 133, 135, 137, 139, 141, 143

Letters from an American Farmer (Crevecoeur) 16

“Life Without Principle” (Thoreau) 60

Linnaeus, Carolus 13-4

lirik anlatım 15, 30, 43

Lorenz, Konrad 87, 93

Lyon, Thomas J. 15, 17, 56, 119

M

Maine Woods, The (Thoreau), 119

Manes, Christopher 24-5

Marsh, George Perkins 6

McPhee, John 17

Meine, Curt 39, 65, 117-8

mekanik dünya görüşü 26, 28

Merchant, Carolyn 22, 26

Miller, Richard L. 104-8

Milli Park Sistemi 71, 119

Minding Animals (Bekoff) 85, 87-8, 102

modern bilim 18, 23, 25, 27-9, 42, 91

Monkey Wrench Gang, The (Abbey) 74, 80, 120

“Moon-Eyed Horse, The” (Abbey) 81, 83, 85, 89, 95

moral değer 46, 49, 91, 93, 115, 122

Mountains of California, The (Muir) 66

Muir, John 12, 16-8, 29-30, 47, 49-51, 50, 63-71, 82-3, 101, 111, 118-9

My First Summer in the Sierra (Muir) 66, 68, 70

N

- Nabhan, Gary Paul 82
Nash, Roderick 41, 116-7
Natural History of Nature Writing (Stewart) 34
Natural History of Selborne (White) 13-14
“Nature and Silence” (Manes) 24
Nature (Emerson) 56-7
Nature’s Economy (Worster) 13
Nevada Test Bölgesi 98-101, 105, 108, 110-1
New Atlantis (Bacon) 25-6, 91
New England’s Prospect (Wood) 8, 16, 54
Newton, Isaac 22, 25-6
Norton Book of Nature Writing, The (Finch ve Elder) 17
nükleer bulutlar 103-7

O

- Oelschlaeger, Max 22, 26, 42-3, 56-9, 64, 71, 91
One Life at a Time, Please (Abbey) 75
Orr, David W. 118
Our National Parks (Muir) 66, 70
Ouspensky, P. D. 34
Outermost House, The (Beston) 16
Oxbow, The (Cole) 113-4

P

- paganizm 23
Philippon, Daniel J. 12, 54
Pinchot, Gifford 33, 71, 114, 151
“Place of Humility, A” (Williams) 119

- Plumwood, Val 121, 151
“Polemic” (Abbey) 79-80
Politics (Aristoteles) 24, 92
Ponting, Clive 8, 10, 26, 99
postmodern bilim 27
Principia Mathematica (Newton) 26

Q

- Question of Animal Awareness, The* (Griffin) 86, 87

R

- radikal çevrecilik 30, 74-5, 120
radyoaktif serpinti 100, 103, 105-6
“Redheads” (Williams) 110
Refuge (Williams) 100-3, 107-11
Regan, Tom 94
Rights of Nature, The (Nash) 116
Rio Gavilan 28
River of the Mother of God, The (Leopold) 31, 38, 41
“Rocks” (Abbey) 78
Rolston, Holmes III 121
Roosevelt, Theodore 33, 35, 71, 119
Rueckert, William 20-1

S

- Sally, McFague 21
Salt Lake City 84, 98, 100, 108, 111
Sand County Almanac, A (Leopold) x, 125
Scheese, Don 14, 74
Sea Around Us, The (Carson) 17
serpinti yörünge haritası 105

“shack” 32
 Sierra Madre 28
Silent Spring (Carson) 16-7
 Singer, Peter 94
 sivil itaatsizlik 80, 97, 111
 Soyu Tükenen Türler Kanunu 120
Species Plantarum (Linneaus) 13
Steep Trails (Muir) 66
 Stewart, Frank 14-5, 34, 122
 “Succession of Forest Trees, The” (Thoreau) 58
 su kuşları 102
 “Sulak Alana Ağıt” (Leopold) 38-9
 sulak alanlar 10, 12, 38-9, 46, 58, 66, 68, 102, 110, 118, 123
Summa Contra Gentiles (Aquinas) 91
Systema Naturae (Linneaus) 13

T

Tertium Organum (Ouspensky) 34
This Incomperable Lande (Lyon) 10, 15, 17
 Thoreau, Henry David 12-8, 29-30, 47, 49-63, 70, 82-3, 111, 118-9
 “Thoreau’s Notes on the Journey West” (Philippon) 12
Thousand-Mile Walk to the Gulf, A (Muir) 67
 Tinbergen, Niko 87
 Tont, Sargun A. 93
 topluluk kavramı 7, 116, 127
 toplumsal evrim 40, 146
 topağın karmaşıklığı 38-40
 toprak erozyonu 20

toprak etiği 18, 30-33, 39-41, 46, 49, 53, 56, 62, 63, 75, 81, 95, 98, 114-5, 120-2, 127, 132, 145
 “Toprak Etiği” (Leopold) 7, 18, 27, 29, 33-6, 40-1, 43-4, 65, 54, 81, 83, 93, 103, 114, 120, 125
 Toprak Etiği Liderleri 120
 “Toprak Piramidi” (Leopold) 38, 98, 136
 toprak sağlığı 97, 142
Toprak (Uzuner) 122
Türlerin Kökeni (Darwin) 27-8
 türlerin yok oluşu 54
 Turner, Frederick Jackson 11

U

Ulusal Kanser Enstitüsü 100
Under the Cloud (Miller) 104-5
 U.S. National Parks Service 71
 Utne Reader 98
 Uzuner, Buket 122, 154

V

von Frisch, Karl 87, 93

W

Walden Gölü 61-2, 111
Walden (Thoreau) 14, 57, 59-62
 “Walking” (Thoreau) 49-50, 55, 58, 62, 119
 “Water Ouzel, The” (Muir) 69
 “Winter Walk, A” (Thoreau) 59

Doğal alanlar hızla yok oluyor. İnsan-oğlu ilerleme uğruna doğanın dengesini altüst ediyor; yabanıl yaşam yıkıcı insan faaliyetleri nedeniyle ağır kayıplar veriyor. Bu gidişe dur demek olası; eğer toprağın içsel değeri kabul edilip, ona karşı ahlaki yükümlülük duyulabilirse... Amerikalı doğa korumacı, yazar, bilim insanı ve çevre filozofu Aldo Leopold, günümüzden yarım yüzyıl önce, "Bir eylem biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğunda doğru, aksi takdirde yanlış bir eylemdir" demiş ve "toprak etiği" için çağrıda bulunmuştu. Çevre felaketlerinin katlanarak arttığı çağımızda, artık bu çağrıya kulak vermenin, topluluk kavramını salt insan topluluklarıyla sınırlamak yerine, kara parçalarını, suları, floranı ve faunayı, yani "tüm toprağı" kucaklayacak şekilde genişletmenin tam zamanı.

"Edebiyatın çevre sorunlarına duyarlı yüzüne dikkat çeken değerli akademisyen ve toprak dostu Ufuk Özdağ'ın *Edebiyat ve Toprak Etiği* kitabını eğitimciler ve her yaştan doğa dostuna içtenlikle öneririm."

--Buket Uzuner, Tabiat Dörtlemesi romanları *Su* ve *Toprak*'ın yazarı.

Ufuk Özdağ Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesidir. Hacettepe Üniversitesi Toprak Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurucu üyesi ve direktörü olan Özdağ'ın edebiyat ve çevre çalışmaları alanında yayınları bulunmaktadır.

Kapak resmi: Thomas Cole, The Oxbow

ISBN 605-2117-18-4

9 786052 117187